

Pehmeän ja kovan yrittämisen rajamaastossa

Pirkko Lehtinen
Lapin yliopisto
Sosiaalityön laitos

**Tutkimukset
ja selvitykset**

3/05

**PEHMEÄN JA KOVAN YRITTÄMISEN
RAJAMAASTOSSA**

Lapin yliopisto
Sosiaalityön laitos

Pirkko Lehtinen
Tutkija

Tammikuu 2005

ESR tutkimukset ja selvitykset -sarja

Päätoimittaja - Editor-in-Chief
Eeva-Liisa Koivuneva

Toimitussihteeri - Editor
Tommi Nordberg

Toimituksen osoite - Address
Työministeriö - Ministry of Labour
PL - P.o. Box 34
00023 VALTIONEUVOSTO
Puh. 010 60 4001

ISBN 951-735-606-4
ISSN 1459-0492
Taitto: Innocorp Oy
Elektroninen versio: Innocorp Oy
Paino: Oy Edita Ab
Helsinki 2005

EQUAL-yhteisöaloiteohjelman tavoitteena on torjua syrjintää, syrjäytymistä ja epätasa-arvoa työmarkkinoilla. Euroopan sosiaalirahaston osarahoittamissa hankkeissa etsitään ja kokeillaan uusia ratkaisuja varsinkin heikoimmassa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseksi. EQUAL-ohjelmassa haasteet ovat mittavat: kohderyhmänä ovat työmarkkinoilla kaikkein heikoimmassa asemassa olevat, kuten pitkäaikaistyöttömät, maahanmuuttajat sekä vammaiset ja vajaakuntoiset.

Ohjelman ensimmäinen valintakierros toteutettiin syksyllä 2001. Yksi 37 ohjelmaan valitusta projektista oli *Pohjoinen EQUAL*. Pohjois-Suomen aktiivisten työttömien ja kolmannen sektorin toimijoiden suunnittelema hanke lähti hakemaan uutta työtä varsinkin sosiaalisen yrittämisen alueelta. Sosiaalisen yrittäjyyden edistäminen ja kehittäminen sekä uusien työmahdollisuuksien löytäminen missionaan hanketoimijat kehittivät Hanke - Center -mallin. Ideana oli luoda paikka, jossa aktiiviset ja idearikkaat työttömät voisivat työstää yritys- tai hankeideaansa ja saada tähän tarvittavaa tukea. Rovaniemelle, Kemiin, Ouluun ja Raahen perustettiin Hanke - Centterit, joissa toiminta on ollut aktiivista.

Hankkeen rinnalla tehtiin myös tutkimusta Lapin yliopiston toimesta. Kiinnostuksen kohteena oli hanketoimijat ja heidän käsityksensä sosiaalisesta yritys-toiminnasta. Lisäksi pohdittiin sosiaalisen yritystoiminnan mahdollisuuksia ja haasteita sekä varsinkin alueellista merkitystä.

Pohjoinen EQUAL -hanke toteutettiin sosiaalisen yrittämisen suhteen mielenkiintoisena ja merkittävänä ajanjaksona. Vuoden 2003 kuluessa valmisteltiin työministeriössä laki sosiaalisista yrityksistä, joka astui voimaan vuoden 2004 alusta. Tutkimuksessa ja tehdyissä haastatteluissa nousevat hyvin esille sekä lakiin liittyneet monet odotukset, mutta myös varaukset ja jopa pelot. Nyt lain viettäessä ensimmäistä syntymäpäiväänsä on syytä todeta, että sekä toiveita että pelkoja on realisoitunut. Kuitenkin syvällisempi analyysi lain vaikutuksista on mahdollista tehdä vasta myöhemmin.

Myös osa *Pohjoinen EQUAL* -hankkeen toimijoista antoi panoksensa lain valmisteluun. Lausuntonmenettelyllä sekä eduskunnan työ- ja tasa-arvovaliokunnan kuulemisella pyrittiin saamaan kuuluviin myös mahdollisten tulevien sosiaalisten yrittäjien ääni lakia valmisteltaessa. Tämä ääni kuuluu edelleen, nyt tämän julkaisun muodossa. Jatkuvaa dialogia lainsäätäjien ja sen välittömässä vaikutuspiirissä olevien välillä on toivottu myös työministeriön taholta. Tavoitteena on pitää yllä jatkuvaa arviointia lain toimivuudesta ja löytää mahdolliset kehittämisalueet. Ja mikä tärkeintä, tehdä tarvittaessa myös tarvittavat muutokset lakiin.

Tämä tutkimusraportti on yksi ikkuna sosiaaliseen yrittäjyyteen. Se kertoo – muun muassa valaisevin haastatteluin – miten sosiaalinen yrittäjyys koetaan pohjoissuomalaisessa todellisuudessa. Raportti on yksi tärkeä osa toivottavasti entistään vilkastuvaan keskusteluun sosiaalisesta yrittäjyydestä; sen sisällöstä, mahdollisuuksista ja uhkista, sekä ennen kaikkea potentiaalista työllistää kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia ihmisiä.

Helsingissä tammikuussa 2005

Eeva-Liisa Koivuneva

Projektipäällikkö

Sosiaalisten yritysten katsotaan vastaavan muun muassa hyvinvointivaltion rakenteiden murenemiseen sekä syrjäytyneisyyden ja rakenteellisen työttömyyden aiheuttavien ongelmien ratkaisemiseen. Yrityksille on ominaista se, että ne tarjoavat heikossa työmarkkina-asemassa oleville mahdollisuuksia osallistua työelämään, jolla vuorostaan on positiivinen vaikutus ihmisten elämään laajemmin. Suomessa tuli voimaan laki sosiaalisista yrityksistä vuoden 2004 alusta. Erimuotoista sosiaalista yritystoimintaa on ollut Suomessa aikaisemminkin, mutta nyt ollaan uudessa tilanteessa. Laki sisältää virallisen määritelmän sosiaalisista yrityksistä.

Tässä raportissa kuvataan toimijoiden käsityksiä sosiaalisesta yritystoiminnasta sellaisena, kuin he näkivät tai ajattelivat sen olevan haastatteluhetkellä kesällä 2003. Tutkimuksessa selvitettiin, mitkä ovat sosiaalisille yrityksille ominaisia tunnuspiirteitä. Lisäksi pohdittiin, minkälaisia mahdollisuuksia ja haasteita yrityksillä on tulevaisuudessa, sekä mikä on niiden merkitys alueelle. Tutkimus toteutettiin Pohjoinen Equal -hankkeen rinnalla siten, että tutkimusaineisto hankittiin projektitoimijoiden avulla. Pohjoinen Equal -hanke kuuluu Euroopan sosiaalirahaston ohjelmakaudella 2000-2006 rahoitettavaan Equal-yhteisöaloiteohjelmaan, joka keskittyy työmarkkinoilla ilmenevän syrjinnän, syrjäytymisen ja epätasa-arvoisuuden poistamiseen. Hanke rakentuu neljällä paikkakunnalla – Kemissä, Oulussa, Raahessa ja Rovaniemellä – esiintyvien käytännönläheisten toimijoiden kokeilevaan kumppanuuteen. Tutkimuksen kohderyhmän muodosti 34 ohjausryhmän, tuotekehitystiimin ja alueellisten innovaatiotiimien jäsentä. Tutkimus on laadullinen ja lähestymistapa fenomenografinen.

Tutkimustulokset osoittivat viisi sosiaaliselle yritystoiminnalle ominaista tunnuspiirrettä, jotka kukin painottavat omaa erilaista merkitysisältöään asiakokonaaisuudessa. Yhteiskunnallisen tasa-arvon ylläpitäminen oli vahvimmin esillä käsitelyissä. Toiseksi puheena olevilla yrityksillä on työllistäminen ilmausittuna sosiaalisena päämääränä. Kolmanneksi institutionaalista näkökulmasta katsottuna erilaisen työkyvyn omaavien ihmisten työllistyessä sosiaaliin yrityksiin heidän identiteettinsä vahvistuu. Neljänneksi yrityksen arvoperustan näkyväksi tekeminen on yksi viidestä sosiaalisen ulottuvuudesta. Inhimilliset arvot huomioidaan taloudellisten arvojen rinnalla. Viidenneksi sosiaaliset yritykset mahdollistavat sosiaalisen individualismin toteuttamisen. Yrittäminen on yksilöllistä, itseensä uskovaa yrittämistä, johon yhdistyy verkostoitumiseen perustuvaa luottamusta ja kumppanuutta.

Yritystoiminnan vahvuudet liittyvät erityistyöllisyyden lisäksi ihmisten yksilöllisten ominaisuuksien kunnioittamiseen. Mielekäs työpaikka kohottaa ihmisarvoa ja elämänlaatua. Toiminta on pidemmällä aikavälillä yhteiskunnallisesti kannattavaa. Mahdollisuudet löytyvät uudenlaisesta sosiaalisen ja talouden vuorovaikutuksesta sekä muuttuvaan palvelutuotantoon vastaamisesta ja työvoiman saatavuuden turvaamisesta.

Toiminnan heikkoudet kombinoituvat taloudelliseen kannattamattomuuteen. Työntekijöihin kohdistuvat epävarmuustekijät asettavat haasteita tulevaisuudessa. Ne ovat toiminnan heikkous ja uhka. Liiketoiminnallinen osaamattomuus ja toiminnan epärealistiset lähtökohdat eivät tue kestäväää liiketoimintaa. Kehittymisen edellytys on verkostoituminen eri tahojen kanssa. Yhteiskunnallisten arvojen pysyminen markkinavoittoisina sekä negatiiviset asenteet ja ennakkoluulot uutta ja sosiaalista kohtaan hidastavat toiminnan laajenemista.

Sosiaalisella yritystoiminnalla on työllistävä ja aluetta monipuolistava vaikutus, mutta se on vielä nykyään marginaalista. Yritykset ovat sosiaalisesti kestäviä vaihtoehtoja, mutta eivät rahasampoja. Nyt ollaan luomassa vasta sosiaalisen yrittäjyyden infrastruktuuria. Yritystoiminnan uskotaan luovan ympärilleen positiivisia kerrannaisvaikutuksia.

ABSTRACT

Social firms are seen as one of the keys to combating the collapse of the welfare state structures and a solution to the problems caused by marginalization and structural unemployment. What is characteristic of these companies is that they offer employment opportunities for people who have difficulty finding work in the open labour market, which, in turn, will have a positive impact on people's lives in general. The law on social firms in Finland came into force in January 2004. Social entrepreneurship existed in Finland prior to the new law but the present situation poses fresh challenges. What's more, the new law contains the official definition of social firms.

The present report focuses on the ideas and thoughts of various actors involved in social entrepreneurship, and describes the way they saw social entrepreneurship at the time of the interviews in the summer of 2003. The study set out with the objective of finding some distinguishing features typical of social firms. Another aim was to look into the quality of future possibilities and challenges concerning social firms and to establish their wider significance for their area of operation. The study was conducted parallel to the Northern Equal Project so that the research material was gained through the project actors. The Northern Equal Project is part of the EQUAL Community Initiative Programme, funded by the European Social Fund during the 2000-2006 period, with the elimination of discrimination, marginalization and inequality in the labour market at its focus. The project is based on the experimental partnership of people, associations, companies and third sector organizations in the cities of Kemi, Oulu, Raahe and Rovaniemi. The target group consisted of 34 members of the tutor group, product development team and regional innovation teams. The study is qualitative and its approach is phenomenographic.

The results of the study show that there are five distinguishing features characteristic of social entrepreneurship, each highlighting their specific content of meaning as part of the whole. By far the most profound feature of social entrepreneurship is the maintenance of social equality. The second most important feature in the social firms under discussion is employment as their expressed social aim. Third, from the institutional point of view, it is of paramount importance that when people of varying degrees of employability are employed by social firms, their identities are strengthened. The fourth of the five social dimensions is making the value basis of the social firm visible. Human values are recognized along with economic values. Fifth, social firms enable the realization of social individualism. Entrepreneurship is individual, enterprising by believing in oneself combined with network-based trust and partnership.

In addition to its special features concerning employment, the strengths of social entrepreneurship include respecting people's individual characteristics. A meaningful job has a positive influence on people's own perception of their value as human beings and the quality of life in general. In the long run, social entrepreneurship is socially profitable. Future prospects can be found in the new interaction between social and economic approaches, in responding to the changing production of services and in securing the availability of labour.

The weaknesses of social entrepreneurship are related to economic unprofitability. Different uncertainty factors concerning the employees will pose challenges in the future. They are the weakness and the risk involved in social entrepreneurship. Business incompetence and unrealistic expectations do not support profitable business. The prerequisite for development is networking with different sectors. As long as social values remain market-driven, and negative attitudes to and prejudices against the new and social prevail, the expansion of social entrepreneurship will be slow.

Social entrepreneurship creates employment and develops its area of operation, but so far these effects have been only marginal. Social firms are socially sustainable alternatives, but they are no moneymakers. Today the process of creating the infrastructure for social entrepreneurship is still in its infancy. Social entrepreneurship is generally believed to produce positive multiplier impacts.

SISÄLLYS

SAATESANAT	5
TIIVISTELMÄ	7
ABSTRACT	9
1. LYHYESTI ASIAAN	13
2. YMPÄRÖIVÄ TODELLISUUS	15
2.1 Monikerroksinen esiintymisyhteys	15
2.2 Esiintymisympäristön kuvaus	16
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	19
3.1 Tietoa suppilotekniikan avulla	19
3.2 Tutkimusprosessin eteneminen	20
4. TEOREETTISIA MÄÄRITELMIÄ	25
5. KÄSITYKSIÄ SOSIAALISESTA YRITYSTOIMINNASTA	33
5.1 Sosiaalisen ulottuvuudet	35
5.1.1 Yhteiskunnallisen balanssin ylläpitäminen	35
5.1.2 Työllistäminen sosiaalisena missiona	38
5.1.3 Vaikeasti työllistettävien tukeminen	40
5.1.4 Ei pelkästään yritys yritysten joukossa	41
5.1.5 Harhaluulona konemainen ihminen	42
5.2 Lähtökohtia tulevaisuuteen	43
5.2.1 Vahvuudet mahdollistajina	43
5.2.2 Heikkouksista uhkiin	49
5.3 Merkitys alueelle	58
5.3.1 Ei rahasampoja – sosiaalisesti kestävä vaihtoehto	58
5.3.2 Pois nukkavierusta tyylistä	58
5.3.3 Positiivista pilkettä	60
5.3.4 Uutta toimeliaisuutta	61
5.3.5 Yritys yhden asian järjestämiseksi	61
6. MONIULOTTEISTA KESKUSTELUA	62
6.1 Yhteenveto tuloksista	62
6.2 Kritiikin paikalta kehittämiseen	70
6.3 Luotettavuus ja hyödynnettävyys	75
LÄHTEET	77
LIITTEET	81
Liite 1 – Haastattelurunko	81
Liite 2 – Teemojen sisällöt näkökulmittain	82

1. LYHYESTI ASIAAN

Tutkimuksen lähtökohtana on tarve hahmottaa sosiaalisten yritysten merkitystä heikossa työmarkkina-asetmassa olevien henkilöiden työllistymismahdollisuuksien parantamisessa. Tutkimus on kytköksissä Pohjoinen Equal -hankkeeseen, joka toteutui vuosina 2002-2004 neljällä paikkakunnalla: Kemissä, Oulussa, Raahessa ja Rovaniemellä. Se ei ole kuitenkaan hankkeen arviointia, vaan tutkimusaineisto on hankittu Pohjoinen Equal -hankkeen toimijoiden avulla.

Tarkoituksena on kuvata Pohjoinen Equal -hankkeen toimijoiden käsityksiä sosiaalisesta yritystoiminnasta. Tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia erityispiirteitä on sosiaalisella yritystoiminnalla. Lisäksi pohditaan, mitkä ovat sosiaalisen yritystoiminnan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. SWOT -analyysin pohjalta edetään kriittisen näkökulman kautta sosiaalisen yritystoiminnan kehittämiseen. Raportissa arvioidaan myös, mikä merkitys sosiaalisella yritystoiminnalla on alueelle. Lisäksi tavoitteena on lisätä tutkimukseen perustuvaa tietoutta sosiaalisista yrityksistä.

Tutkimus on laadullinen ja lähestymistapa fenomenografinen. Fenomenografinen tutkimus tuottaa tietoa ihmisten käsityksistä ympäröivästä maailmasta. Tiedonmuodostus prosessissa tapahtuu ”suppilotekniikan” periaatteella. Tutkimusproessin alkuvaiheessa hankittiin teoreettista tietoa aiheesta perehtymällä aiheita käsittelevään kirjallisuuteen. Suppilon seuraavassa vaiheessa haastateltiin Pohjoinen Equal -hankkeen alueellisia toimijoita. Tämä raportti on tuotos kahden ensimmäisen vaiheen etenemisestä. Tutkimushankkeen tavoitteeksi asetettiin lisätiedon hankkimisen sosiaalisesta yritystoiminnasta, jolloin suppilon kapeimpaan kohtaan tiivistyisi kokemuksellisen tiedon tuottaminen myöhemmässä vaiheessa tapausanalyysien avulla.

Pohjoinen Equal -hanke kuuluu Euroopan sosiaalirahastosta ohjelmakaudella 2000-2006 rahoitettavaan Equal-yhteisöaloiteohjelmaan, joka keskittyy työmarkkinoilla ilmenevän syrjinnän, syrjäytymisen ja epätasa-arvoisuuden poistamiseen. Ohjelmassa kehitetään valituilla temaattisilla alueilla heikoimmassa työmarkkina-asetmassa oleville uudenslaisia, tehokkaita työllistymisen malleja ja niitä edistäviä prosesseja ja rakenteita. Hankkeen toteutukselle on tunnusomaista DP eli Development Partnership, laaja kehittämiskumppanuus, jonka toteutusperiaatteita ovat kokeilevuus ja innovatiivisuus, kohderyhmien ja kumppaneiden osallisuus ja valtaistaminen, kansainvälinen yhteistyö, temaattinen yhteistyö ja tulosten tehokas levittäminen (mainstreaming). (Suomen Equal -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanon väliraportti 2002.)

Pohjoinen Equal -hanke sisältyy EQUAL -yhteisöaloiteohjelman toimenpidekokonaisuuteen 5.2.1: Sosiaalitalouden (kolmannen sektorin) ja erityisesti yleishyödyllisten palvelujen vahvistaminen korostaen työpaikkojen laadun parantamista. Projektia hallinnoi Rovaniemen seudun sosiaalitalousyhdistys ry. Kehittämisverkoston muodostavat Rovaniemen Seudun Sosiaalitalousyhdistys ry, Kemi-Tornio Seudun Sosiaalitalousyhdistys ry, Oulun Seudun Sosiaalitalousyhdistys ry ja Raahen Kansalaistaloyhdistys Jyty ry. Hanke toimii kolmitasoisesti:

1. Rovaniemen Seudun Sosiaalitalousyhdistys ry hallinnoi ja koordinoi koko hanketta,
2. Hanke-Centterit hoitavat omaa aluetta koskevat tehtävät ja
3. kansalaisvälisyyskoordinaattori kehittää kansainvälistä toimintaa, jossa yhteistyökumppaneina ovat Italia ja Venäjä.

Hanke rakentuu käytännönläheisten toimijoiden kokeilevaan kumppanuuteen. Toiminta kohdistuu edellä mainittujen neljän kaupungin aktiivisiin ja ideoituihin työttömiin. Osallistujien aktivoinnin ohella pyritään rakentamaan mallia kolmannen sektorin neuvontakeskuksille, Hanke-Centtereille. Hankkeen tavoitteena on lisäksi sosiaalisen yrittämisen edistäminen ja kehittäminen. Toimenpiteinä ovat hankesuunnittelu, neuvonta, koulutus ja kansainvälinen työvaihto. Toiminta on infrastruktuurin luomisesta ja vahvistamista sosiaaliselle yrittäjyydelle, joka on koettu oikea-aikaisena reagoitina uusien toimintatapojen ja uuden toimintakulttuurin luomisessa. (Suomen Equal -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanon väliraportti 2003.)

Raportin alussa kerrotaan sosiaalisten yritysten esiintymiskontekstista. Sen jälkeen on vuorossa tutkimuksen lähtökohtien, määritelmien ja haastateltavien käsitysten kuvaukset. Viimeisessä luvussa tehdään yhteenveto tuloksista ja katsotaan kritiikin paikalta kehittämiseen sekä pohditaan tutkimuksen luotettavuutta ja hyödynnettävyyttä.

Tutkimus toteutettiin Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksessa. Vastuullisena johtajana ja ohjaajana toimi professori Anneli Pohjola.

Kiitos kaikille tutkimusprosessissa mukana olleille, jokaiselle erikseen ja yhteisesti!

2.1 Monikerroksinen esiintymisyhteys

Sosiaalisen ja talouden vuorovaikutus ja keskusteluyhteys on ajankohtaistunut eri ajankohtina eri tavalla. Tätä kuvaa myös meneillään oleva tutkimushanke. Eri tilaisuuksissa ja tilanteissa käydyissä keskusteluissa Pohjoinen Equal -hankkeen projektitoimijat viittasivat sosiaalisiin yrityksiin ja kertoivat mielipiteensä ja näkemysensä siitä, onko jokin jo tällä hetkellä yritystoimintaa harjoittava yhdistys, yhteisö tai yritys sosiaalista yritystoimintaa. Minua kiinnosti ilmiössä erityisesti se, mitä ihmiset ymmärtävät sosiaalisella yrityksellä, mitkä ovat heidän mielestään sosiaalisen yritystoiminnan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat. Swot-analyysi tuntui tässäkin olevan käyttökelpoinen väline hankkia esiymmärrystä kiinnostavasta asiasta. Koska tutkimusprosessi nivoutuu tiettyyn aikaan ja paikkaan, kysyin haastateltaviltani myös sosiaalisen yritystoiminnan merkitystä alueen kehittämiseksi.

Ajan ja paikan huomioon ottaminen on hyvä tiedostaa tutkimuksessa ja erityisesti tutkimustuloksia analysoidessa ja tulkittaessa, sillä keskustelut jäsentyvät eri tavoin eri konteksteissa. Ensinnäkin olennainen konteksti tutkimuksessani on haastattelujen ajankohta, joka ajoittuu sosiaalisen yrittäjyyden kannalta merkittävään ajankohtaan, kesään 2003, jolloin ensimmäinen lakiesitys sosiaalisista yrityksistä tuli julkisuuteen ja osittain tästä johtuen julkinen keskustelu sosiaalisista yrityksistä kävi näkyväksi. Nimitän sitä ajalliseksi kontekstiksi.

Yhteiskunnassamme on saatu viime vuosikymmeninä totutella uusien näkökulmien esiintymiseen vanhojen perinteiden saadessa osakseen kritiikkiä. Sosiaalisten yritysten aktualisoituminen on signaali tarpeesta vastata oleviin ja tuleviin haasteisiin. Sosiaalisten yritysten voimistuminen sijoittuu kulloiseenkin yhteiskunnalliseen tilanteeseen, jolloin voimme puhua ilmiön **yhteiskunnallisesta** esiintymiskontekstista. Tutkimuksen maantieteellinen sijainti paikantuu Pohjoinen Equal -hankkeen mukaan eli neljään Lapin ja Oulun läänin kaupunkiin, joissa ovat omat historialliset, kulttuuriset, poliittiset ja sosiaaliset erityispiirteensä. Henkilöt edustavat tiettyyn paikkaan sijoittunutta projektia. Sanottakoon tätä kontekstia **paikalliseksi** kontekstiksi. Lisäksi keskustelut liittyivät **institutionaliseen** kontekstiin eli haastateltavien käsitykset asiasta värittyvät heidän oman tautainstituutionsa, sosiaalitoimiston, työvoimatoimiston, kuntaorganisaation, yhdistyksen, järjestön tai yrityksen, kautta. Keskustelu välittyi myös **yrityskontek-**

tista, jossa painottuivat liiketoiminnalle ominaiset piirteet. Haastateltavat pohtivat myös sosiaalisen yrityksen merkitystä yksilölle henkilökohtaisella tasolla. Tällöin kyseessä on **yksilö**konteksti.

Haastattelut käytiin erilaisissa tiloissa, esimerkiksi toimistoissa, Hanke-Centereissä tai haastateltavien kotona, mikä tuotti keskusteluille erilaisen luonteen. Tätä voisi nimittää tutkimuksen suorittamisen kontekstiksi. Haastateltava ja haastattelija keskustelivat kasvokkain yhtä puhelinhaastattelua lukuun ottamatta. Näihin tilanteisiin kulminoitui erinäisiä persoonallisia ja tilannekohtaisia asioita. Vuorovaikutuskontekstiksi nimittäminen ilmentää tätä tapahtumayhteyttä parhaiten. Lopuksi asioista kertominen sijoittuu tiettyyn puheyhteyteen, jonka kautta haastateltava antaa viimeisen ilmaisumuotonsa esittämälleen asialle haastattelijan tulkintaa varten. Edellä olevat kontekstitasot pohjautuvat väljästi sovittaen Eero Suonisen (1995, 95 - 96) artikkeliin Miten rakennamme kulttuurin virtaa?.

Minulle tutkijana kaikki muut paitsi kaksi viimemainittua kontekstitasoa, vuorovaikutus- ja puhekontekstit, tulivat ikään kuin annettuina. Vuorovaikutustaso on kahdenkeskinen tilanne, jossa molemmilla osapuolilla on oma roolinsa ja intressinsä. Puheyhteyteen tutkija voi vaikuttaa keskustelun johdattelemisen, kysymysten ja muiden ilmaisujen muodossa.

Projektissa tutkijana mukanaoloni voimakkuus on ollut tietoista tai tiedostamatonta. Toisinaan olen tuntenut kuuluvani joukkoon yhtenä toimijana. Joskus olen tuntenut olevani sivusta seuraaja, joka tunkeutuu ei hyväksytylle reviirille yrittäen perätä kaikkea mahdollista irtisaatavaa tietoa sosiaalisesta yritystoiminnasta, yrittäjyydestä, yrityksistä tai yrittämisestä sen mukaan, mikä näkö- tai tulokulma kulloinkin on kiinnostuksen kohteena.

Kaikki edellä oleva kertoo siitä, miten useaan asiaan käyty keskustelu voi liittyä samanaikaisesti: Miten keskustelu liittyy ajankohtaan, ympäristöönsä, kulttuuriin piirteisiin, paikallisuuteen, instituutioihin ja sosiaalisiin yhteyksiin? Tällä on merkitys tutkimustulosten tulkintaan. Olen ankkuroinut tulkintani pääosin keskusteluista tuotettuun tekstiin ottaen huomioon mahdollisimman kattavasti edellä esitetyt kontekstitasot. En kuitenkaan käytä metodina diskurssianalyysia, vaan tarkastelen puhumalla tuotettuja käsityksiä sosiaalisesta yritystoiminnasta.

2.2 Esiintymisympäristön kuvaus

Koska haastatteluaineistosta nousi esille kontekstisidonnaisia ajatuskokonaisuuksia, on paikallaan kuvata kontekstitasoja, joissa sosiaalinen yritystoiminta esiintyy. Tutkimusaineiston keruu ajoittuu **yhteiskunnalliseen tilanteeseen**, jossa ollaan vahvassa muutoksen tilassa niin horisontaalisesti kuin vertikaalisestikin. Nykymuutoksessa rakennetaan uudenlaisia suhteita hyvinvointivaltion, kuntien, yritysten, kansalaistoiminnan, perheen ja yksilön välille. Uudenlainen yhteiskunnallinen velvoite ja haaste on muotoutumassa. Entisten rapistuessa mukaan tulee vääjäämättä erilaisia mix-mal-

leja. Verkostoitumisprosessit muotoutuvat toimijoiden painoarvoista ja rooleista riippuen private-public, public-private, public-public ja private-private -sekoituksina globaalilla, valtakunnallisella tai alueellisella tasolla. Hyvinvointivaltion muospaineet ovat kohdentaneet keskusteluja myös kolmannen sektorin suuntaan, jossa sosiaaliselle yrittäjyydelle nähdään olevan tilausta.

Kolmannen sektorin roolia sosiaalisen yrittäjyyden kenttänä on tarpeen valottaa, koska sitä pidetään yleisesti sosiaalisten yritysten vahvana esiintymisalueena. Se on herättänyt kasvavaa kiinnostusta nimenomaan työllistämispotentiaalinsa ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämiskykynsä ansiosta Euroopassa (Loranc-Carcia 2000, 71). Kansainvälisessä tutkimuksessa sosiaaliset yritykset sijoitetaan osaksi kolmatta sektoria (Borzaga & Defourny 2001). Pekka Stenholm & Johanna Lehto (2000) keskittyvät tutkimuksessaan tarkastelemaan markkinaehtoisen yritystoiminnan perusteita suomalaiselle sosiaaliselle yritystoiminnalle, jolloin korostuu sosiaalisten yritysten tiivis yhteistyö kolmannen sektorin kanssa, eikä kolmatta sektoria pidetä niinkään niiden varsinaisena toimintakenttänä.

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi sosiaalisista yrityksistä (HE 132/2003) otetaan esille kolmannen sektorin rooli sosiaalisten yritysten vaikutuksia pohtivassa osiossa. Kolmannella sektorilla toimivilla sosiaalisilla yhteisöillä nähdään olevan jatkossakin varsin keskeinen rooli työmarkkinavalmiuksien kehittämisessä sekä vajaakuntoisten ja muiden heikossa työmarkkina-asemassa olevien kuntouttamisessa työmarkkinoille. Kuitenkin lain kriteerit täyttävien sosiaalisten yritysten toimintakenttää voidaan tulkita pidettävän kolmatta sektoria laajempaan kasvualustana.

Kolmatta sektoria on määritelty eri tavoin ja eri termein. Yleisesti se nähdään julkisen ja yksityisen ulkopuolelle jääväksi sektoriksi. Rakkaalla lapsella on monta nimeä, kuten Voitto Helander (1998) otsikoi kolmannen sektorin esittelyn. Puhutaan vapaaehtoissektorista, aatteellisesta sektorista, hyväntekeväisyyssektorista, verovapaasta sektorista, voittoa tavoittelemattomasta sektorista, ei-julkisesta, riippumattomasta sektorista, epävirallisesta sektorista, sosiaalitaloudesta tai yhteisötaloudesta, kansanliikkeestä tai yhteiskunnallisesta liikkeestä ja kansalaisyhteiskunnasta. Helander on poiminut suomalaisesta kirjallisuudesta listan sektorinimikkeistä, jotka ovat lisääntyneet usean termin vuosivauhdilla. Termit eivät ole suoraan synonyymeja kolmannelle sektorille, mutta ne kertovat ilmiön moninaisuudesta. Sektorinimikkeitä löytyi pitkä lista: järjestösektori, yhteiskunnallisten liikkeiden sektori, yhteisöllisen sektori, välittävät verkostot, vaihtoehtoiset työmarkkinat, kumppanuussektori, yhteisöyrittäjyys, hyvinvointipluralismi, hyvinvoinnin sekatalous, vaihtoehtosektori, välitason organisaatiot, epävirallisen työn sektori, yhteiskunnallisen toiminnan sektori. (Helander 1998, 33-52.)

Kolmeen sektoriin jakamisen rinnalla puhutaan myös neljästä sektorista. Joidenkin tutkijoiden mukaan jako edes neljään sektoriin ei riitä kattamaan nyky-yhteiskunnan hallinnan kaikkia muotoja, vaan tarvitaan viisi, kuusi tai enemmänkin sektoreita kuvaamaan sitä (Helander 1998, 29). Yhteistä kaikille edellä mainituille nimikkeille on kuitenkin se, että eri termeillä ilmaistu sektori on tuotu julki julkisen ja yksityisen sektorin rinnalla. Toisin ilmaistuna sen koetaan olevaan kaikkea sitä, mitä rinnakkaissektorit eivät ole. Kolmannen sektorin roolina nähdään olevan kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien kasvattaminen. Sosiaalisessa yritystoiminnassa se näkyy erityisesti päätöksentekoon osallistumisen muodossa.

Myös Suomen kielitoimisto on ottanut kantaa terminologiaan ja antanut suosituksen, että kolmatta sektoria kuvaavaa sosiaalitalous-termiä sopivampi ja luontevampi nimike olisi ”yhteisötalous”. Yhteisötalouden kentän katsotaan olevan laajan. Se sisältää lähes kaiken taloudellisen toiminnan, joka jää julkisen sektorin ja voittoa tuottavan yksityisen sektorin ulkopuolelle. (Tuohinen, 2004.)

Paikallisuus ilmenee tässä tutkimuksessa Pohjoinen Equal -hankkeen toiminta-alueen kautta. Pohjois-Suomi on haaste sosiaalisten yritysten suotuisten toimintaedellytysten rakentumiselle. Alueella on korkea työttömyys ja tarvitaan uudenlaisten työllistymismallien kehittämistä vastineeksi vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllisyysongelmaan. Pohjoinen Equal -hanke on ruohonjuuritason ja tekijöidensä näköinen hanke. Projektin toteuttajien käsitykset ilmiöstä kuvaavat konkreettisesti sitä, miten työttömyyden ja syrjäytymisen ongelmiin pyritään löytämään paikallisia ratkaisuja kolmannen sektorin toimesta ”kovan” ja ”pehmeän” yrittämisen välimaastosta.

Tutkimukseni empiirinen osio ajoittui kesä-elokuuhun 2003, jolloin haastattelin 34 projektin ohjausryhmän, tuotekehitys- ja innovaatiotiimin jäsentä, jotka edustivat eri **instituutioita** kunta-, valtio-, yksityiseltä tai kolmannelta sektorilta. Institutionaalinen näkökulma välittyi eri henkilöiden oman taustaorganisaatioiden kautta. Kohderyhmää kuvaan tarkemmin tutkimuksen toteuttamisen esitteen yhteydessä.

Päätin suorittaa tutkimusaineiston hankinnan teemahaastatteluna. Haastatteluintressini tutkimukseen kumpusi tutkimushankkeen alkuvaiheessa eri toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa, joissa huomasin sosiaalisen yritystoiminnan näyttävästi monivivahteisena. Tunsin olevani liikkuvalla maaperällä sosiaalisen yrittäjyyden sisällön ymmärtämisessä, joten päätin jäntevöittää epävakaa maapohjaa tapaamalla kasvokkain ja haastattelemalla jokaisen hankkeessa eri roolissa mukana olevan. Näin sain paremman kosketuksen ihmisiin, paikkaan ja asiaan.

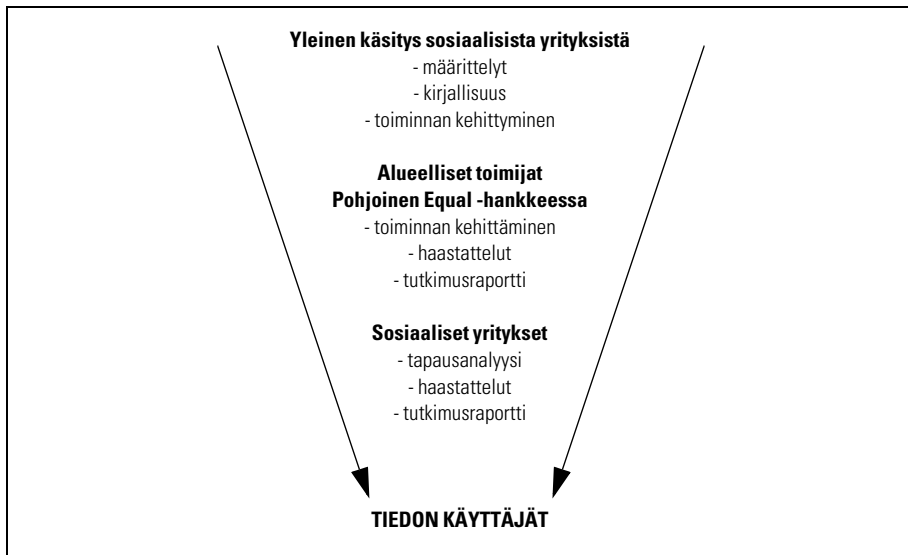
Haastateltavien joukosta löytyi ryhmä, joka puhui vahvasti **yritysorientoituneesti**. Keskustelu vieri pitkälle yritystoiminnan eri ulottuvuuksia painottaen. Omaksi ryhmäksi muodostui myös **yksilönäkökulma** sosiaaliseen yritykseen. Näistä kirjoitan tarkemmin luvussa 5.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tietoa suppilotekniikan avulla

Kun tutkimuksen teon alkuvaiheessa päädyin hankkimaan tietoa ihmisten käsityksistä sosiaalisesta yritystoiminnasta, pidin itsestään selvänä, että tutkimukseni on laadullista tutkimusta, joka pyrkii ymmärtämään selittämisen sijasta. Laadullinen menetelmä sopii ymmärtävään tutkimukseen, eikä asioita pyritä asettamaan riippuvuussuhteeseen tai syy ja seuraus -yhteyteen. Selittävää laadullinen tutkimus on siinä mielessä, että se osoittaa, mistä henkilöiden käsitysten variaatioissa on kysymys. Ymmärryksen välittäjinä ovat haastattelutekstit, mutta myös aikaisemmat tutkimukset, jotka tuottavat teoreettista tietoa. Tavoitteenani on kuvata tietyn hankkeen toimijoiden käsityksiä tutkittavasta aiheesta. Pyrkimyksenäni ei ole löytää universaaleja yleistyksiä vaan ymmärtää tutkittavan alueen ihmisten senhetkisiä käsityksiä ilmiöstä. (Ahonen 1994; Häkkinen 1996; Laine 2001; Siltaoja & Takala 2003.)

Kuvio 1. Tiedonmuodostus sosiaalisista yrityksistä

Tutkimustyö suunniteltiin prosessimaiseksi. Käsittelen tässä raportissani kuvion 1. kahden ensimmäisen vaiheen antia. Koko tutkimusprosessi etenee esiymmärryksen kautta syvällisempään tiedon muodostamiseen aiheesta. Tässä vaiheessa keskeinen tulokulma tutkimukseen muodostuu projektiin osallistujien käsityksistä sosiaalisesta yritystoiminnasta ilmiönä ja sen toimivuudesta erityisessä työ-

markkina-asemassa olevien ihmisten työllistymisessä ja yhteiskuntaan integroitumisessa. Kokonaiskuvan saamiseksi ilmiöstä tavoitteeksi asetettiin myös hankkia kokemuksellista, käytäntöön pohjautuvaa tietoa sosiaalisesta yritystoiminnasta avainhenkilöiden välityksellä. Tarkoituksena on syventää myöhemmin empiiristä osiota konkreettisten yritystapausten avulla.

Empiiriseksi aineistoksi sopivia, lain kriteerit täyttäviä sosiaalisia yrityksiä on merkitty työministeriön sosiaalisten yritysten rekisteriin 16.9.2004 mennessä yksitoista. Rekisteriin haki maaliskuun 2004 loppuun mennessä kymmenen yritystä, joista kolme sinne merkittiin. Ensimmäinen rekisteriin merkitty sosiaalinen yritys Suomessa on Oulussa toimiva Tervatulli Oy, jonka toimialat ovat konepaja- ja rakennustoiminta, siivouspalvelu sekä kierrätys. Henkilöstöä on 37, joista vajaakuntoisia 11 ja pitkäaikaistyöttömiä 4. Toinen sosiaalinen yritys on metallialan yritys Rainan Tekopoint Oy Naantalista, joka toimii metallialan alihankkijana laivanrakennus-, rakennus-, ilmastointi- ja sähköalan yrityksille. Se tunnetaan myös omasta Jätkä-tuotteet tuotannostaan. Kolmas on saunan ikkunoita ja ovia valmistava Warkop Oy Varkaudesta. (Saari- nen 2004, 11.) Rekisteriin on merkitty lisäksi Tyke Oy Ulvilasta, Osuuskunta Vanhakallio, Suomen Settlementisäätiö ja Neo-Act Oy Helsingistä, WoodFox Oy Seinäjoelta, Osuuskunta Kankurin Ilo Lahdesta, Elwira Oy Kemijärveltä sekä Bovallius-Palvelut Oy Pieksämäeltä. (Työministeriö 2004).

Koko tutkimushankkeen aikana ja sen jälkeen toivon suppilon kääntyvän toisinpäin ja tuottavan tietoa sitä tarvitseville. Nyt tutkin kuitenkin ajattelun kautta puheeksi tuotettuja käsityksiä, missä kieli toimii ajattelun välineenä. Kieli ja ajattelu ovat hyvin läheisessä suhteessa toisiinsa. Ihmiset voivat ilmaista samankin käsityksen hyvin erilaisissa kielellisissä muodoissa. (Ahonen 1994, 121; Häkkinen 1996, 28.)

3.2 Tutkimusprosessin eteneminen

Teoreettinen tieto ilmiöstä on fenomenografisen tutkimuksen toteuttamiselle tärkeää. Fenomenografian filosofiset juuret ovat sekä kognitiivisessa psykologiassa että hahmopsykologiassa sekä toisen näkemyksen mukaan hahmopsykologiassa ja fenomenologiassa. Fenomenografialla on myös yhteyksiä venäläisen psykologian traditioon. (Häkkinen 1996, 7-12; Siltaoja & Takala 2003, 37; Wenestam, 1984, 20.) Tutkimuksessa ei tutkita ajattelu- ja havainnointiprosesseja sinänsä vaan ihmisten käsityksiä kyseessä olevasta ilmiöstä, jota kuvataan sellaisena, kuin ihmiset näkevät sen tai ajattelevat sen olevan, eikä niinkään sellaisena kuin se esiintyy faktuaalisesti. Tavoitteena ei myöskään ole ympäristön ilmiöiden syvimmän olemuksen tutkiminen sinänsä, vaan se pyrkii tarkastelemaan ihmisen yksilöllisiä käsityksiä näistä ilmiöistä. Kiinnostuneita ei olla myöskään siitä, miksi ihmiset ajattelevat tietyllä tavalla, vaan ilmiötä kuvataan erilaisen käsitysten variaatioina. Fenomenografia on siis aineistolähtöinen tutkimustapa. (Häkkinen 1996, 6; Järvinen & Järvinen 2000, 86; Uljens 1989, 44.)

Käytännössä fenomenografinen tutkimus etenee seuraavien vaiheiden kautta:

1. Jonkin ilmiön rajaaminen tarkastelun kohteeksi ympäröivästä maailmasta (sosiaalinen yritystoiminta).
2. Yhden tai useamman ilmiötä koskevan tarkastelukulman rajaaminen (kirjallisuuskatsaus ja haastattelukysymysten laadinta).
3. Haastattelut (suoritettu kesä-elokuussa 2003)
4. Nauhoitettujen haastattelujen purkaminen (syys-marraskuussa 2003)
5. Kirjoitetun tekstin analysointi, haastattelujen tyypillisemmät piirteet ja ominaisuusluonne, sanojen yhtäläisyydet ja erilaisuudet luokitellaan eri ryhmiin (joulukuu 2003 - maaliskuu 2004)
6. Analysoidun tekstin kirjoittaminen kuvauskategorioiksi (kuvaukset eri ryhmien käsitysten merkityssisällöistä tammi-huhtikuussa 2004). (Uljens 1989, 11.)

Kaiken lähtökohdaksi tarvitaan tekijän esiyymmärrys sekä alustavat kohdetta koskevat tiedot ja käsitteistö. Hänen on myös perehdyttävä ajattelun kehittymiseen yleensä. Tutkija on oma tutkimusinstrumenttinsa, mikä merkitsee, että hän kykenee tekemään syventäviä haastattelukysymyksiä ja osaa laatia vastausten luokittelun perusteet oikealla tavalla. (Ahonen 1994, 123.) Tutkijan on ennen työhön ryhtymistään pohdittava, miten hän on ymmärtänyt tutkimuskohteensa ja esitettävä alkutematisointi eli ne näkökulmat, joilla hän kohdettaan jäsentää. Hän tuo esille myös omat intressinsä ja motiivinsa.

Perehdyin aiheesta kirjoitettuun kirjallisuuteen saadakseni ilmiöstä teoreettista tietoa perustaksi tutkimukselle. Haastattelurunko (liite 1) on rakennettu johtolangaksi keskusteluille teoreettisen tiedon ja tutkijan oman mielenkiinnon yhdistelmästä.

Tutkimusjoukko muodostui ohjausryhmän ja innovaatiotiimin jäsenistä sekä Pohjoinen Equal -hankkeen toteuttajista. Se koostui 11 ohjausryhmän, 7 tuotekehitystiimin ja 16 alueellisen innovaatiotiimin jäsenestä. Alkuperin haastateltavia oli 36, mutta yksi henkilö muutti haastatteluajankohtana tutkimusalueelta pois ja toiseen en onnistunut saamaan yhteyttä, joten lopullinen haastateltavien joukko oli 34 henkilöä.

Ohjausryhmään kuuluvat edustavat kaupunki- tai kuntaorganisaatioita (4), TE-keskuksia (2), yhdistyksiä (3), seutukuntaorganisaatioita (1) ja muita (1). Ohjausryhmäläisistä on naisia seitsemän ja miehiä neljä. Tuotekehitystiimiin kuuluvat projektiin palkatut toimijat (projektipäällikkö, hankeinnovaattorit ja kansainvälisyyskoordinaattori), joista naisia on kolme ja miehiä neljä. Alueellisissa innovaatiotiimeissä mukana olevat edustavat kaupunki- tai kuntaorganisaatioita (6), työvoimatoimistoja (4), yhdistyksiä (1), koulutusorganisaatioita (3) ja yksityisyrittäjiä (2). Naisia kuuluu innovaatiotiimeihin yhteensä 11 ja miehiä 5.

Koko tutkimusjoukon jakaumat ovat:

Sukupuoli:	
naisia	20
miehiä	14
<i>yhteensä</i>	<i>34</i>
Taustaorganisaatiot:	
kunta/kaupunki	10
työvoimatoimisto	4
TE-keskus	2
yhdistys	4
yksityissektori	2
seutukuntaorganisaatio	1
koulutusorganisaatio	3
PEQ-hanke	7
muu	1
<i>yhteensä</i>	<i>34</i>
Paikkakunta:	
Kemi	7
Oulu	12
Raahe	5
Rovaniemi	10
<i>yhteensä</i>	<i>34</i>

Haastattelut kestivät keskimäärin tunnista puoleentoista tuntiin. Haastateltavat puhuivat aiheesta vapaasti, mutta saadakseni vastauksen tutkimusongelman kannalta relevantteihin kysymyksiin täydensin omilla kysymyksilläni muutamia seikkoja. Pyrin olemaan aktiivinen kuuntelija, mutta tein samalla muistiinpanoja paperille. Muistiinpanot tein muistin tueksi, jotta pystyisin tarkentamaan keskustelua mutta myös varmistaakseni, että haastattelusta jää dokumentti teknisten ongelmien sattuessa. Kaikki 34 haastattelua kirjoitettiin puhtaaksi. Teknisiä ongelmia ei haastattelujen nauhoituksessa tai kuuntelussa sattunut lukuun ottamatta muutamia heikosti kuuluvia nauhoituskohtia.

Hain vastauksia pääosin seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitkä ovat sosiaalisen yrityksen sosiaaliset tunnuspiirteet?
2. Mitkä ovat sosiaalisten yritysten vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat?
3. Mikä on sosiaalisten yritysten merkitys alueen kehittämiseksi?

Lisäksi keskustelimme haastateltavien kanssa aiheesta laajemmin, kuten esimerkiksi yrityksen voiton tuottamisesta ja voitonjaosta, yhteiskunnallisesta tilauksesta ja mahdollisesta työvoimapulasta. Keskusteluissa käsiteltiin ymmärrettävästi Pohjoinen Equal -hanketta. Halusin myös kuulla haastateltavien intressit lisätutkimuksesta ja sen fokuksista.

Sen lisäksi että suoritin haastattelut ja merkitsin muistiinpanot, kirjoitin myös noin puolet haastatteluista puhtaaksi. Osio oli aikaa vievä. Onnistuin kuitenkin saamaan puhtaaksikirjoitusapua, ja sen jälkeen aloitin haastattelujen lukemisen. Puheiden puhtaaksi kirjoittaminen onkin merkityksellinen fenomenografisessa tutkimuksessa. Jokainen sana on litteroitava ja teksti on kirjoitettava puheen mukaisesti.

Haastattelut numeroin täysin sattumanvaraisesti. Kirjoitetun tekstin lukemisprosessi eteni seuraavasti:

1. Lämpilukeminen
Analyysivaiheen aluksi luin kaikki haastattelut läpi, jolloin sain esiymmärryksen haastatteluista.
2. Teemoitteleva lukeminen
Sen jälkeen luin haastattelut teemoittain tutkimuskysymysten mukaan. Tässä vaiheessa minulle tutkijana alkoi hahmottua käsitys haastattelujen sisältämistä laajemmista merkitysisällöistä. Tein jokaisesta keskustelusta tutkimuskysymysten kannalta tärkeimmistä ajatuksellisista kokonaisuuksista tiivistelmän.
3. Teemojen tulkitseva lukeminen
Sekoitin vielä kerran ”pakan” kokonaisuudessaan ja muodostin koko aineistosta rakentuvat teemat, jolloin tutkittavat näkyivät minulle anonyymeina.
4. Analysoiva lukeminen
Ryhmittelin aineiston sen mukaan, millaiset näkökulmat painottuivat sosiaalisen yrityksen ymmärtämisessä. Muodostin sosiaalisen yrityksen ”tulkintatyypit”. Kirjoitin käsitykset avoimeksi teemoittain ryhmäkohtaisesti. Pyrin unohtamaan edellisen teeman analysoinnin ja aloitin uuden teeman analysoinnin. Sen jälkeen luin avatut puheet ja vedin näistä johtopäätökset tulosten tulkintaan.
5. Varmistava lukeminen
Varmistaakseni omat tulkintani luin vielä kerran haastattelut kokonaisuudessaan läpi tarkistaakseni ryhmittelyn. Muutama haastatteluista oli sellaisia, että minun oli vaikea löytää puheesta selkeitä kokonaisuuksia, mutta koska kyseessä oli pieni ryhmä, sijoitin ne haastattelusta nousevan kokonaisajattelun mukaan lähimpään mahdolliseen ryhmään. Katson, että tällä ratkaisulla ei ollut loppujohtopäätöksiin suurta merkitystä.

Luvussa 5 kuvattuja käsityksiä ei ole esitetty paremmuus- tai kehittyneisyysjärjestyksessä, vaan ne on ilmaistu sisältömerkityksen tulkinnan mukaan, laajemmasta suppeampaan kontekstiin.

4. TEOREETTISIA MÄÄRITELMIÄ

Esittelen seuraavaksi tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta relevantteja määrittelyjä sosiaalisista yrityksistä. Sosiaalisista yrityksistä käyty julkinen keskustelu ja kirjoittelu aktivoitui Suomessa erityisesti työministeriössä valmisteilla olleen ja vuoden 2004 alusta voimaan tulleen lain myötä. Lain valmistelun taustalla ovat olleet muun muassa kansainväliset määrittelyt sekä yhteiskuntakeskusteluissa vaikuttaneet CEFEC:n (Confederation of European Social Firms, Employment Initiatives and Social Co-operatives) ja EMES-verkoston (Emergence of Social Enterprises in Europe) määrittelyt. Suomesta Pekka Stenholm & Johanna Lehdon (2000) sosiaalista yritystoimintaa liiketaloustieteen näkökulmasta tekemä tutkimus sekä kauppa- ja teollisuusministeriön asettaman työryhmän raportti (Sosiaalisen yritystoiminnan edistäminen... 2002) ovat myös tuottaneet lain laadintaan oheistietoa.

Vaikka keskustelut ovat virinneet laajemmaksi vasta viime aikoina, keskustelua ja käytännön kehittelyä on käyty Suomessa ja muualla Euroopassa jo 1990-luvulla (Vates-säätiö, Mannila E.C.H.O). Ensimmäisten sosiaalisten yritysten katsotaan kuitenkin syntyneen 1970- ja 1980-luvuilla, mutta ne silti koetaan nyky-yhteiskunnassa myös innovaatioina. Keskustelut aktualisoituivat samanaikaisesti, kun mielenkiinto kohdistui paikallisuuden kehittämiseen, yritysten sosiaaliseen vastuuseen ja kolmannen sektorin tarjoamiin mahdollisuuksiin. Sosiaalisten yritysten katsotaan syntyneen vastauksena eurooppalaisissa yhteiskunnissa viime vuosikymmeninä tapahtuneisiin hyvinvointivaltion rakenteiden murenemiseen, perheiden aseman muutokseen turvan ja hyvinvoinnin tuottajina sekä syrjäytyneisyyden ja rakenteellisen työttömyyden aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseen. Ne nähdään vastauksena myös yhteiskunnassa tapahtuvien erilaisten muutosten edellyttämiin uudenlaisten palvelutarpeiden vaateeseen. (Pättiniemi 2000; 2003; 2004; Borzaga & Defourny 2001.)

Teoreettisella tasolla sosiaalisia yrityksiä kuvaavat moninaiset määrittelyt ja jaottelut antavat osviittaa siitä, miten monisäikeinen ja vakiintumaton ilmiö on. Eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa sekä eri lähestymistavoista muotoutuneet määrittelyt painottavat kukin eri ulottuvuuksia ilmiöstä. Suomessa lain yhtenä tavoitteena olikin selkeyttää käsitettä.

CEFEC jakaa sosiaaliset yritykset työllistäviin sosiaalisiin yrityksiin (social firm) ja palveluja tarjoaviin sosiaalisiin yrityksiin (social enterprise). Määrittelymukan **työllistävä sosiaalinen yritys** harjoittaa liiketoimintaa, joka on luotu vammaisten tai työmarkkinoilla epäedullisessa asemassa olevien ihmisten työllistämiseksi. Se on liiketoimintaa, joka käyttää markkinaorientoitunutta tavaroiden ja palvelujen tuotantoa hyödykseen toteuttaakseen sosiaalista missiotaan. Merkittävä osa työntekijöistä kuu-

luu edellä mainittuihin ryhmiin ja heille maksetaan alan yleistä tasoa noudattavaa palkkaa. Lisäksi kaikilla työntekijöillä on samat mahdollisuudet, oikeudet ja velvollisuudet riippumatta heidän tuotannollisesta kapasiteetistaan. Liiketoiminta on markkinaorientoitunutta. **Palveluja tarjoavan sosiaalisen yrityksen** liiketoiminnan tarkoituksena on edistää epäedullisessa asemassa olevien henkilöiden taloudellista ja sosiaalista integraatiota. Toimintatapana on valmennus, kuntoutus ja kaupallinen toiminta. Liiketoiminta muokataan asiakkaiden osaamisesta ja tarpeista tukemaan heidän kuntoutustaan. (Cefec 2004.)

Neljäntoista Euroopan maan yliopistojen muodostama **Emes-verkosto** määrittelee sosiaalisiksi yrityksiksi (social enterprise) organisaatiot, jotka voidaan identifioida sosiaalisiksi yrityksiksi tietyin yhteisin tunnusmerkein. Kriteereissä on määritetty sekä sosiaalinen että taloudellinen ulottuvuus:

1. Sosiaalinen ulottuvuus: Yrityksellä on sosiaalinen tarkoitus ja selkeästi ilmaistu pyrkimys hyödyttää ympäröivää yhteisöä. Hanke on syntynyt kansalaisryhmän aloitteesta. Yrityksen omistaa ryhmä henkilöitä ja se vastaa tuotannosta itsenäisesti. Päätöksentekovalta ei perustu omistukseen. Kohderyhmä osallistuu päättäjänä toimintaan. Se ei ole ensisijaisesti keskittynyt osakkaiden/omistajien palkitsemiseen. Voitot sijoitetaan yrityksen kehittämiseen tai kohderyhmän tarpeisiin.
2. Taloudellinen ulottuvuus: Tavaroiden ja palvelujen tuotanto on jatkuvaa. Yrityksen toiminta on itsenäistä ja se on riippumaton julkisesta sektorista tai muista organisaatioista kuten keskusjärjestöistä. Niillä on merkittävä taloudellinen riski olemassa. Yritys on riippuvainen omarahoituksesta, mutta se voi saada julkisia tukia. Merkittävä osa työstä tehdään palkkatyönä. (Defourny 2001, 16-17.)

Sosiaaliset yritykset voidaan jakaa kahteen pääryhmään. Ensimmäinen pääryhmä on **työelämään integroivat sosiaaliset yritykset**, jotka organisoivat tavaroiden tai palvelujen tuotantoa ja työllistävät heikon ammatillisen pätevyyden omaavia tai muutoin perinteisestä palkkatyöstä syrjäytyneitä henkilöitä. Tarkoituksena on integroida nämä henkilöt takaisin normaaleille työmarkkinoille kouluttamalla ja totuttamalla heitä työelämän vaatimuksiin. Toiseksi pääryhmäksi määritellään sosiaaliset yritykset, jotka **tarjoavat sosiaalipalveluja** heikommassa asemassa oleville ja syrjäytyneille ryhmille ja yksilöille. Nämä tarjoavat perinteisiä sosiaalipalveluja tai uudempiä sosiaalipalveluja, kuten esimerkiksi uusia koulutusmahdollisuuksia koulunsa keskenjättäneille nuorille. (Pättiniemi 2003, 1-4; 2004, 2-3.)

Suomessa on tunnistettavissa EMES -kriteerien perusteella kahden tyyppisiä sosiaalisia yrityksiä:

1. **vajaakuntoisten järjestöjen perustamia ja omistamia yrityksiä** (yksityiset työkeskukset ja vammaisjärjestöjen omistamat yritykset, joilla on institutionalisoinut omistaja ja tuotannollinen toiminta) sekä
2. **työttömien ja vajaakuntoisten oma-apuyrityksiä** (sosiaaliset työosuuskunnat ja vajaakuntoisten osuuskunnat, joiden toiminta perustuu omaehtoiseen toimintaan ja ne muodostuvat palveluyrityksistä (Pättiniemi 2003).

Simo Mannilan vuonna 1996 julkaistussa tutkimuksessa kuvataan Euroopassa toimivien sosiaalisten yritysten käyttöä eri tavoin vammaisten, vajaakuntoisten ja syrjäytyneiden työllisyyskeinona. Tutkimus on valmisteltu International E.C.H.O -projektin kansainvälisessä Sosiaaliset yritykset -työryhmässä. Tutkimuksessa on tehty käsitteellinen analyysi sosiaalisesta yrityksestä, tietopaketti sosiaalisista yrityksistä eri maissa sekä selvitys eri maissa toimivien sosiaalisten yritysten lainsäädännöllisestä taustasta. Lisäksi on esitetty kriteerit sosiaalisten yritysten sosiaalitaloudelliselle analyysille ja niiden liiketoimintastrategioiden kuvaamiselle.

Mannilan tutkimuksessa todetaan sosiaalisten yritysten olevan eräs eurooppalaisen sosiaalitalouden muoto. Sosiaalisten yritysten käsite perustuu nimenomaan työhön. Käsiteanalyysissa tuodaan esille ero työllistävien sosiaalisten yritysten ja palveluja tarjoavien sosiaalisten yritysten välillä. Sosiaalisia palveluja tarjoava yritys on yleispätevämpi käsite kuin sosiaalinen yritys. Se voidaan määritellä miksi tahansa liiketoiminnaksi, joka on luotu lähinnä edistämään vajaakuntoisten ja muiden heikossa asemassa olevien sosiaalista integroitumista. Esimerkkinä tällaisista yritysmuodoista mainitaan italialaiset A-tyyppiset sosiaaliset osuuskunnat ja Fountain House -tyyppiset klubitalot. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta esimerkiksi vanhentuneina pidettävistä suojatyökeskuksista voisi kehittää sosiaalisia yrityksiä asteittain muuttamalla, jos ne sitoutuvat niihin periaatteisiin, joilla sosiaaliset yritykset on määritelty. (Mannila 1996, 20-24.)

Pekka Stenholm ja Johanna Lehto (2000, 53, 103) ovat mallintaneet suomalaista sosiaalista yritystä. Taustajuonteena on CEFEC:n määritelmä, jossa sosiaalisella yrityksellä tarkoitetaan liiketoimintaa harjoittavaa yritystä (social firm). Mallin hahmottamisessa on tarkasteltu eurooppalaisia sosiaalisten yritysten toimintamalleja ja arvioitu niiden soveltuvuutta suomalaiseen yhteiskuntaan sekä hyödynnetty asiantuntijoiden näkemyksiä ja mielipiteitä sosiaalisen yrittäjyyden toimintaedellytyksistä ja malleista. Sosiaalisen yrityksen toimintamallin suora siirtäminen Suomeen muualta Euroopasta on hankalaa sen kontekstisidonnaisuuden ja myös lainsäädännöllisten esteiden vuoksi.

Tutkimuksessa hahmoteltu malli suomalaisesta sosiaalisesta yrityksestä on ”avoimilla markkinoilla liiketoimintaa harjoittava yritys. Yrityksen henkilöstöstä merkittävä osa on vajaakuntoisia. Sosiaalisella yrityksellä on mahdollisimman normaalit yritystoiminnan mahdollisuudet ja toimintaperiaatteet ja se noudattaa voimassaolevia kilpailusäännöksiä. Jotta yritys pystyy toimimaan ja kilpailemaan avoimilla markkinoilla muiden, normaalien yritysten kanssa tasavertaisesti, on yhteiskunnan taholta kompensoitava yritykselle vajaakuntoisten alempaa lisäarvotuotosta.” (Mt., 104.)

Tutkimuksessa nähtiin tarpeelliseksi sosiaalisen yrityksen käsitteen selkiyttäminen. Määrittelyissä tulisi tehdä selkeä ero varsinaisen sosiaalisen yhteisön, sosiaalisen yrityksen ja normaalin, vajaakuntoisia työllistävän yrityksen välille. **Sosiaalisen yhteisön** asiallinen perustarkoitus on tuottaa palveluja vajaakuntoisille valmennuksen, kuntoutuksen tai työssä opettamisen muodossa. **Sosiaalisen yrityksen** asiallisena perustarkoituksena on harjoittaa liiketoimintaa tuottamalla tuotteita ja palveluita avoimille markkinoille vajaakuntoisia työllistäen. **Normaalilin, vajaakuntoisia työllistävän yrityksen** asiallinen perustarkoitus on tuotteiden ja palveluiden tuottaminen, eikä siihen välttämättä liity sosiaalista funktiota. (Mt., 104-105.) Kahdella viimeksi mainitulla taloudellisena perustarkoituksena on voiton tavoittelu, kun taas sosiaalisen yhteisön toiminnalla ei ole liiketaloudellisia tavoitteita. Sosiaalisen yrityksen tunnusmerkkinä on nimenomaan vajaakuntoisten merkittävä osuus yrityksen henkilöstöstä.

Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä (2002) esitti sosiaalisen yrityksen määrittelyn lähtökohdaksi CEFEC:n määritelmän, josta se poikkeaa kuitenkin liiketoiminnan tarkoituksen ja henkilöstön osalta. Suomalaisen sosiaalisen yrityksen tunnusmerkkejä olisivat:

- Sosiaalinen yritys on liiketoimintaa, joka on luotu vajaakuntoisten työllistämiseksi.
- Sosiaalinen yritys tuottaa tavaroita ja palveluita markkinaorientoituneesti.
- Henkilöstöstä huomattava osa eli vähintään 30 prosenttia on vajaakuntoisia.
- Jokaiselle työntekijälle maksetaan yksilöllisestä tuottavuudesta riippumatta palkkaa, joka noudattaa alan yleistä tasoa.
- Vajaakuntoisella ja normaalikuntoisella työntekijällä on samat mahdollisuudet, oikeuden ja velvollisuudet yrityksessä (Mt., 25).

Sosiaalisten yritysten monimuotoisesta esiintymisestä ja asemasta viestii myös englanninkielisin termein ilmaistut ja selkeältä jaotellulta kuulostavat social enterprise ja social firm -käsitteiden esiintyminen. Käsitteiden erona pidetään myös

sitä, että social enterprise -termi on yläkäsite ja social firm -yritykset ovat yksi sen alakategorioista. Esimerkiksi Social Firm UK aloittaa kotisivuillaan sosiaalisten yritysten esittelyn näin:

“What is a social firm? A social firm is one type of social enterprise. Social Enterprise is the umbrella term that’s been given to what is a very broad sector, but social enterprises are generally defined as ‘businesses that trade for a social purpose’. (Social Firm UK, 2004.)

Isossa-Britanniassa on perustettu sosiaalisten yritysten sateenvarjo-organisaatio Social Enterprise Coalition (SEC), jonka tavoitteena on vahvistaa sosiaalisten yritysten asemaa. Myös Britanniassa sosiaaliset yritykset ovat pirstaloituneet. Hallitus on julkistanut maaliskuussa 2003 ehdotuksensa Community Interest Company’sta (CIC), joka on uusi sosiaalisille yrityksille tarkoitettu yhtiömuoto. Tunnuksmerkkejä tällaiselle ehdotuksessa mainitulle yritysmuodolle ovat: 1) Se on voittoa tavoitteleva liikeyritys, mutta sen tulee olla yhteiskunnalle hyödyllinen. 2) Voitonjakoa rajoitetaan CICin ulkopuolelle. 3) Se rekisteröidään kuin mikä tahansa yhtiö. 4) Sosiaalinen ulottuvuus, hyödyllisyys yhteisölle, tutkittaisiin ennen rekisteröintiä. 5) Niiltä vaaditaan selonteko toimistaan yhteiskunnallisen hyödyllisyyden edistämiseksi. Tätä arvioi tarkoitusta varten perustettava asiamiestoimisto. CIC on yksi sosiaalisille yrityksille soveltuva juridinen muoto. Muita ovat rajoitetun vastuun yhtiö, osuuskunta tai yhteisöhyödyn yritys ja laissa määritellyt tunnusmerkit täyttävät yritysluonteiset hyväntekeväisyysjärjestöt. (Pukkio & Saikkonen & Varanka 2003; Saikkonen 2004,7.)

Eri maissa on voimassa sosiaalisia yrityksiä koskevaa lainsäädäntöä. Italiassa on vahvistettu laki sosiaalisista osuuskunnista vuonna 1991. Tuolloin lailla vahvistettiin käytännössä jo toteutunut sosiaalipalveluja tuottavat ja työllistävät sosiaaliset yritykset. Belgiassa laki sosiaalisin tavoittein toimivista yrityksistä ei aseta sosiaalisen yrityksen yritysmuodolle erityisiä vaatimuksia. Myös Portugalissa, Kreikassa ja Ranskassa on sosiaalisia osuuskuntia koskevia lakeja. (Borzaga & Defourny 2001; Pättiniemi 2003; Stenholm & Lehto 2000.)

Rakenteellisen työttömyyden alentaminen tarjoamalla työllistymismahdollisuuksia erityisesti vajaakuntoisille ja pitkäaikaistyöttömille nähtiin Suomessa lainsäädännöllä yhtenä perusteluna. Myös olemassa olevaa sosiaalista yritystoimintaa pyritään lainsäädännön avulla vakiinnuttamaan sekä edistämään uusien sosiaalisten yritysten perustamista. Edellä mainitut määritelmät sosiaalisista yrityksistä ovat olleet taustalla eri intensiteetillä vuoden 2004 alusta voimaan tulleen **sosiaalisia yrityksiä koskevan lain** valmistelussa. Sosiaalinen yritys on määritelty suuressa määrin CEFEC:n määritelmän mukaisesti.

Lain keskeinen tarkoitus on sosiaalisten yritysten aseman vakiinnuttaminen vajaakuntoisten työnhakijoiden ja pitkäaikaistyöttömien työllistäjänä sekä toiminnan edistäminen sosiaalisten yritysten syntymiseksi. Sosiaalinen yritys toimii

kuten mikä tahansa kaupparekisteriin merkitty liikeyritys, joka tavoittelee voittoa ja tuottaa tavaroita ja/tai palveluita markkinoille. Lain kriteerit täyttävä sosiaalinen yritys poikkeaa muista yrityksistä siinä, että sen työntekijöistä vähintään 30 prosenttia on vajaakuntoisia tai vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä. Sosiaalinen yritys sitoutuu maksamaan kaikille työntekijöilleen alan työehtosopimuksessa sovitun palkan.

Sosiaalisille yrityksille voidaan vuoden 2004 alusta myöntää työllistämistukea aiempaa pidemmältä ajalta. Työllistämistuen määrä ei ole muuttunut. Vajaakuntoisen henkilön työllistämiseen tukea voidaan maksaa kolme vuotta ja pitkäaikaistyöttömän työllistämiseen kaksi vuotta. Työllistämistuki on 430-770 euroa kuukaudessa. Yhdistelmätuen ehdot täyttävän pitkäaikaistyöttömän työllistämisestä maksettava täysimääräinen työllistämistuki on ensimmäiseltä vuodelta 930 euroa kuukaudessa ja toiselta vuodelta 500 euroa kuukaudessa. Yhdistelmätuen maksaminen täysimääräisenä on mahdollista harkinnan mukaan enintään 24 kuukautta, jos sosiaalinen yritys ottaa työhön pitkään työttömänä olleen vajaakuntoisen henkilön.

Sosiaalisen yrityksen perustamiseen ja tukemiseen voidaan myöntää erillistä projektitukea enintään 50 prosenttia hyväksyttävistä kustannuksista. Tukea ei voi saada liiketoiminnan edistämiseen eikä työllistettyjen palkkaukseen. Projektituki on harkinnanvarainen.

Merkittävää on, että sosiaalisen yrityksen nimeä voi käyttää liiketoiminnassaan vain yritys, joka on merkitty työministeriön ylläpitämään sosiaalisten yritysten rekisteriin. (Työministeriö 2004.)

Miikka Pyykkönen (2004) on konstruoinut neljä mallia yhdistämällä eri kirjallisissa lähteissä esitettyjä näkemyksiä ja määritelmiä: työllistävä sosiaalinen yritys, palveluja tuottava sosiaalinen yritys, työllistävä osuuskunta ja yhteisötaloudellinen sosiaalinen yritys. Pyykkönen on mallintanut suomalaisessa keskusteluissa esiintyneet sosiaalisen yrityksen mallit suhteessa sosiaaliseen ja liiketaloudelliseen funktioon. Esittelen seuraavaksi lyhyesti Pyykkösen mallintamisen.

Työllistävässä sosiaalisessa yrityksessä liiketaloudellinen funktio on vahva suhteessa sosiaalisen funktioon. Euroopan social firm -malli on lähellä tätä mallia. Malli lähtee voiton tuottamisesta tuotteita ja/tai palveluja tuottamalla. Vajaakuntoisten osuus työntekijöistä on 25-30 prosenttia. Se on näistä neljästä mallista yrittäjämaisin, koska sen toimintaa ohjaa ensisijaisesti voiton tavoittelu. Osa voitosta jaetaan omistajille ja osa sijoitetaan sosiaalisten tavoitteiden mukaisen toiminnan ylläpitämiseen ja uusintamiseen. Malli on myös lähellä vuoden 2004 alussa voimaan tulleen lain mukaista sosiaalista yritystä. Pyykkösen mukaan mallia voitaneen kutsua viralliseksi malliksi Suomessa.

Palveluja tuottavaa sosiaalista yritystä voidaan pitää suomenkielisenä vastineena social enterprise -mallille. Malli on sosiaalipalvelusuuntautunut, eli sitä ohjaa liiketaloudellisen idean ohella tarve ylläpitää yleishyödyllisiä (sosiaali)palveluja ja työllistää avoimille työmarkkinoille työllistymättömiä. Liikevoitosta suurin osa käytetään toiminnan uusintamiseen, mutta osassa esimerkkitapauksia sitä jaetaan myös yritykseen pääomaa sijoittaneille omistajille. Ero edelliseen malliin on siinä, että sosiaalisen yrityksen toiminnan pääfunktio on työllistämispalvelujen tarjoaminen, ei liiketaloudellisen voiton tavoittelu. Vajaatyökykyisten ja vaikeasti työllistyvien osuus työvoimasta on huomattava. Edellisessä ja tässä mallissa vapaaehtoistyövoimalla ei ole katsottu olevan panosta toiminnan ylläpitämisessä. Työllistämisen ohella pyritään tarjoamaan työllistetyille työvalmennusta ja -koulutusta. Palveluja tuottavien sosiaalisten yritysten nähdään myös laaja-alaisemmin edesauttavan paikallisyhteisön sosiaalista integraatiota ja hyvinvointipalvelujen säilymistä.

Pyykkösen mukaan malli eroaa edellisestä mallista perustamistavan mukaan. Kun työllistävä sosiaalinen yritys käynnistyy yleensä normaalin yrityksen perustamismallin mukaisesti, palveluja tuottava sosiaalinen yritys vuorostaan voi syntyä neljällä tavalla: 1) vajaakuntoisia tuetaan oman yrityksen perustamisessa, 2) sosiaalinen yhteisö muuntuu sosiaalisesti yritykseksi sen juridista muotoa muuttamalla, 3) olemassa oleva normaali yritys muutetaan sosiaalisesti yritykseksi joko yrityksen omistajavaihdoksessa tai ilman omistajavaihdosta ja 4) normaalin yrityksen perustamismallin mukaisesti. (Vrt. Stenholm & Lehto 2000, 96.)

Työllistävä osuuskunta on edellisiä malleja selvemmin kolmas sektori -orientoitunut, koska siihen ei ole liitetty lainkaan liikevoiton tekemisen tarkoitusta, ja vapaaehtoisten työpanos on toiminnan kannalta merkittävä. Malli muistuttaa Pekka Stenholmin ja Johanna Lehdon sosiaalinen yhteisö -mallia sillä erotuksella, että työllistävässä osuuskunnassa vaikeasti työllistyvät ovat työntekijöitä ja sosiaalisessa yhteisössä vajaakuntoiset ovat asiakkaina. Sosiaaliin tarkoituksiin kuuluu oma-aputyöllistämisen lisäksi pitkäaikaistyöttömien työkyvyn säilyttäminen koulutuksen ja työssä oppimisen kautta. Osuuskunnissa työskentelee enemmän pitkäaikaistyöttömiä kuin vajaakuntoisia. Voitonjako määritellään juridisesta asemasta säädettyllä osuuskuntalailla. Ero muihin malleihin on siinä, että työllistävä osuuskunta on monissa tapauksissa ikään kuin järjestön tai julkisen työllistäjäorganisaation ja varsinaisen sosiaalisen yrityksen välimuoto.

Yhteisötaloudellinen sosiaalinen yritys on myös kolmas sektori -orientoitunut. Englanninkielinen ilmaisu on ”community business”. Sosiaalinen perustavoite on ensisijainen liiketaloudellisiin tavoitteisiin nähden. Yhteisötaloudelliset sosiaaliset yritykset tarvitsevat myös vapaaehtoistyöntekijöiden panosta mutta vähemmän kuin työllistävät osuuskunnat. Yhteisötaloudellisen sosiaalisen yrityksen ruotsalaiset mallit on luotu sekä paikkaamaan julkisen (ja osittain yksityisenkin) sektorin palvelutuotannon leikkauksista aiheutuneita puutteita ja työllistämään

pitkäaikaistyöttömiä ja vajaakuntoisia. Tätä mallia voidaan pitää sosiaalisen yrityksen hyvinvointivaltiollisena sovelluksena, koska siihen liittyvät kattavat julkiset subventiot ja julkisyhteisöt saattavat olla organisaatioiden osaomistajia. Tällaiset yritykset toimivat myös työllistävän tarkoituksensa ohella aiemmin selkeästi julkisen sektorin instituutioille kuuluneiden hyvinvointipalvelujen järjestämisessä. Liikevoitto palautuu täydellisesti sosiaalisen toiminnan uusintamiseen. Kaikki henkilöt ovat työntekijöinä, eivät asiakkaina.

Malleissa vallitsee suhteellisen selvä yhteisymmärrys sosiaalisen yrityksen päätehtävästä, joka on ensinnäkin työn tarjoaminen fyysisesti, psyykkisesti tai muuten heikossa työmarkkina-asemassa oleville. Toiseksi niiden tarkoituksena on auttaa näitä ihmisiä yhteiskunnan normien mukaiseen elämänhallintaan. Erot löytyvät perustamis- ja juridisista tekijöistä. Miikka Pyykkönen tiivistää näkemykset kahteen leiriin: yritys- ja kolmas sektori -orientoituneisiin malleihin. Erot löytyvät myös työntekijöiden identiteetistä ja erilaisia ominaisuuksia omaavien työntekijöiden määrästä suhteessa koko henkilökuntaan.

5. KÄSITYKSIÄ SOSIAALISESTA YRITYSTOIMINNASTA

Kuten edellä kerrotusta käy ilmi, käsite sosiaalinen yritys on liikkuva, vakiintumaton, moniselitteinen ja aina esiintymisyhteydessä tarkennettava termi niin suomalaisessa kuin globaalissa keskustelussa. Tuon tähän käsittekirjavuuteen lisänä alueellisen toimijajoukon käsityksiä sosiaalisesta yrityksestä. Toimijat toteuttivat Pohjoinen Equal -hanketta, jonka tavoitteena on sosiaalisen yrittämisen edistäminen ja kehittäminen. Haastatteluissa ei kysytty käsitysten oikeellisuutta, vaan tässä tutkimuksessa keskitytään siihen, miten haastateltavat kertoivat ja kuvasivat sosiaalista yritystoimintaa eri rooleissaan. Oikeita ja vääriä vastauksia ei siis ole, vaan jokainen näkemys ja mielipide on arvokas.

Haastattelujen tulokset olen pyrkinyt käsittelemään kokonaisuutena. Tulokset kuvaavat eri näkökulmista tarkasteltuna laadullisia variaatioita, joissa on oleellista merkitysten sisältö eikä niinkään esimerkiksi ilmaisun esiintymistiheys, vaikka sekin tulee ilmi jossain kohdissa. Todellisuutta kuvataan sellaisena kuin tietty joukko sosiaalisen yritystoiminnan kehittämisessä toimivia ihmisiä käsittää sen olevan. Etsin ilmaisuista samankaltaisuuksia, eroja ja vastakohtaisuuksia. Haastateluista olen poiminut mukaan suoria lainauksia käsitysten kuvaamiseksi ja haastateltavien puheen konkretisoimiseksi. Hain aineistosta teemoittain esiin vahvimmin esille tulevat sosiaalista yritystä luonnehtivat ajatuskokonaisuudet.

Suurin osa haastateltavista ilmaisi sosiaalisen yrityksen merkityksen määrittelyyn olevan vaikea ja iso kysymys vastattavaksi. Lisäksi he kertoivat sen ymmärtämisen olevan määrittelykysymys.

”Niin... tavallaan tossa asiassa se toinen puoli on... tää varmaan, mää putoon nyt ite johonki sudenkuoppaan.” (H25)

Useimpien vastaajien kuvaamat käsitykset pohjautuivat vuoden 2004 alusta voimaan tulleen lainsäädännön, aihetta käsittelevään kirjallisuuteen ja Pohjoinen Equal -hankkeen kautta saatujen kokemus- ja asiantiedon värittämään ajatteluun.

”Netistä kävin vähän bongaa massa näitä juttuja. Kattelin tuossa vähän, että mikä on tää virallinen totuus asiasta.” (H21)

”Joo, vähän tuossa kerkesin miettiä. Tai sillä tavalla, että vilikasin läpi tämän suunnitelman, minkä olit lähettäny.” (H27)

Haastateltavat uskoivat tulevan lain tuovan mukanaan hyviä ratkaisuja nykyiseen sekavaan kenttään. Myös tässä tutkimuksessa voidaan todeta, että käsitykset ja näkemykset värittivät lisäksi sen tahon näkökulmasta ja intresseistä, jota haas-

tateltava edusti (vrt. Stenholm & Lehto 2000, 103). Intressit pohjautuivat ensinnäkin Pohjoinen Equal -hankkeessa joko ohjausryhmän, tuotekehitystiimin tai innovaatiotiimin jäsenenä toimimiseen ja toiseksi käsityksiä ohjasi henkilöiden oma taustaorganisaatio, esimerkiksi työvoimatoimiston, TE -keskuksen, kuntaorganisaation, järjestön tai yhdistyksen intressit. Tämän lisäksi myös alueelliset näkökulmat ja henkilökohtainen kokemustieto ilmiöstä toi oman osuutensa haastattavien käsityksiin.

Haastatteluissa tulivat esiin sosiaaliselle yritykselle eri yhteyksissä annetut perusolettamukset, kuten esimerkiksi vajaakuntoisten tai pitkäaikaistyöttömien työllistyminen tai työllistäminen, voitonjako, tukien jakautuminen, sosiaalisuus ja yksilön identiteetti, mutta niiden painoarvo vaihteli henkilön arvottamien näkökulmien mukaan. Seuraavaksi jäsenän eri näkökulmien kautta käsityksiä sosiaalisesta yritystoiminnasta. Eri vastaajaryhmien käsityksissä on luonnollisesti päällekkäisyyksiä, mutta ryhmittelin haastattavien käsitykset vahvimmin esiintyvien ajatuksellisten asiakokonaisuuksien mukaan. Koska haastattelujoukko oli näinkin suuri, mukaan mahtui myös näkemyksiä, jotka olivat sisällöltään heterogeenisiä.

Näkökulmien keskeiset painotukset ovat:

1. Yhteiskunnallinen näkökulma
 - Yritysten työllistämisvastuuta korostava näkökulma, jonka johtoajatukena on yritysten yhteiskunnallinen vastuu. Vastaaajaryhmään kuuluvista suurin osa on kunta/kaupunki- ja koulutusorganisaatioiden edustajia. (H25, H1, H5, H9, H6, H15, H17, H18, H4, H27)
2. Paikallinen näkökulma
 - Yksilön työllistymistä painottava näkökulma, jonka taustalla on projektin toteuttajan lähtökohta. Vastaaajaryhmä muodostuu lähes kokonaisuudessaan Pohjoinen Equal -hankkeeseen palkatuista henkilöistä, joiden toimeksianto sisältää alueellisen sosiaalisen yritystoiminnan kehittämisen. (H8, H3, H10, H11, H12, H13, H16, H32)
3. Institutionaalinen näkökulma
 - Hankkeen sidosryhmäyksikön lähtökohdista yksilön työllistymistä korostava viranomaisnäkökulma, jossa asiakas on kohteena. Vastaaajaryhmän edustajien työtehtäviin kuuluu työllisyyteen liittyviä asioita. (H28, H30, H21, H19, H23, H29, H26)
4. Yritysnäkökulma
 - Yrityksen voiton tuottavuutta korostava näkökulma, kannattavuusnäkökulma. Vastaaajien puheissa korostui yrityksen liiketoimintaan liittyvät asiat. Vastaaajaryhmä on pieni ja heterogeeninen. (H22, H34, H7, H24)

5. Yksilönäkökulma

- Individualistinen näkökulma. Vastaaajaryhmän näkemykset korostivat yksilöllisyyttä. Joukko muodostuu yksittäisistä haastateltavista, joiden taustatekijät eivät ole yhteneviä. (H33, H31, H14, H2, H20)

Liitteessä 2 on teemoittain ja lähestymistavan mukaan kooste haastateltavien sosiaaliselle yritystoiminnalle antamista merkityksistä. Merkitysyksiköiden määrittäminen eri ajatusyhteyksissä tuo esille analyysin kontekstisidonnaisuuden luonteen. Taulukkoerittelyssä on ensimmäiseksi merkitty vastaaajaryhmässä vahvimmin tai useammin esiintynyt käsitys asiasta.

5.1 Sosiaalisen ulottuvuudet

5.1.1 Yhteiskunnallisen balanssin ylläpitäminen

Ensimmäisen vastaaajaryhmän käsityksiä sosiaalisesta yrityksestä kuvaa vahvimmin yritysten työllistämistä korostava näkökulma, jonka taustalla on yritysten yhteiskunnallinen vastuu. Tutkittavat ymmärsivät yhteiskunnallisen vastuun käsitteenä laajemmaksi kuin sosiaalinen vastuu, josta he puhuivat myös. Yhteiskunnallinen vastuu ulottuu ympäristönsä eri osa-alueille, joista työllistäminen korostuu vahvimmin. Sosiaalinen vastuu koetaan yksilökeskeisempänä ja osa haastateltavista kokee siihen liittyvän asennetasolla myös tietyn, ei-positiivisen tunnelatauksen. Työvoimapolitiikassa tulee ottaa huomioon sosiaaliset lähtökohdat, jolloin erityisryhmien työllisyysmahdollisuudet lisääntyvät ja sen myötä myös yhteiskunnallinen tasa-arvo lisääntyy.

”Tuo sosiaalinen vastuu, niin se sosiaalinen. Se nimikin jo ehkä pistää vähän hanttiin, että mitä sillä nyt sitte tarkoitetaan ja yhteiskunnallinen vastuu taas sitte on minun mielestä käsitteenä laajempi. Se ulottuu jo sitte niin moneen eri asiaan, että tuota ku puhutaan kuitenkin työllistamisestä ja tuota erilaisista tämmöisistä osa-alueista, mitä esimerkiksi yritystoimintaanki kuulu. – – Kyllä mä ymmärrän sen näin yhtäkkiseltään semmosena, että se sisältää jonkun näköisen niinku yhteiskunnallisen. Siinä on joku tämmöinen yhteiskunnallinen vel... vel... ei välttämättä velvoitekaan, mutta joku tämmöinen, mikä vastaa yhteiskunnalliseen tarpeeseen.” (H1)

Tuula Kukkonen (2003, 110-111) esittelee tutkimuksessaan yritysten yhteiskuntavastuuta ja sosiaalista vastuuta. Yhteneväisyyttä tutkittavien vastauksiin on todettavissa, sillä yhteiskuntavastuu jakautuu Kukkonen esittelyssä kolmeen osa-alueeseen: talous-, ympäristö- ja sosiaaliseen vastuuseen. Sosiaalinen vastuu on osa laajempaa yhteiskuntavastuuta, johon voidaan lukea henkilöstön hyvinvointi ja osaaminen, tuoteturvallisuus ja kuluttajansuoja, hyvät toimintatavat ja yhteistyö yritysverkostossa sekä suhteet lähiyhteisöihin ja yleishyödyllisten toimintojen tukemiseen.

Haastateltavat analysoivat sosiaalista yritystoimintaa laaja-alaisena yhteiskunnallisena ilmiönä. Nykyinen keskustelu sosiaalisesta pääomasta, sosiaalitaloudesta ja sosiaalisesta yritystoiminnasta on ilmentymä taloudellisen järjestelmän siirtymisestä uuteen kehitysvaiheeseen. Tässä kehitysvaiheen taitteessa on uudistettava uudenlaisen talouden sosiaalinen vastuu ja tällä on vaikutusta siihen, minkälaisen muodon se tulee saamaan uudessa talousjärjestelmässä. Nykyisyydellä nähdään olevan analogia historiallisesti 1800-luvun alkuun, jolloin rahatalous murtautui läpi ja jouduttiin kehittämään uudenlainen sosiaalinen vastuu talouden mekanismeille. Nyt ollaan siirtymässä uuteen vaiheeseen, ja tästä syystä keskustelu sosiaalisesta kumpuaa esiin. Hyvinvointivaltion kehityskaaren aikana valtio otti hoitaakseen sosiaalisen vastuun elementtejä. Erään haastateltavan mukaan nyt kun talouden perusta on murenemassa kansantaloudellisesti, ei kyetä enää huolehtimaan esiin nousevista tarpeista. Uudenlaiset yritys rakenteet ulottuvat kansallisvaltioitten rajojen yli ja mekanismit vaikuttavat sosiaalisissa rakenteissa. Joudutaan kehittämään uudenlaista hallintojärjestelmää.

Toisen haastateltavan mukaan sosiaalinen yritys nähdään perustavaa laatua olevana kysymyksenä. Se on tavallaan periaatteellisesti mahdoton, jolloin se ei ole käytännössä mahdollista. On olemassa yritystoimintaa, joka kannattaa itse itsensä, jolloin se joutuu ristiriitaiseen tilanteeseen sosiaalisen ulottuvuuden suhteen. Sen ensisijainen motiivi ei voi olla sosiaalinen näkökulma. Jos ensisijaiseksi näkökulmaksi nousee sosiaalinen, niin se on mahdollista, mutta julkisin varoin yllä pidettynä ja että niiden toiminta kytkeytyy pitkälle näpertelyyn. Lisäksi on olemassa toinen muoto, joka on järjestöjen yhteydessä olevaa yritystoimintaa, ja jonka peruseriaatteet ovat niin sanotulle taloudelliselle kilpailulle alisteisia. Aatteellisen yhteisön taustamerkitys tekee siitä peruspiirteeltään sosiaalisemman ja tämänmuotoisen yrityksen intressi kohdistuu esimerkiksi järjestöjen kanssa tekemisissä oleviin kohderyhmiin.

Tutkittavien mielestä sosiaalisen yrityksen on kannettava vastuu sekä työntekijöistään että markkinoista, eli vastuu on kahdensuuntainen. Tällainen toiminta on harvoin taloudellisesti kannattavaa ja edellyttää siksi yhteiskunnallista tukijärjestelmää. Keskusteluun yhteiskuntavastuusta liitetään myös poliittinen näkökulma. Yhteiskunta ja valtio voivat poliittisesti ohjata ja määrätä lainsäädännön avulla yritystoimintaa uudenlaisen talouden sosiaaliseen vastuun suuntaan. Tällöin yritykset joutuvat ottamaan huomioon sosiaaliset näkökulmat.

”No, en mä tiää tekeekö siitä mikään [sosiaalista yritystä], mutta tuota yhteiskunta ja valtiovalta voi rajoittaa eli ohjata yritystoimintaa niin, että se joutuu ottamaan huomioon nämä sosiaaliset lähtökohdat.” (H9)

Nyky-yhteiskunnalla ei ole muuta mahdollisuutta kuin luoda uusi systeemi vastatakseen tuleviin haasteisiin, joita ovat nykyinen työttömyys, väestön vanhenemisen tuoma palvelutarve ja tuleva työvoimapula. Yhteiskunnallisen hyvinvoinnin ja yritysten hyvinvoinnin nähdään kulkevan käsi kädessä. Mitä paremmin yrityksillä menee, sitä paremmin menee myöskin ympäröivällä alueella.

”Kyllä se yhteiskunnallinen hyvinvointi ja yritysten hyvinvointi kulkee kumminki käsi kädessä. Sehän vaan on niinku näin. — Ne menee mun mielestä käsi kädessä hyvin pitkälle. Näitä menestyksellisiä yrityksiä ja sitä kauttahan se heijastuu sitte eteenpäin.” (H1)

Yksittäinen käsitys, jonka lähtökohdat sijoittuvat italialaiseen yhteiskuntaan, on, että sosiaalisen näkökulman vahvistamiseksi laajemmin tarvittaisiin laki, joka olisi kaksitasoinen. Toisaalta lain lähtökohdana tulisi olla kaikkia yrityksiä säätelevä sosiaalinen aspekti, joka tarkoittaisi yritysten velvoitetta työllistää sosiaalisin perustein tietty määrä henkilöstöstä. Tämä koskisi kaikkia yrityksiä, julkisyhteisöjä, valtiota ja kuntia. Sosiaalisin perustein työllistettyjen osalta yritys saisi kompensaaiona esimerkiksi työnantajamaksujen poistamisen. Toisaalta sitten olisivat varsinaiset sosiaaliset erityisyrietykset, joiden ilmilausuttuna tarkoituksena on erityisryhmien työllistäminen ja joita koskisivat omat erityistuet ja -lähtökohdat.

Tutkittavat kertoivat näkemyksensä, että voitontavoittelu ei ole sosiaalisissa yrityksissä maksimaalista, vaan se on lähinnä yrityksen toiminnan turvaamista ja sen kehittämistä. Yritys voi tuottaa voittoa, mutta sitä ei suunnattaisi ”mihinkään yksittäisten ihmisten taskuun”. Sosiaalisen yrittämisen ajatellaan liittyvän parhaiten kolmannen sektorin yrittämiseen. Kolmannen sektorin yritystoiminta kuvaa joidenkin mielestä paremmin sosiaalista yritystoimintaa.

Haasteltavien mukaan sosiaalinen yritys laajentaa humanistista näkökulmaa yhteiskuntaan vastapainona ”kovalle pyrkyryydelle” ja samalla se säilyttää tai lisää yhteiskunnallista tasapainoa. Työn tekeminen katsottiin olevan kansantaloudellisesti hyödyllisempää kuin työttömyyden. Ihmisellä kuuluu olla sekä oikeus että myös velvollisuus työhön.

Haastatteluissa tuli ilmi myös sosiaalisten yritysten vaikutus yritystoiminnan ulkopuolelle esimerkiksi julkisen sektorin instituutioiden nykyisiin toimintamalleihin. Ne voivat olla esimerkiksi sosiaalityön uusi aluevaltaus, jolloin sosiaalityöntekijät menevät mukaan yrityksiin työntekijöiksi. Sosiaalityöntekijä on tukena ohjauksessa ja neuvonnassa. Sosiaaliset yritykset tuottavat myös välillisesti taloudellista tukea kunnan perustehtävien hoitamiseen.

5.1.2 Työllistäminen sosiaalisena missiona

Alueellista näkökulmaa korostavaan vastaajaryhmään kuului suurin osa Pohjoisen Equal -hankkeen toteuttajista, jotka ovat palkattuina projektiin. He ovat siten perehtyneet asiaan laajemmin kuin muut haastateltavat. Katson tämän ryhmän käsitysten edustavan vahvimmin paikallista toimintaa, koska ne ovat paikallisuuteen ankkuroituneita nimenomaan projektitoiminnan tavoitteiden kautta. Käsityksiä ohjasivat dokumentoidut määritelmät sosiaalisesta yrityksestä sekä hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalisista yrityksistä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (2003) suhteutettuna projektitoimintaan.

Vastaajien mielestä sosiaalinen yritys on vaikeasti työllistyvien ihmisten työllistämiseen tähtäävä yritys, jossa on töissä vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä 30 prosenttia henkilökunnasta. Tämä on yrityksen sosiaalinen missio. Lähes kaikki haastateltavat mainitsivat tämän ensimmäisenä. Toiseksi voitonjaosta ei hyödy yrityksen omistaja(t) vaan työntekijät. Tavoitteena on vaurastuttaa yritystä eikä henkilöomistajia. Kolmanneksi työntekijät voivat osallistua yrityksen toimintaan ja sen kehittämiseen. Neljänneksi yhteiskunta tukee kolmanneksen osalta alentunutta työtehoa erilaisin keinoin ja erilaisilla tuilla.

”Sitä samaa kattilaahan sitä pyöritetään siinä. Kaiken näkösiä määritelmiä on, mutta vaikeasti työllistyvien ihmisten työllistämiseen tähtäävä yritys, jolla tuota nuin, niin se on sitte mahdollisesti myöskin tämmönen niinku työntekijäomisteinenki. Sitä johdetaan sitte suoraan ja ne omistajat osallistuu siihen yritystoimintaan ja totta kai kaikkien yritysten pitää olla voittoa tavoittelevia, mutta yritysvoitot mitä se tuottaa niin käytetään sen yrityksen kehittämiseen. Sitte siitä niinku siinä lakiluonmoksessaki on 30 % ois näitä vaikeasti työllistyviä. Se on tietenki semmonen lähtökohta, mutta jos se ei täyty niin kuitenkin sitä kohden ollaan menossa ja sitte tää vaikeasti työllistettävät ovat se kohderyhmä. Niin se on aika laaja, että se voi sisältää pitkäaikaistyöttömiä, ikääntyneitä ihmisiä muuten työkyvyltään alentuneita ihmisiä. Semmosia ihmisiä, joita nykyiset työmarkkinat ei pysty työllistään. Sillä on oltava tämmönen sosiaalinen missio.” (H8)

Ryhmä painotti sosiaalista, mutta se sai terminä osakseen myös kritiikkiä. Parempi ilmaisu olisi joidenkin mielestä esimerkiksi yhteisöyrittäjäyys. Myös yksilönäkökulmasta katsottuna sosiaalinen tulisi nähdä positiivisesti. Sosiaalinen tarkoittaa henkilön vahvuuksien hyödyntämistä ja hänen kehityksensä tukemista, eikä negatiivisesti ilmaistuna henkilön puutteista ja heikkouksista lähtevää ajattelumallia. Sosiaalisten yritysten nähtiin mahdollistavan siirtymisen sekä työelämään että yrittäjyyteen.

Itsensä työllistämisen ja/tai työllistymisen lisäksi sosiaalinen tarkoittaa myös sitä, ettei pyritä isoihin voittoihin. Voittoa saadaan sen verran, että toiminta pyörii ja pystytään kehittämään yritystä, mutta omistajille ei makseta osinkoja. Yritys tuottaa voittoa, jotta se pystyy toimimaan. Mahdollinen voitto kohdennettaisiin

työympäristöön ja edellä mainitun kohderyhmän työllistämiseen. Rajoitettu voitonjako erottaa sosiaalisen yrityksen normaalista yrityksestä. Voiton meneminen ulkopuoliselle tuntui haastateltavista epäoikeudenmukaiselta ja voiton tulisi jäädä sinne, mistä se on saatukin.

”Mun mielestä yrityksestä tekee sosiaalisen yrityksen niin tuota noin tietenki se, minkä nämä lakiehdotukset määrittelee, että se on sosiaalinen yritys. Tärkeimpänä kohtana siinä on vajaakuntoisia 30 % vaikeasti työllistyviä, 30 prosentin osuus, että se voiton ja tuota niin. Eliikkä tuota noin rahaliikenne. Siinä tuotetaan ja tulee voittoakin, että se ei suuntaudu ulospäin mihinkään osakemarkkinoille, vaan se jää niiden työntekijöiden palkankorotukseen tai uusien työntekijöiden palkkaamiseen ja sen toiminnan kehittämiseen. Ja tällä hetkellä mikä se lakiehdotus on niin, mihin en ole tutustunut kunnolla. En osaa rajata ja tuota niin tämä on tähän laitettu, että siinä ei ole mitenkään estetty voitonjakoa. Eliikkä se pystyy toimimaan niin sosiaalinen yritys kuin mikä tahansa niin osakeyhtiö ulkomaisine omistajineen ynnä muuta. Että se on semmosta ja vielä tietenki se, että mikä on niin sen yrityksen niin hallinnon rakenne ja päättävällä niin rakenne, että se on niin demokraattinen ja kuin vain mahdollista, että tuota niin se todennäköisesti riippuu yrityksestä. Se on niin ku minun mielestä.” (H12)

”Niin ja sitte tuota alentanutta työtehoa kompensoidaan sitte valtiovallan puolelta jollakin keinoin. Sitä tässä Suomessa nyt mietitään, mikä mitä se on, ku laki tulee. Se jää nähtäväksi nyt sitte.” (H11)

Sosiaalisen yrityksen kehittymismalleja voivat olla a) uuden yrityksen perustajatahot valitsevat sosiaalisen yrityksen mallin, b) kohderyhmä itse lähtee perustamaan yrityksen, c) olemassa oleva yritys muuttuu sosiaaliseksi yritykseksi tai d) asiakkaiden itsensä omistama yritys tarjoaa jäsenetuna palveluja jäsenilleen. Vaihtoehto c kuulosti parhaimmalta erään haastateltavan mielestä siitä syystä, että tällöin vältyttäisiin aloittavan yritystoiminnan kuolemanlaaksoilta ja muilta vastaavilta ongelmilta. Toinen haastateltava näki asian polarisesti eli yrityksen tulee olla aloittava yritys. Perusteluna käsitykselle hän mainitsi jo toimivien yritysten tukirahoituksen väärinkäyttömahdollisuuden. Tarvetta tämänmuotoiselle yritystoiminnalle on kuntien palvelutuotannon roolin muuttuessa palvelujen tuottajista palvelujen saannin takaajiin. Tuottajat löytyvät muualta.

Haastateltavien näkemykset sisältävät yhtäläisyyksiä sosiaalisen yrityksen syntymiselle Pekka Stenholmin ja Johanna Lehdon (2000) ja Arto Monosen (1998) perustamismalleihin verrattuna. Näiden tutkimusten mukaan sosiaalisen yrityksen perustamismalleja voivat olla:

1. vajaakuntoisia avustetaan ja tuetaan omien liiketoimintaideoidensa toimeenpanemisessa ja toteuttamisessa
2. olemassa olevia suojatyökeskuksia kehitetään sosiaalisiksi yritykseksi

3. olemassa oleva yritys ostetaan ja muutetaan sosiaaliseksi yritykseksi
4. yritys perustetaan perinteiseen tapaan
5. normaali yritys kehitetään sosiaaliseksi yritykseksi ilman, että yrityksen omistus vaihtuu.

Eräs haastateltava toi esille kuudennen perustamisvaihtoehdon:

6. asiakkaiden omistama yritys tuottaa palveluja jäsenilleen.

5.1.3 Vaikeasti työllistettävien tukeminen

Kolmannen vastaajaryhmän, Pohjoinen Equal -hankkeen sidosryhmiä edustavien käsityksiä ohjasi asiakaslähtöinen ajattelumalli viranomaisnäkökulmasta katsottuna. Miten saada mainituille kohderyhmille yhteinen kasvualusta työllistymistävoitteiden toteuttamiseksi? Haastateltavat määrittivät sosiaaliseksi yritykseksi yrityksen, jossa pitää olla tietty määrä sosiaalisin perustein työllistettyjä tai vajaakuntoisia, mutta tiukalla liiketalouden periaatteilla toimiminen on kaukana tällaisessa yritystoiminnassa. Vastauksissa korostui yksilön valinnan mahdollisuus ja omatoimisuus. Heikompiosaiten, ”ruosteisen työtaidon” omaavien, tulisi saada painoarvoa henkilöstöpolitiikassa erityisesti henkisen tuen muodossa, mutta myös taloudellisen tuen merkitys työkyvyn vajavuuden kompensoimiseksi korostui haastatteluisia.

”No, lähinnä varmaankin se, että he saavat itse valita sitten, mihinkä työhön he nämä henkilöt paneutuisivat tässä sosiaalisen yrityksen myötä. Ja myöskin sitte tietysti se henkinen puoli, että he saa sieltä tukea, ku muitakin on mukana. Ja näin pois päin. Et siinä kytketty enemmän sitte tätä henkistä puolta ja yrittäjyydestä tulee se omatoiminen toiminta ja itse päättäminen, mitä tekee tavallaan ja mihin ryhtyy. Niin mä oon ymmärtänyt, että nää on ne kaksi elementtiä verrattuna taas tämmöseen ihan bisnestalouden yritykseen ja yrittäjyyteen.” (H19)

Käsityksiä ohjasi edellisen ryhmän tavoin pitkälle lakiesitys ja käsitykset keskustelun kohteesta perustuivat käytännön kokemusten puuttuessa kirjallisuuden pohjalta tehtyihin olettamuksiin siitä, miten ilmiö konkretisoituu todellisuudessa. Tulevan työministeriön rekisterin ajateltiin antavan kilpailuetua ja positiivista imagoa yritykselle, joka käyttää alaviitettä, statusta, ”sosiaalinen yritys”. Tätä brändiä käyttäviä yrityksiä voi verrata luomu- ja ekoaatteella toimiviin yrityksiin.

Valtakunnan tason työnhakijarakennetta ajatellen Suomessa on paljon ohjattua työllistämistä tarvitsevia henkilöitä. **Ohjatusti työllistyyvä** terminä sopi joidenkin mielestä varsinkin tästä näkökulmasta tarkasteltuna paremmin kuvaamaan vajaakuntoinen-termiä. Sosiaalinen yrittäjyys -koulutukseen keväällä 2003 Rovaniemellä osallistuneet opiskelijat pohtivat yhteistoiminnallista oppimismallia soveltaen parempaa ilmaisua termille ”vajaakuntoinen”. Heidän mielestään va-

jaakuntoinen ei ole onnistunut ilmaisu kuvaamaan 30 prosentin kiintiötä sosiaalisessa yrityksessä. Oppimisprosessin tuloksena koko ryhmä päätyi korvaamaan vaajakuntoisen ohjatusti työllistyvällä.

No se on varmaan ollu tässä sitä vaikeinta mieltää, mitä se on, ketä sinne vois ohjata. Ja se sana sosiaalisuus minusta siinä sitten ehkä viettää semmoseen... ehkä syrjäytymiseen ja tämmöseen, kun kuitenkin ei ole kyse siitä, vaan on kyse ihan muun tyyppisestä toiminnasta. Ja tästä, että ehkä se sana minusta siinä on kaikista pahin, mikä oikeestaan minusta vie heiltä semmosta potentiaalisia yhteydenottojaki ihan suoranaisesti pois” (H23)

Pitkäaikaistyöttömyys on hyvin problemaattinen asia ja sen profiili monen näköinen. Ajatuksia herätti erityisesti kaikkein heikommassa asemassa olevien työtömien tilanne ja henkilöiden selviytyminen tukijaksojen jälkeen. Sosiaalisen yritystoiminnan laajenemisen edellytys on yritysten konkretisoituminen ja tähän tarvitaan sidosryhmien tukea, joka tuo vuorostaan toiminnalle lisäarvoa. Nykyisen julkisen sektorin palvelutuotannon uudelleen organisointi avittaa tämän ilmiön syntymistä. Haastateltavien mielestä tähän saakka sosiaalisesta yrittäjyydestä puhuttaessa siitä on muodostunut ”yhdistysmäinen” kuva, mutta lain uskottiin tuovan enemmän yritysmäisen ilmeen toiminnalle.

Vastaajaryhmään kuuluvien näkökulma toiminnan voitosta oli se, että sosiaalisen yrityksen tulisi tuottaa voittoa sen verran, että se ”pääsis omilleen”. Mikäli voittoa saadaan, se pitäisi suunnata työllistämiseen. Voiton myötä yhteiskunnan tuki yritykselle pienenesi, tai yritykseen voitaisiin työllistää enemmän heikossa työmarkkina-asemassa olevia henkilöitä työntekijöiksi.

5.1.4 Ei pelkästään yritys yritysten joukossa

Yrityksen lähtökohdista ajattelevien haastateltavien käsityksiä hallitsi ensisijaisesti yrityksen kannattavuuden ulottuvuus ja liiketoimintaan liittyvät asiat. Haastateltavat kertoivat sosiaalisen yrityksen omaleimaisuuden kytkeytyvän ensisijaisesti voitonjakoon. Käsitysten mukaan sosiaalinen yritys ei kuitenkaan tavoittele sellaista omistajille jaettavaa voittoa kuin esimerkiksi osakeyhtiöt. Yrityksen tulee pystyä tekemään tulosta, jotta se kattaa investointinsa ja toimintansa. Jos yritys tuottaa voittoa, se tulee kohdentaa yrityksen kehittämiseen eikä osakkaille esimerkiksi osingonjaon muodossa. Sosiaalisen yrityksen toiminta on verrattavissa yleishyödyllisiin yhteisöihin, jotka ovat voittoa tavoittelemattomia, eli ne eivät tuota omistajilleen voittoa.

”Voitonjakoon minä sen kytkisin. Sitten se, että miten siinä menee esimerkiksi verotuksellisesti. Et minkälainen on verotuskohtelu sitten, että onko se erilainen sosiaalisella yrityksellä, mitä normaali yritystoiminnalla. Siis verojärjestelmällähän voitaa tukea sosiaalista yrittäjyyttä aika tavalla. Mut se, että mitä ne sosiaaliset yritykset sitte on, niin siinäpä onki sitte todella iso kysymys, että mikä niitten toimiala on? Mitä ne tekee?” (H22)

Haastatteluhetkellä luettavana olevassa lakiesityksessä sosiaalisista yrityksistä nähtiin puutteena olevan sen, että siinä ei oteta kantaa voitonjakoon, joten sosiaalinen yritys eroaa niin sanotusta normaalista yrityksestä ainoastaan sillä, että ”se suvaitsee ottaa vajaakuntoisia taikka pitkäaikaistyöttömiä töihin”, kuten eräs haastateltava (H7) asian ilmaisi. Sittemmin vuoden 2004 alusta voimaan tullut lakikaan ei ota kantaa voitonjakoon.

Sosiaalinen yritys ei ole kuitenkaan pelkästään yritys yritysten joukossa. Sen on siedettävä tuottavaksi yksiköksi pääsemisessä hitaampaa tuotantoketjua, joten tällaisia yrityksiä voitaisiin tukea esimerkiksi verohelpoituksilla.

Yleisesti tutkittavat totesivat yleishyödyllisyyden tavoitteen suuntavan tällaisen yritystoiminnan kolmannelle sektorille kuuluvaksi. Sosiaalinen yritystoiminta olisi yksi mahdollisuus vastata julkisen sektorin, lähinnä kuntasektorin, työllistämiselvoitteen purkamiseen siirtämällä työllistämistuella palkatut kolmannelle sektorille. Samalla se olisi vastaus uuteen palvelutuotantoon tulevaisuudessa, jolloin julkisen sektorin rooliksi jäisi lähinnä koordinointi ja palvelut tuottaisi toinen taho. Sosiaalisen yrityksen haaste on siinä, miten löytyy sellaista liiketoimintaa, joka on kannattava sosiaalisen yrittämisen ehdoilla. Hyvä liikeidea edistää tämän kombinaation onnistumista. Ryhmään kuuluvat mielsivät sosiaalisen yritystoiminnan kuuluvan kuitenkin pääosin palvelutuotannon alueelle ja siellä lähinnä sosiaalipalveluihin.

5.1.5 Harhaluulona konemainen ihminen

Yksilönäkökulmaa painottavissa käsityksissä korostui yksittäisen ihmisen mahdollisuudet sekä toiminnan eettiset ja moraaliset lähtökohdat. Sosiaalinen yritys integroi ihmisiä yhteiskuntaan työn kautta. Työmarkkinoiden kovassa kilpailussa pärjäämätöntä ihmistä autetaan ottamalla töihin yritykseen, joka pyrkii toimimaan kannattavasti, mutta ottaa huomioon sosiaaliset näkökulmat. Työmarkkinoiden vaatimukset ovat nykyään kovat ja karsinta työmarkkinoille pääsyyn julmaa. Haastateltavien mielestä on jouduttu tilanteeseen, että pitempään poissa työmarkkinoilta olleille on ylivoimainen tehtävä palata takaisin työelämään ilman tämäntyyppistä tukevaa toimintaa.

Eräs haastateltava totesi, että yhteiskunnan tulisi oppia, että ihmiset eivät ole koneita, jotka ovat korvattavissa loputtomiin. Tulevaisuudessa uhkaa työvoimapula tietyillä aloilla ja alueilla. Sosiaalinen yritystoiminta tarjoaa uudenlaisia mah-

dollisuuksia yksilölle ja yrityksen tulee käyttää hyödykseen ihmisen osaamista, joka voidaan päivittää lyhyelläkin koulutuksella. Näin muodoin tämä toiminta on myös vastine julkisen sektorin työvoimapulaan.

Haastatteluissa nähtiin sosiaalisen yritystoiminnan haasteena kahdenlaisten lainalaisuuksien mukaan toimimisen, kovan talouden ja yritysmaailman lainalaisuuksien sekä sosiaalisten, inhimillisten lainalaisuuksien. Miten tehdä tästä hyvä, toimiva yhdistelmä? Tutkittavat pohtivat, että toiminnassa piilee kahden erilaisen systeemin ristiriita. Sosiaalisen yrittäjyyden ja normaalin yrittäjyyden raja tuntuu olevan kuin veteen piirretty. Yritysten tavoitteena on tuottaa voittoa, ja tällöin vaaditaan sataprosenttisen työpanoksen omaavia henkilöitä töihin.

”Me olemme eräällä lailla semmosesa elämän uraputkessa – – Tämä yhteiskunta ja tämä työelämä on tänä päivänä hyvin raakaa ja raadollista. – – Mutta jos puhutaan vammaisuudesta ja siitä, että mikä se vammaisuus on. Niin esimerkiksi, jos meille syntyy lapsi vammaisena. Sanotaan, että... me olemme siis elämän uraputkessa, mutta toisaalta, ko ajatellaan, onko vammaisen elämän uraputkessa? Osaako hän asettaa itele näitä tiettyjä tavoitteita? Hän on tyytyväinen siihen lämpöön, leipään ja ruokaan tai siihen asumisolosuhteisiin, mitkä hänelle annetaan. Käyttäisikö sanamuotoa, onko vammaisen ihmisen elämänura piirretty niin, ko tähtitaivaalle kehdosta hautaan jo valamiiksi? Jossaki suhteessa se on niin. Mutta on tiettyjä asioita sitte, joittenka eteen meidän normaalien olevien ihmisten pitäis tehdä, jotta näitten vammaisten ihmisten asiat tulis hoiettua.” (H31)

Heikommassa työmarkkina-asemassa olevilla ei välttämättä ole antaa maksimaalista työpanosta. Mutta jos lähdetään miettimään sitä, mitä nämä ihmiset voisivat tehdä, silloin avautuvat jo laajemmat mahdollisuudet työntekoon. Eräs haastateltava jätti pohdittavaksi, tarvitseeko esimerkiksi vammaisia henkilöitä laskea ”voittoruljanssiin” mukaan laisinkaan. Monesti henkilölle riittää, että hän kuuluu työyhteisöön ja kokee osallisuutensa työyhteisön jäsenenä. Hän toi esiin myös diagnoosi-ajattelun. Yhteiskunta on rakennettu diagnoosien varaan. Ihmisellä täytyy olla diagnoosi, joka toimii porttina johonkin palvelumuotoon tai etuukseen saantiin, ja että vammaisen ihmisen elämänura on nykyisellään jossakin suhteessa piirretty tähtitaivaalle kehdosta hautaan valmiiksi.

5.2 Lähtökohtia tulevaisuuteen

5.2.1 Vahvuudet mahdollistajina

Seuraavaksi kuvaan SWOT -analyysin avulla sosiaalisen yritystoiminnan vahvuuksia ja mahdollisuuksia eri näkökulmista tarkasteltuna. **Yhteiskuntalähtöisesti** ajatteleva vastaajaryhmä näki sosiaalisen yritystoiminnan yhteiskunnallisesti

kannattavana. Sen vaikutukset ulottuvat yhteiskunnan eri osa-alueille, siksi yrityksiä tulisi tukea suosimalla niitä. Tulevaisuudessa sosiaaliset yritykset voivat paikata julkiselta sektorilta syystä tai toisesta vapautuvaa palvelutuotantoa.

”Semmonen vahvuus siinä tulis sitte yhteiskunnan tuen myötä. Siinä ei niinkö tarvi yrityksen yksin riskiä ottaa vaan taloudellisestikaan, jos se sosiaalisiin perusteisiin jonku henkilön palkkaa – – Taloudellisesta kannalta, mutta sitte tuota työn tekemisen kannalta sama asiahan siinä tietenkä on kysymyksessä tietenkä se moninai... siis erilaisuuden sietokyky yleensä työntekijöiden keskuudessa kasvaa siinä työyhteisössä.” (H9)

Erilaisia ihmisryhmiä pystytään työllistämään ja erilaisuuden sietokyky työyhteisössä kasvaa. Sen lisäksi, että työllistymisellä on merkitystä yksittäisen ihmisen henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin, sillä on myös kansantaloudellinen hyöty. Ihmiset ansaitsevat elantonsa räätälöidyn työn kautta ja passiiviset yhteiskunnalliset tuet saadaan vähenemään, kuten esimerkiksi sosiaaliturvamenot ja terveydenhuoltomenot. Vastikkeellisuus on hedelmällisempää kuin vastikkeeton tukijärjestelmä. Nykyään eivät työ ja työvoima kohtaa toisiaan. On tekemätöntä työtä ja pystyviä, osaavia ihmisiä työttömänä. Sosiaalisten yritysten kautta saataisiin lisättyä toimeliaisuutta tehdä näitä tekemättömiä töitä ja samalla lisättäisiin työttömiin osallisuutta. Vahvuutena on se, että toiminta lähtee yleishyödyllisestä intressistä. Hyötyintressi kohdistuu valtioon, kuntiin ja yksittäisiin ihmisiin.

”Mutta ehkä sen edut ovat tuossa, mihin niinkö äskön päädyttiin. Se voi olla tietoista yhteiskuntapolitiikkaa, jolla niinkö tähän tavallaan yhteiskunnallista muutosta inhimillisemmäksi yksilön kannalta, mutta sillä ei sitä sen yhteiskuntapolitiikan suuntaa muuteta.” (H4)

”Tavallaan se työntekijöitten se mahdollisuus, että työntekijät voiaan huomioia yksilöinä. Niin tämä nyt tietenkä edellyttää sitä, että se saahaan kannattavasti ensin toimimaan. Mut et siinä voiaan, se voi olla hyvinki joustavaa ja räätälöityä työn tekemisen mallia, jolloin se saahan inhimilliseksi niille työntekijöille. Mutta tavallaan myöskin se on yhteiskunnallisesti kannattavaa, jos nämä ihmiset sitte ansaitsee mahdollisimman suuren osan elannostaan sen työn kautta, mikä heille on räätälöity. Että kyllä, niin, jos ajattelee tuota yleisemmin.” (H27)

Mahdollisuuksien pohtiminen johti haastateltavien ajatukset tulevaisuuteen. Vastaajaryhmään kuuluvat arvelivat, että työvoiman turvaaminen ja palvelurakenteen kehittäminen auttaisi oletettuun työvoimapulaan vastaamisessa. Työttömänä olevista löytyy potentiaalia erilaisiin työtehtäviin. Ihmisten uusi herääminen pehmeille arvoille edistää sosiaalisen yritystoiminnan mahdollistumista. Se säilyttää yhteiskunnallista balanssia. Yhteiskunnallinen hyvinvointi lisää kansa-

laisten hyvinvointia. Palvelurakenteen kehittäminen luo yksilöllistä hyvinvointia. Mahdollisuudet ulottuvat siten yhteiskunnallisten ongelmien huojentamiseen. Kaiken onnistumisen taustalla on verkostoitunut toiminta.

”Joo. Kyl se mahdollisuus on nimenomaan turvata tätä työvoimaa. Itse asiassa on se tulevaisuuden kuva. Toisaalta sitte se, se varmasti antaa mahdollisuuden niille ihmisille ja sillä tavalla tämmöstä, sanotaanko vaikka humanistista käsitystä yhteiskunnasta vastapainona tämmöselle kovalle pyrkyryydelle. Se säilyttää itte asiassa yhteiskunnallista tämmöstä balanssia ja tämmöstä toimintaa mun mielestä.” (H25)

”Kyllä mä mahdollisuutena näkisin kuten aikaisemmin jo tuli sen verkottumisen ja sitte sen yritystoiminnan kehittäminen...Ja siis mahdollisuuksia on yksilötasolla on sitte valtavasti lähtien ihan oman arvon tunteesta ja siis vaikutukset sosiaaliisiin subteisiin, mielenterveyteen, päiheisiin että kyllä se tämmönen tekeminen, niin kyllä se vie eteenpäin.” (H5)

”Mutt sitte yrityksille on mahollisuus kehittyä tähän suuntaan esimerkiksi tähän suuntaan nostaa tämmösiä eettisiä arvoja esille, että joillekin ne voi olla tämmönen imagokysymyskin. Se antaa uutta imagea ja kehittymissuuntaa uutta kehittämisuuntaa no valtiovallalle ja yhteiskunnalle hyvinvointia. Kansalaisten hyvinvointi paranee. Kaikki ovat samassa veneessä eikä ole tippunu yli laian niinku nyt tällä hetkellä on käyny.” (H9)

Paikallisuutta korostavien pääasiassa projektitoimijoiden käsitysten mukaan sosiaalisen yritystoiminnan vahvuutena on uusien liiketoiminta-alueiden löytäminen nimenomaan sellaiselta alueilta, missä isot yritykset eivät ole markkinarakoa ottaneet. Tämä monipuolistaa pk-yritystoimintaa ja palveluverkostoa. Löydetään uusia työmarkkina-alueita ja toimintamalleja vastata palvelutarpeisiin. Yritystoiminta luo työllistymismahdollisuuksia, ja samalla yksittäisten ihmisten syrjäytyminen tai uhka syrjäytyä vähenee ja tasa-arvo työmarkkinoilla lisääntyy. Ihmisten itsetunto kohenee työllistymisen myötä. Vertaisryhmän tuki koetaan vahvuutena ja rohkaisevana. Tämänkaltaisen yritysmuodon edellytys on onnistunut ja aktiivinen yhteistyö työnjohdon ja -tekijöiden välillä.

”Yym, se tuo yhteiskunnallista laatua. Se tuo, se monipuolistaa yrittäjyyttä ja palveluverkostoa. Se kokeilee, luo uusia toimintamallejakin mahdollisesti. Se kannustaa. Se tarjoaa tarvittaessa tukea ja neuvontaa ja tukipalveluja, ehkä rohkaisee myös, yks tärkeä verbi, ja myös semmonen juttu, että se luo niinku sen toiminta-areenan. Se luo sen kehyksen, missä sen toiminnan voi aloittaa ja tietenki varmaan se yks mahdollisuus tai vahvuus on se, että siinä sillä sosiaalisen yrityksen perustajalla on vertaisryhmän tuki, että voi käyä sitä prosessia läpi toisten samanlaisessa vaiheessa olevien ihmisten kanssa. Kait sitte semmonen yleinen ammattitaidon ja osaamisen edistyminen löytyy perustamalla sosiaalisen yrityksen. Sähköasentaja opettelee monia uusia taitoja ja työllistä-

mällä toisia ja vie sitä tieto taitoa eteenpäin. Kyllä kai sillä on, oisko sillä myös tämmösen niinku lisäkoulutukseen täydennyskoulutukseen tuota innostama voima. Voisin kuvitella, että kun joku tieto puuttuu, sitä vois hakeutua hakemaan sitä lisää, että selviää siitä tilanteesta ” (H16)

Sosiaalisen yritystoiminnan mahdollisuus on siinä, että se tuottaa palveluita ja tuotteita, Palveluyrityksiä tullaan tarvitsemaan enemmän tulevaisuudessa. Toiminnalla on myös positiivista merkitystä omatoimiseen työllistymiseen.

”No, se oli tää eläkepommi ja muut sosiaaliset ongelmat. Minä tarkoitan tämmösiä sosiaalialan palveluja ja sitten on niinku kulttuurituotanto ja ympäristö. Siinä mä näkisin, että siinä on ne mahdollisuudet.” (H8)

Pääosin projektitoteuttajista muodostunut ryhmä ajatteli uuden lainsäädännön mahdollistavan sosiaalisten yritysten olemassaolon. Uusi työ ja ura uurtava toiminta luovat mahdollisuuksia kehittää paikallinen suomalainen malli. Samalla parannetaan sekä palvelujen tuottajien että palvelujen vastaanottajien elämänlaatua. Verkostoituminen vahvistuu ja tulee tutummaksi. Sosiaalinen yritystoiminta on vastaus tulevaan työvoimapulaan.

”Uusi työ – – No, pidetään työelämässä ne, jotka tuota muuten syrjäytyis eli tää työvoimapula tulevaisuudessa saahan ehkäistyä. Eipä muuta oikein. Niin no, elämänlaatu.” (H13)

”Niin, se antaa aina mahdollisuuden, silloin kehitetään uutta ja se ura uurtaja luo aina tuota niin tietä seuraaville, ja nyt ko mahdollisuus on tässä tuotettavien tässä projektissa tuotettavien kokemusten avulla viedä sosiaalista yrittäjyyttä ja sen ajatusta eteenpäin täysin rinnoin ja myös mahdollisuus tuota dokumentoida sitä prosessia, niin että siitä on hyötyä myös seuraaville. Ja minusta just se on yks hyvä mahdollisuus työn kehittämisessä onki se, että tuotetaan semmosta aineistoa, jota sitte voidaan myös myöhemmissä tilanteissa hyödyntää, että se ei ole ainoastaan nyt ja tässä. Vaan ja tietenki se mahdollisuus on totta kai, niin tuota on edistää työllisyyttä ja laajentaa yrittäjyyttä ja sen käsitettä ja luoda verkostoja verkostoitua, tehdä suomalainen malli, meille soveltuva paikallinen suomalainen malli.” (H16)

Kolmanteen ryhmään kuuluvat, joiden ajattelussa painottui vahvimmin **institutionaalinen** katsantokanta, mainitsivat sosiaalisen yritystoiminnan vahvuutena sen, että saadaan työtön työllistymään ja häntä pystytään kannustamaan ja auttamaan. Toiminnan tulee lähteä näiden ihmisten lähtökohdista. Yksilöiden osallisuus ja tasavertaisuus ovat toiminnan vahvuuksia. Sosiaalinen kanssakäyminen rehevöityy ja ihminen pääsee näkemään laajemmin oman elämämpiirin ulkopuolel-

la olevaa maailmaa. Vuorovaikutus muiden kanssa on hedelmällistä kaikin puolin. Myös työyhteisö rikastuu erilaisista lähtökohdista tulevien työntekijöiden myötä.

Haastateltavat olettivat myös, että mukaan lähtijät ovat itse sisäistäneet yritystoiminnan periaatteet ja ovat siksi motivoituneita ja sitoutuneita. Toiminta on uutta ja se tekee siitä mielenkiintoisen. Nyt ollaan tekemässä vasta käsikirjoituksia toiminnasta. Tämän ryhmän käsitysten mukaan työntekijöitä sosiaaliseen yritykseen löytyy.

”Jos ajatellaan, että miks niitä perustetaan, niin sieltähän ne tavallaan löytyy. Että siinä sitten annetaan mahdollisuus niin sanotusti, jos puhutaan vaikka, että heikommin tuottaville yksilöillekin työmahdollisuus. Ja sitten se työyhteisöhän tavallaan myöskin rikastuu, kun siellä on sekä että työntekijöitä. Ja sitte sillä voi olla tosiaan eri etnisiä porukoita myöskin ja... niin, en tiä nyt, äkikseltään ossaa hahmottaa.” (H28)

”Mä näkisin tällä hetkellä sen vahvan puolen, että jos puhutaan sosiaalinen yrittäjä, niin silloin tää hakija on itse sen sisäistänyt ja hän on erittäin motivoitunut siinä.” (H23)

Instituutionäkökulmaa edustavien käsitykset mahdollisuuksista keskittyivät kahden teeman ympärille, työllistämisen ja palvelutuotannon. Muuttuneeseen palvelujen tuottamisen tarpeeseen vastaaminen nähdään mahdollisuutena. Väestön ikääntyminen lisää markkinoita sosiaalisille yritystoiminnalle. Samalla saadaan lisää työllistämismahdollisuuksia. Sosiaalinen yritys on työnhakija-asiakkaille hyvä mahdollisuus päästä töihin. Toiminta tarvitsee ympärilleen ihmisiä, verkostoa yksin etenemisen sijasta.

”Tietenki se on niille työnhakija-asiakkaille erittäin hieno mahdollisuus sinällänsä. Päästä työhön ja onhan se yritykselle, sille sosiaaliselle yrityksellekki, niin kyllähän sillä on mahdollisuus onnistua. Et eihän se, vaikka siellä uhkiaki on, niin... ett en, siinä vois nyt näin päällisin puolin olla.” (H30)

”Niinku mä sanoin, että musta sillä on paljonki semmosta, tavallaan tilauksiaki. Elikkä tällä hetkellä yhteiskunnallinen tilanne on semmonen, että täältä vois löytyä ihan hyviä kapuloita siihen, esimerkiks palvelurakenteeseen.” (H29)

Yritystoimintaa ensisijaisesti korostavien mielestä sosiaalisen yritystoiminnan vahvuus on siinä, että se tähtää voittoon kuten yritystoiminta yleensäkin. Se pyrkii saamaan liikevoittoa ja varmistamaan siten toimintansa, eikä se jää yhteiskunnan tuen varaan. Tämä on hyväksi, sillä se johtaa samalla terveeseen kilpailuun, jossa markkinointi on merkityksellistä. Kilpailu ja yrittäjäyys kulkevat käsi kädessä. Toiminta ei ole kuitenkaan puhtaan liiketoiminnan periaatteiden mukaan toimiva järjestelmä. Käsitykset keskittyivät pääasiassa yritysten liiketoiminnallisiin ulottuvuuksiin, mutta haastateltavien mielestä tarvitaan kuitenkin verkostoitu-

mista, ihmisten välistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä, joka olisi toiminnan punainen lanka, joka houkuttelisi ja rohkaisisi ihmisiä tulemaan mukaan. Yrityksellä on tietynlainen arvolutaus toiminnan taustalla. ”Sosiaalinen” yrityksen imago on joidenkin mielestä vahvuus.

”Niin. No se... vahvuus vois olla tämä näin, että jos sosiaalinen yritys voi toimia ulospäin sosiaalisena yrityksenä, eikä yrityksenä yritysten joukossa. Niin se vois olla semmonen vahvuustekijä, jota vois sitten käyttää. Elikä on tämmösiä, varmasti tämmösiä vaihtoehtoasiakkaita tai -kuluttajia, jotka ostaa sitte palveluja tai tuotteita tämmösiltä, jotka vois mainostaa olevansa sosiaalinen yritys. Elikä sillä on tietty tämmönen, tavallaan tietynlainen semmonen arvolutaus siellä takana. Et ku puhutaan, niin imago. Ku puhutaan tämmösistä vihreistä yrityksistä, esimerkiks matkailuyritykset, niin ne hakee tätä ekologisuuutta ja muuta ja luontoläheisyyttä ja luontoa kuluttamattomuutta, joka on heille varmaan hyvin vaikea asia. Niin aivan samalla lailla sosiaalinen yritys, jos se pystyy sen näyttämään positiivisena muotona, niin on näitä tämmösiä vaihtoehtoasiakkaita, jotka sitten halua käyttää niitä.” (H34)

”Mutta kyllä kai siinä on tärkeänä se semmonen yhteisöllisyys, se niitten ihmisten vuorovaikutus ja se, mitä ne toinen toisiltaan saa ja toinen toisilleen antaa.” (H24)

Yritysnäkökulmaa korostavien haastateltavien mielestä toiminnalla on tilausta nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa yritykset ovat vahvistamassa asemaansa julkisen tuotannon rinnalla. Tämä on vastaus nykyisen trendin mukaiseen palvelutuotannon uudelleen muotoutumiseen, jossa julkisen sektorin osuus nähdään liian suurena, ja kuntavetoista palvelujärjestelmää ollaan ajamassa alas. Työntekijöiden näkövinkkelistä katsottuna mahdollisuutena on se, että sosiaaliset yritykset tarjoavat mielekkään työpaikan, jossa he voivat ylläpitää ammattitaitoa ja siirtyä myöhemmin vapaille työmarkkinoille. Toiminta mahdollistaa reservityövoiman hyödyntämisen ja samalla lisää hyvinvointia sekä luo uutta yritystoimintaa alueelle.

”Kyllä minusta sillä on noilla tietyillä sektoreilla, niin... siis kyllä tässä yhteiskunnassa tarvitaan tämmönen, tän muutosta toimintaa. Kyl sieltä se tilaus löytyy. Mut se, et ne saattaa olla, et ne on hyvin kapeita toimialoja, missä se sitten on. Että ku edes löydettäis ne sieltä. Kyllä näkisin, että tässä nyt tapahtunu ja tapahtuu koko ajan semmosta muutosta, et tätä kuntavetosta palvelujärjestelmää, tätä on pikku pakko ajaa alas. Se on ollu nähtävissä jo viimeiset, vähintään 10 vuotta... et Suomessa julkisen sektorin osuus on liian suuri.” (H22)

Yksilönäkökulmaa painottavat vastaajat näkivät sosiaalisen yritystoiminnan vahvuutena sen moraalisen taustan. Niihin on rakennettu sisään sellainen yrittäjyyden malli, että yritystä kannattaa käyttää, koska samalla tuetaan vähempiosaisia ja kiinnitetään erityisryhmiin huomiota. Tällöin tiedostetaan, että on ihmisiä, jotka eivät pärjää tavallisilla työmarkkinoilla. Haastatteluisa tuli esille ajatus, että

tällainen yritysmuoto saattaisi saada asiakkaita korostamalla edellä mainittua taustafilosofiaa ja sillä olisi vaikutusta yrityksen imagoon. Vuorovaikutteisuus on vahvaa. Suvaitsevuus kasvaa ja tulee tietoiseksi suurelle yleisölle. Ihmisenä osataan arvostaa toisia paremmin.

”Varmaankin vahvuus on se, että semmonen yritys varmasti panostaa työntekijöiden hyvinvointiin tai ainakin pitäisi siihen työyhteisöön. Ett se kokonaisuus niinku, että se ihmisen työelämä ja yksityiselämän yhteen saattaminen, että ihminen nähdään kokonaisuutena. Niin varmasti jos se toimii, pelaa hyvin varmasti saa hyviä työntekijöitä, omistautuneita työntekijöitä.” (H14)

”No... on siinä tietynlainen moraalinen tausta. Elikä voidaan ajatella, että tässä nyt on tarkotuksella rakennettu sellanen muoto, että tätä yritystä kannattaa käyttää, koska sillä tavalla tuet vähempiosaisia. Tämäntyyppinen moraalii vois olla hyvin se, et se yritystoiminta vois, se vois saada asiakkaita tällasilla tekijöillä.” (H20)

Yksilöä painottavien näkemysten mukaan sosiaalinen yritystoiminta on uudenlainen vaihtoehto, johon erityyppiset ihmiset lähtevät mukaan. Ihmisten uskotaan olevan sitoutuneita ja palavasieluisia. Perusyrittäjämaailmasta poikkeavalla porukalla on voimavaroja ja samalla se on positiivinen kokemus sekä mukana oleville että ulkopuolisille. Asialleen omistautuneille yritysmuoto tarjoaa mahdollisuuksia luoda uudenlaisia ratkaisumalleja tähän tilanteeseen. Laki sosiaalisista yrityksistä tulisi saada ensin kuntoon ja sen uskotaan jännevoittävän työkenttää ja luovan turvallisuutta. Sosiaalinen yritystoiminta tulee nähdä laajana eri aloilla toteutettavana yritystoimintana, eikä sitä pitäisi rajoittaa pelkästään työrajoitteisten yrittäjyydeksi. Pitäisi olla laeva määrittelmä, jos sitä yleensäkin kannattaa määrittellä.

”No, mahdollisuuksia siinä on minusta just tämä, että se on tää uuenlainen vaihtoehto. Ja sen mahdollisuudet on minusta paljolti siinä, siihen varmaan semmoset erityyppiset ihmiset lähtee. Ja sit ne ihmiset on yleensä hyvin tämmösiä asialleen sitoutuneita ja palavasieluisia siinä hommassa. Siis se, et se on ihan eri porukka se, joka lähtee tähän, ku joka lähtee jotain tämmöstä muuta yrittäjyyttä edistämään. Mut et siinä on sitä voimavaraa ja mahdollisuutta.” (H33)

”Niin sehän on semmonen ehtymätön työsaraka.” (H31)

5.2.2 Heikkouksista uhkiin

Yhteiskunnallisesti ajattelevat mainitsivat toiminnan onnistumisen esteinä ensisijaisesti liiketoiminnallisen osaamattomuuden ja yrittäjyyskokemuksen puutteen. Liian idealistiset lähtökohdat voivat johtaa vaikeuksiin. Jos markkinointi ja tuoteideointi eivät ole toiminnan aloittamisen ensimmäisiä kriteereitä, vaan pelkästään työllistäminen sekä työpaikan tai -paikkojen luominen, niin se ei riitä kil-

pailu- ja markkinayhteiskunnassa yrityksen menestymiseksi. Toiminta kaatuu jaloista ja hienosta ajatuksesta huolimatta. Jos taas yritys ei löydä markkinarakoa ja on riippuvainen pelkästään yhteiskunnan tuista, se johtaa siihen, että myös työllistämisentressi jää toteutumatta.

”Ehkä just se, että tavallaan lähdetään ikään kuin soitellen sotaan, että ei mietitä tarkkaan, missä ne markkinat on, mitkä on ne tuotteet ja sitä kautta tavallaan lähetään siitä liikkeelle, että kun me nyt halutaan työllistää, halutaan antaa työpaikka näille ihmisille ja joka on jalo ja hieno ajatus. Se vaan ei niin ku käytännössä tässä meidän kilpailu- ja markkinayhteiskunnassa vaan toimi, ett kyllä tuota noin liian hepposin perustein ei minun mielestä voi tällaista yritystä lähteä perustamaan, tällais-takaan yritystä perustamaan.” (H1)

Ryhmän näkemysten mukaan toiminta vaatii alkupääomaa onnistuakseen. Pieni alkupääoma ja vähäinen tulorakenne ovat taloudellisia riskejä. Taloudelliset riskit tulee minimoida yhteiskunnalta saaduilla tuilla. Tuen saamisen epävarmuus luo epävarmuutta myös toiminnalliseen puoleen. Heikkoutena on myös yhteiskunnan tasolla tietämättömyys kolmannen sektorin mahdollisuuksista yritystoiminnassa. Myös poliittiset ideologiat voivat olla toiminnan este asenteellisella tasolla.

”Mutta onko siinä sitte tämmöstä puoluepolitiikkaankin liittyvää asiaa, että ajatellaan, että tää on semmosta vibreitten ja vasemmistolaisten touhotusta.” (H15)

Menestymisen edellytyksenä on, että yrityksen johto ja vetäjät ovat päämäärätietoisia, sosiaalisesti orientoituneita henkilöitä ja että he omaavat yrityskulttuurin taidot. Toiminta vaatii niin sanottujen normaalien, liiketaloudellisin perustein toimivien yritysten kanssa verkostoitumista, jotta se ei muodostuisi sisänlämpiväksi systeemiksi. Omaan ”illuusiopalloon” jääminen saattaa alkaa tukahduttaa yritystoimintaa.

”No, tietenki alkuvaiheessa ihan ku lähetään niinku uudentyypistä ajattelua viemään läpi niin, sen toiminnan niinku luominen laajasti ja niitten oikeitten töitten järjestäminen, varmaan johtaminen, ja miten motivoidaan nämä työllistettävät ihmiset tulemaan sitte töihin siihen sosiaaliseen yritykseen. Vaikea sanoa sitte, ja ehkä sellainen niinku heikkous sellainen, niinku semmonen laajan niinku hyväksynnän löytäminen.” (H5)

”No, joo, jos sitä ei ymmärretä oikein, että se ymmärretäänki tämmöseksi toisen luokan toiminnaks. Niin silloin se alas ajetaan sen takia, että kuka siihen haluis liittyä vähän samalla idealla kuin työttömien yhistyksen liittyminen. Niin se ei kovin imagoa nosta, vaan silloin jos vielä heikkous on seki, että jos sitä ei osata markkinoida niin

niin ne puheet siitä, että nyt tuli väärä kilpailu. Se vie mahdollisuudet siltä toiminnan aloitukseltaki. – – Mutta ei se kyllä varmasti ihan heti se sosiaalinen status kunnissa tai tuota näissä yrityksissä oo se myönteinen juttu. Se tulee ajan kanssa.” (H15)

Eräs haastateltavista toi esille harvemmin ilmaistun heikkouden tällaisessa toiminnassa, nimittäin erityisryhmän kolmenkymmenen prosentin kiintiön toteutumisen tai toteuttamatta jäämisen seuraamukset. Tällöin tulee eteen sosiaalisen ja normaalin yritysmallin aaltoliikehdintä. Toisena vaihtoehtona voi olla yrityksen putoaminen normaaliksi yritykseksi, kuten henkilö asian ilmaisi.

”Siinä vois olla tietenki heikkous tuo, ko siinä ei, kaikki on uutta ja niin särkyvää ja sitten siinä voi olla tämmösiä vaaroja, että ei tiedetä sitten, saadaanko sitten sitä 30 prosenttia tai mitä vaaditaan. Joudutaanko tavallaan normaaliksi yritykseksi putoamaan välillä.” (H17)

Tähän vastaajaryhmään kuuluvat kokivat uhkana liiketoiminnan kannattamattomuuden. Uhka on myös se, että yhteiskunnalliset arvot muuttuvat entistä kovemmiksi ja myös ihmiset tulevat kovemmiksi ja itsekkäimmiksi. Välinpitämättömyys lisääntyy. Uhat voivat lähteä eri tahoilta. Eräs haastateltava lähestyi asiaa yhteiskunnan muutoksen näkökulmasta. Kun yhteiskuntatilanne muuttuu totaalisesti siten, että yhteiskunta sosiaalistuu laajemmin ja työllisyystilanne paranee, siitä muodostuu uhka sosiaaliselle yritystoiminnalle, sillä sellaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa erillisiä sosiaalisia yrityksiä ei tarvita. Eräs käsitys uhkatekijöistä lähti yrityksen sisäisestä toimintakulttuurista, jolloin sosiaalinen yritys itse muuttuu niin, että siitä häviää sosiaalisuus ja toiminta alkaa pyöriä liikaa markkinatalouden ehdoilla.

”Uhkana sitte tietysti voisi ajatella sitä tavallaan vastakohta tuolle äskeiselle sanomiselle, että ihmiset tuleeki entistä kovemmaksi ja entistä enemmän ajatellaanki vain itseänsä ja se on hällä väliä miten muilla menee. Että tuota ei välitetä, että välinpitämättömyys lisääntyy tietenki. – – Kyllä se että sosiaaliset yritykset pärjää, se edellyttää, että muutkin pärjää ja sitte tavallaan siinä vanavedessä, jos muilla yrityksillä menee hyvin niin sosiaalisilla yrityksillä on mahdollisuuksia tai sit siellä pitäis olla sit näitä tukitoimenpiteitä. En tiedä, onko sekään sitte mielekästä pitemmällä aikavälillä.” (H1)

Työmarkkinoiden eriytyminen, kahtiajakautuminen nähtiin myös uhkana, jolloin luokittelu jatkuu edelleen, normaaleihin ja heikompiosaisiin työntekijöihin.

”Niin. Se, että siitä tulee, se lähtee liikaa pyöriin markkinatalouden ehdoilla. Jää pois se sosiaalisuus. Tai sitte se, että jos, että toinen uhka, mikä tässä voi olla, niin jotenkin on sitte taas tämä työmarkkinoiden eriytyminen. – – On tavallaan työntekijät kahessa kastissa.” (H27)

Jopa suurimpana uhkana pidettiin asenteita. Ymmärtämättömyyden ja luottamuspulan sekä vuoropuhelun vähyyden muiden kanssa koetaan heikentävän toimintaa.

”Suurin uhka on asenteissa.” (H15)

”Et tähän, arvoihinhan tää liittyy. Minkälaiset yhteiskunnalliset arvot täällä vallitse.” (H25)

Paikallisuuteen orientoituneiden haastateltavien käsitykset pohjautuivat pitkälle projektitoiminnasta saatuihin kokemuksiin. He mainitsivat heikkoutena sen, että yritystoimintaan perehtyneitä vetäjiä ei liiemmin ole eikä yhteisöllistä vastuuta tunneta. Verkostoituminen, yhdessä yrittäminen on vielä uutta. Myös kokemusten puute sosiaalisesta yritystoiminnasta on heikkous. Hyviä käytäntöjä ei ole sovellettavissa. Heikkoutena mainittiin myös epärealistinen suhtautuminen liiketoimintaan. Ollaan liian idealisteja ja toiminta perustetaan kompensatioiden varaan, eikä olla varauduttu kannattavan liiketoiminnan edellytysten vahvistamiseen.

”No se mikä aikaisemminkin mainitsin tämä epärealistinen suhtautuminen johonki semmisiin tärkeisiin asioihin.” (H11)

Alkuvaiheen taloudellisiin ongelmiin tarvitaan ryhmän mielestä erityistukea, jotta selvittää niin sanotun kuolemanlaakson ohi. Heikkona puolena koettiin myös sosiaalisen herättämät mielikuvat, jotka voivat olla joidenkin mielestä negatiivisia. Työntekijöiden kykenemättömyys keskinäiseen vuorovaikutukseen on este toiminnan onnistumiselle. Lisäksi voi olla, että toiminta ei tavoita oikeata kohderyhmää. Tuleva laki on sekä uhka että mahdollisuus.

”Heikot puolet siinä ehkä on se, että jos liiketoiminnallisesti ajattelee suht kannattamaton liiketoiminta tai miten tahansa niin järjestettynä ja toiminnan kehittämisen kannalta voi olla niinku heikko puoli se sosiaalinen ja niinku sen herättämät mielikuvat niinku.” (H12)

”No, heikkouksia on tietenki se, että jos tuota esimerkiksi työnantaja, vetäjä on semmonen, että se vaan kuvittelee, että kerran esimerkiksi palkkarahat tulee jostain muualta, sieläpä häärätköön nytte, että eipä se mulle paljo kuulu. Ja sitte just jos ajatellaan tämmösiä vammautuneita ihmisiä sairaslomat saattavat venyä pitkiksi, joka on melkonen uhka ja sitte toinen on tai se on oikeastaan mahdollisuudet ja uhka tämä tuleva laki. Se on molemmissa tietysti mahdollisuutena. Se on tuota, että laissa määritellään se sosiaalisen yrittämisen status, että sinne ei kuka hyvänsä pääse nauttimaan näistä etuuksist, vaan se täytyy olla hyvin määriteltyä se toiminta.” (H3)

Paikallisuutta korostavat tutkittavat näkivät uhkana asiakkaiden, työntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden uuteen kohdistuvat ennakkoluulot ja asenteet. Jos sosiaalinen yritystoiminta ei löydä sopivia yhteistyökumppaneita, se linnoittautuu omaan piiriinsä ja verkostoituminen tulee mahdottomaksi. Toiminnan aloittamisen uhka on oman aseman löytämättömyys markkinoilla. Innostuksen laantuminen minkä tahansa toimijatahon kohdalla päätyy yrittäjyyden vähittäiseen loppumiseen. Lopputuloksen kannalta on merkitystä myös väärillä valinnoilla. Väärä valinta voi olla esimerkiksi se, että määrä ylittää laadun. Kilpailu ylikansallisten monialayritysten kanssa on suuri ulkoinen uhka sekä paikallistasolla niin kutsutun kovan rahan yritysten kanssa kilpaileminen.

”No, uhkat on tää kilpailu, että se sosiaalinen yrittäjyys ei löydä sitä omaa asemaansa omaa tilaansa. Uhka on myös se, että sitä ei lainsäädännöllisesti perustella tai edistetä ja toisaalta jos se tehdään niin, siihen jää sitte tämmösiä keskeisiä porsaanreikiä. Nehän on aina tämmösen uuden toiminnan aloittamisen uhkat on se, että innostus lakkaa. — Ja uhka on tietysti se, että tehdään väriä valintoja, jolla on sitten vaikutusta lopputuloksen kannalta, että... — No, väriä valintoja voi olla, vaikka sellaiset, että tuota että määrää ylittää laadun, että halutaan mahdollisimman nostaa mahdollisimman monta yritysmuotoa ja yritystä. Tuota ei käytetä aikaa niiden kehittämiseen, että se projekti olis ihan oikeasti valmis ja valmis kokeilemaan.” (H16)

Työntekijöiden voimavarojen vähyys voi tuottaa ongelmia yrityksen tuotannossa. Tällä on vaikutusta laadukkaaseen työn tulokseen ja palvelutasoon, mutta myös yksilölle itselleen. Sosiaaliseen liittyvät negatiiviset mielikuvat voivat olla uhka liiketoiminnalle.

”Siellä on yks sellainen vaara, että jos tää henkilö niinkö lähtee täysillä siihen mukaan, antaa kaikkensa ja epäonnistuu. Niin se tipahtaa vielä syvemmälle, kuin mistä se on lähteny.” (H11)

”No, uhkana on tietysti se että kun palkataan työntekijä. Siinä on aina pelko, että kykeneekö hän tekemään jotaki, ja jos ei kykene, niin se siirtely paikasta toiseen. Kokeiltaan seuraavaa vaihetta, että kykeneekö hän tekemään sen ja sen. Siinä menee niin sanotusti sitä työaika hukkaan, jos ajatellaan ihan yritysmuodollisesti. Ja sitte toisena mä näkisen, että se sosiaalisen yrittämisen nimi, se yrityksen imago millä tavalla se muotoillaan, että se olis oikein positiivinen, että se tuottaa uhkaa se nimi — Että kaikkea tämmöstä, että semmosetki palvelujen laatu sillä tavalla, että onko jokainen työntekijä sitte niin paljon innossaan, että on saanu töitä ja onko sitoutunu tekemään sen työn niin hyvin kun vain pystyy. Ja muistaako aina kehua ommaa yritystään ja hymyillä muutenki. Olla sen liikkeen imagona.” (H3)

Kolmanteen vastaajaryhmään kuuluvien, **instituution**äkökulmaa edustavien, näkemysten mukaan heikkoutena on sosiaalisten yritysten arvostuksen puute. Vastakohtana vahvuuksissa esitetylle uuden mielenkiintoisuudelle nähdään heikkoutena negatiivinen suhtautuminen uuteen. Koska toiminta on uutta, siihen kohdistuu paljon ennakkoluuloja ja negatiivisia asenteita. Ei tunneta toiminnan sisältöä tarpeeksi, eikä yritysmuoto ole vielä tullut tarpeeksi näkyväksi. Tällä on vaikutusta yrityksen imagoon.

”Ja se heikko puoli sitte vielä on, että sitä ei arvosteta vielä, sitä ei oo niin kun otettu vielä tämmöseks normaaliksi toiminnaksi. Että onkohan siinä sekin ongelma, että ajatellaan, että ne on niitä laitapuolen ihmisiä, jotka tekee siellä töitä. Ja nehan ne just, jotka tarttisivat sitä apua. Siinä saattaa olla vielä tää imago-kysymys niin sanotusti.” (H19)

Ryhmässä esille tulleiden näkemysten mukaan toiminnan täytyy olla vahvaa saavuttaakseen eri tahojen luottamuksen. Kokemuksellisen tiedon puute voi johtaa idealismiin ja raaka realismi puuttuu vielä. Tarvitaan informaatiota.

”Niin. Semmosta, että sitä on niin kovin vaikea, ko ei oo kokemuksia oikein tämän homman onnistumisesta. Tää nyt on vähän, että onko tämä nyt idealismia tämä homma. Tämä raaka realismi tässä nyt näyttää vielä puuttuvan.” (H21)

Haastateltavien mielestä työntekijöiden henkilökohtaiset ongelmat voivat muodostua myös yrityksen ongelmiksi. Markkinavolyymin löytämättömyys ja heikko tuloksellisuus johtavat toiminnan ehtymiseen ja yrityksen erityisryhmien työllistämisiongelmiin. Pitkäaikaistyöttömien mukaan ottaminen 30 prosenttiin huoletuttaa. Käykö niin, että vajaakuntoiset jäävät ulkopuolelle ja muut ohjatusti työllistyvät valtaavat prosenttikiintiön? Lainsäädännöllä tulisi turvata juuri vajaakuntoisten osuus sosiaalisissa yrityksissä.

”No, heikkouksia vois näin äkikseltään olla, että jos sinne sitte ohjautuu sellasta porukkaa, et ne ei menestykään siellä. Ja sit siitä tulee tavallaan sille yritykselle ongelma. Ongelma ja ongelma, mut kuitenkin... Se, että joutuu panemaan pois tai on hankaluuksia sitte muuten.” (H28)

”Sitten tietenki se heikkous yks, mikä huolettaa taas meidän näkökulmasta, että viekö ne pitkäaikaistyöttömät, muut vaikeasti työllistettävät henkilöt, viekö ne paikat niiltä vajaakuntoisilta? Kuinka se lainsäädännössä saahaan, miten se lainsäädäntö sen sitte turvaa? Koska kuitenkin sillä yrityksellä, sen pitää toimia ja siellä, kun on sitte näin, että kaksi henkilöä on. Toinen on sitte se vajaakuntoinen, todella vaikeasti työllistettävä, jolla on joku vika, vamma tai sairaus. Ja toinen on sitte pitkäaikaistyötön. Hänellä voi olla, on myös sitten kriteerit täyttävä. Miten ne siinä samalla viivalla? Kumman

se työnantaja ottaa? Et tää on, todella se on semmonen haaste taas. Mutta jos se lähtee väärälle polulle ja väärällä tavalla, jos siellä lainsäädännössä ei turvata sitä, ne pitää olla niitä vajaakuntosia.” (H30)

Haastateltavat mainitsivat yhtenä uhkatekijänä työntekijöiden sitoutumattomuuden ja innostumattomuuden asiaan. Samoin innostuksen laantuminen toiminnassa on uhka toiminnan kehittymiselle. Uhkana on myös se, että aloitetaan hyvä sosiaalinen yritys, mutta se ei saa tuulta purjeisiin. Toiminta on suunniteltu liian lyhytnäköisesti, eikä pitkäjänteisyyttä löydy. Suunnitelmallisuus puuttuu. Toiminnan uutuus tuli esille vahvuuksissa mielenkiintoisena asiana. Negatiivisväritteiset ennakkoluulot uusia asioita kohtaan mainittiin toiminnan heikkoutena ja uhkana.

”Että se lähtii. — — Monet hyvät asiat on sitte, jos on liian vähän esimerkiksi ihmisiä jonku toiminnan ympärillä. Ja ne, tämmönen vie aikansa, ennen ku se lähtee kunolla liikkeelle. Ne ihmiset vässyy. Ja semmoseen häviää tieto-taitoki ja tää sitte lätsähtää... Ja sitte ehkä ennakkoluulosuus on se uhka. Ainahan uusia asioita kohtaan koetaan mun mielestä jonkunlaisia ennakkoluuloja. — — No varmaan se sosiaalinen tekkee siinä sen, että sitä ei mielletä yritystoiminnaksi kuitenkaan sillä tavalla, ku yritys tunnetaan.” (H29)

Verkostoitumattomuus ei luo edellytyksiä onnistuneelle yritystoiminnalle. Samoin taloudellinen kannattamattomuus markkinoinnin tai taloudellisten syiden vuoksi vaikeuttaa toiminnan jatkumista. Pysyvä tuki on joidenkin vastaajien mielestä hyvä asia, mutta rahat siihen tulee ohjata valtion budjetista suoraan, eikä niitä tulisi sitoa esimerkiksi olemassa oleviin kansallisiin palkkaperusteisiin työllistämistukimäärärahoihin. Kilpailuissa pysyminen kansallisella tai kansainvälisellä tasolla voi olla uhka.

Työntekijöiden luottamuksen puute ja skeptinen suhtautuminen yritystä kohtaan on onnistumisen este. Haastatteluhetkellä ei ollut vielä kokemuksia lainsäädännön toimivuudesta. Epäilykset kohdistuivat lain epäonnistumiseen, jolloin se ei tuo toivottua positiivista tulosta asian etenemiselle.

”No uhkana ehkä sitte on se, että alotetaan hyvä sosiaalinen yritys, mutta se ei sitte kuitenkaan ota tuulta ja joka taas riippuu sitte näistä vetäjistä ja muusta ja ideoista ja sitte ehkä jostaki kokemattomuudesta ja tällasesta. Että semmosta lyhytnäköisyyttä saattaa olla eikä oo tai eikä oo pitkäjänteisyyttä. Niin se saattaa sitte aika nopeesti sitte kuivua kokoon tää yritys, jos siinä ei oo semmosta suunnitelmallisuutta. — — No nyt vielä on ollu tää lainsäädäntö, mutta miksikä se muodostuu sitte, niin se tietysti tällä hetkellä on vielä tämmönen uhka ja huono puoli. Ne on vähän samoja sitte tässä tilanteessa.” (H19)

”No tietenkä, jos se jotenki siinä se laki jostakin syystä epäonnistuis. Et sitte siitä tulee semmonen, minkä mä nään, et on olemassa laki, jos lakiin ei säädetä kaikkia, en tiedä.” (H30)

Yritysorientoituneet tutkittavat mainitsivat toiminnan heikkouksien liittyvän työntekijöihin. Työntekijöiden näkökulmasta katsottuna työllistäminen on tilapäinen ratkaisu. Erityisryhmän osuus yrityksessä saattaa johtaa työntekijöiden segregaatioon, prosenttilaiset ja muut työntekijät. Erottelua ruokkii myös poikkeava työaika. Lisäksi tilapäisesti työllistetyt jäävät usein vaille koulutusta. Haastateltavien mielestä aktiivisia ja päteviä työntekijöitä löytyy, mutta liiketoiminnallista osaamista omaavia ja taitavia ihmisiä on vähemmän. Tarvitaan moniosaajia ja laaja-alaisesti yritystoimintaa ymmärtäviä henkilöitä. Yritystoiminta on nykyisellään niin kovaa, että on suunnaton vaatimus rakentaa koko elämänsä yrittämisen varaan ja vielä vaikeampaa on sitoutua sosiaaliseen yrittämiseen. Yritystoiminnan perinteiden puuttuminen vaikeuttaa myös ennakoimista. Yritystoiminnan rahoituskanavien löytäminen tai puuttuminen on heikkous. Toiminta on yksittäisten aktiivisten ihmisten varassa. Taustalla ei ole tukena organisoivaa järjestelmää.

Haastateltavat, joiden käsitykset olivat liiketoimintaperusteisia, mainitsivat toiminnan esteenä vastuussa olevien henkilöiden ammattitaidottomuuden. Yhteiskunnan tuilla kilpaileminen vääristää kilpailua. Tarvitaan selkeät pelisäännöt. Erään haastateltavan mielestä ”ilmaisten työntekijöiden” ottaminen yritykseen vaikuttaa myös alentavasti muiden työntekijöiden palkkatasoon ja alan ja työpaikan arvostukseen. Uusi on uhka, koska toiminnan tukena ei ole aikaisempaa kokemusta. Tuen vähäisyys uuden lain mukaisten sosiaalisten yritysten käynnistämässä ja kehittämässä on jo tiedostettu. Lain myötä on perustettu työministeriön projektirahoituksella sosiaalisten yritysten kansallinen tukirakenne, jonka toimintaa koordinoi Vates -säätiö (Vates -säätiö 2004).

”No uhkia, niin tuota... kyllä mie näkisin, että yks uhkatekijä on varmasti tämä näitten ohjaajien ammattitaito. Tai niitten vastuussa olevien henkilöitten, onko ne nyt sitte ohjaajia, työnjohtajia vai yrityksen perustajia, mitä ne nyt on? Niin niitten se ammattitaito. Et ku on, siinä pitää osata sitä yrityksen pyörittämistä, mut sitte pitäs myös, jos ajatellaan nimenomaan sosiaalista yritystä, niin siihen vajaakuntoseenki nähenki, siellä pitäs osata häneenki nähen toimia. Et siinä, semmonen uhkatekijä tällä hetkellä. — Ne voi sitte hyvin ki kattoo, että se on yhteiskunnan tuella kilpailua. (H34)

”Sitten nämä uhkatekijät näyttää siltä että eriarvoisuus saa vain vahvistuksensa tämän kautta. Ja sitte sillä voi olla semmonenki vaikutus, että kun kerran näitä ilmasia työntekijöitä saahan, niin se vaikuttaa alentavasti niitten muittenkin työntekijöitten palkkatasoon niin, että se vetää sitä alaa jotenki sinne niinku sen alan sitä arvostusta ja sitä työpaikan arvostusta alaspäin. Ja voijaan sanoa niin että muilleki työntekijöille, että me saahan tähän näitä prosenttilaisia, ettei mejän tartte teitä palkata. — Se sallii pi semmosta keinottelua ja jonkulaista toisten ihmisten hyväksi...” (H7)

Kuten edellinen yritys­lähtöisesti ajatteleva ryhmä myös yksilönäkökulmaa painottava ryhmä ilmaisi heikkouksien liittyvän pää­limmäisenä työntekijöihin. Käsi­ty­työntekijästä on, että hän on itsenäinen toimija ja näkökulma asiaan lähtee yksilöstä. Työntekijöiden poissaolot ja heidän voimavaroihinsa kohdistuva epävarmuus on heikkous. Samoin asenteet ja ennakkoluulot työllistettyjä erityisryhmäläisiä kohtaan nähtiin toiminnan heikkoutena. Vetäjien yritysosaamisen puute voi johtaa toiminnan hiipumiseen. Erilaisuuden suvaitseminen ja avoimuus ovat tärkeitä, jotta hyväksytään työkaveriksi myös vajaatyökykyinen. Sosiaalisen ja liiketaloudellisen ulottuvuuden ristiriitaisuus asettaa riittävästi vaikeus­astetta yrittäjyydelle. Yhteiskunnan taloudellinen tuki on toiminnan edellytys, erityisesti yritystoiminnan alkuvaiheessa.

”Heikkous on siinä. Sitte on se tavallaan ne ihmiset työntekijät... niin toisaalta se maine, että se on sosiaalinen yritys, niin on ennakkoluuloja, että sille ei annetakaan urakoita, kun ajatellaan, että siellä on vajaakuntoisia, rikollisia, narkkareita, sun muita tekemässä näitä töitä.” (H14)

”Sitte ehkä juuri heikkoutena, ollaan aika paljon sivuttukin niitä asioita, että varmaan se vaikeus löytää se paikka ja saaha yhdistetty näitä ristiriitaisia odotuksia ja haasteita, mitä siinä on siinä yrittäjyyden ja sosiaalisen toiminnan kesken. Et siinä on kyllä ihan riittävästi vaikeusastetta. Ja varmaan tää, ihan tää taloudellinen, nämä tukikysymykset, että pystytäänkö sitä tukemaan yhteiskunnan taholta niin paljo, et se saa yleensä siis toimintaedellytykset. Et se ei niin kun, varsinkaan alkuvaiheessa pysty kyllä tulemaan omillaan toimeen varmasti.” (H33)

Tutkittavat, jotka korostivat puheissaan yksilöä, kertoivat uhaksi julkisen ja yksityisen sektorin väliin jäämisen laajassa kokonaisuudessa. Taloudellisesti kannattavan liiketoiminnan löytäminen ja voiton saaminen on haastavaa. Sosiaalisen ja talouden, kahden erilaisen systeemin ristiriidan ratkaiseminen tai ratkaisematta jättäminen joko kasvattaa tai lopettaa yrityksen.

Ennakkoluulot ja asenteet uutta toimintaa kohtaan voivat koitua yrityksen menestymisen pysähtymiseen tai aloittamattomuuteen. Tai sitten menestyneen sosiaalisen yritystoiminnan vastukseksi voi muodostua toisten yrittäjien kateus.

SWOT -analyysin tuloksista voi yleisellä tasolla todeta, että eri ryhmien ajattelussa löytyi samoja piirteitä, mutta ne korostuivat eri intensiteetillä eri ryhmissä. Luvussa 6 teen yhteenvedon kaikkien vastaajien näkemyksistä.

5.3 Merkitys alueelle

5.3.1 Ei rahasampoja – sosiaalisesti kestävä vaihtoehto

Yhteiskunnallista näkökulmaa arvottavat haastateltavat mainitsivat työllistämismahdollisuuksien rinnalla sosiaalisten yritysten roolina aluetta eri tavalla monipuolistavan vaikutuksen. Sosiaalisen yrityksen kehittäminen heijastuu moneen asiaan alueella. Yksi on työmarkkinoita elvyttävä vaikutus, jolloin yritysmaailmassa aukeaa valinnan mahdollisuus palvelujen tarjonnan ja kysynnän suhteen. Toisaalta yhteiskunnallisesti alueen kannalta ajateltuna toiminta tukee alueellista hyvinvointia työllistäessään erityisryhmiä yrityksissä. Se tuo lisäpalvelua ja mahdollisuuksia onnistuessaan. Myös sosiaalinen yritystoiminta vaatii vahvaa neuvontaa ja ohjausta, joka taas edellyttää kiinteää verkostoitumista eri yhteistyötahojen kanssa.

Tähän ryhmään kuuluvien mielestä toiminnalla ei kuitenkaan ole kovin suurta merkitystä alueen kehittymiselle. Ihmisten työkapasiteetin hyötykäyttöön saaminen on kuitenkin merkittävä asia. Välillisesti siitä hyötyisi myös julkinen sektori. Parhaimmillaan toiminnalla on vaikutusta eri instituutioiden, esimerkiksi työvoimatoimistojen, Kansaneläkelaitoksen ja kunnan, toimintaan asiakkuuden poistumisen muodossa. Tällöin resursseja vapautuu muuhun käyttöön.

”En mää usko, että mitään sellaista, että ei sillä ole niinkö sellaista, että se muuttaisen alueen kehityssuuntaa puoleen tai toiseen, mutta yksittäiselle ihmiselle sillä saattaa olla äärettömän suuri merkitys elämän inhimillistämisen ja muutosten kokemisen ja hallittavuuden ja päivittäisen elämän järjestämisen ja toimeentulon kannalta. – Ehkäisevä, ehkäisevä sillä lailla, että sillä varmasti hidastetaan ja jopa ehkäistään syntyviä kriisejä, ja mitä aikaisemmin niihin puututaan, niin se niinkö tietenki edullisempaa se on, ettei tavallaan päästetä kärjistämään kriisejä.” (H4)

”Monipuolistava vaikutus.” (H27)

Ostovoiman lisääntyminen ja rahoitustukien suuntaaminen alueelle rikastuttaisi taloutta. Nykyvaiheessa sosiaalisen yrittämisen sektorilla luodaan yleisiä puitteita, ilmapiiriä alueelle. Toiminnan saaminen alueen kehittämisohjelmiin antaisi potkua asian etenemiselle. Yritys kilpailee myös ympäristöasioilla, kestävän kehityksen ja sosiaalisesti kestävän kehityksen asioilla.

”Jos se syrjäytymisen ehkäisy onnistuu näillä toimilla ja hyvinvointia lisätään, niin tämähän on sampo, että sehän vaikuttaa niin hirveän moneen alueeseen.” (H15)

5.3.2 Pois nukkavierusta tyylisiä

Projektia toteuttamaan palkatut vastaajat arvioivat sosiaalisella yritystoiminnalla olevan huomattavan merkityksen alueen työllisyyden paranemisessa. Saadaan uusia työpaikkoja, uusia yrityksiä ja laadukkaita palveluja. Tällä on vaikutusta ihmisarvoisem-

paan elämään. Palvelujen kysyntä ja tarjonta tulevat kohtaamaan erilaisten intressien sivalluksessa. Toiminnan juurilla on eri lähtökohdat. Julkisen sektorin kiristynyt talous johtaa uudenlaisen toiminnan kehittämiseen palvelujen järjestämiseksi.

”Than ne kaikki asiat, mitä mie olen jo sanonukin. Mie olen puhunu... seutukunnan oloista. Siis uusia työpaikkoja, uusia yrityksiä, uusia laadukkaampia palveluita, niinku ihmisarvosempi elämä. Mitä se nyt sitten tarkoittaakaan? Niin joillekin ihmiselle ehkä toivottavasti, että mä nyt poimin, mitkä varmaan sanoin aikaisemminki näitä asioita. Kai lähinnä työttömyyden väheneminen, ESR:n rahoittama juttu on se sitten mitä tahansa, mistä me täällä jaaritellaan. On se työttömyyttä vähennetään ja työttömyyden haittavaikutuksia ja tuota noin niin uusia yrityksiä ja niin edelleen.” (H12)

Ryhmän mielestä julkisella sektorilla säilyy edelleen palvelujen järjestämisvelvollisuus. Yrityssektorin intresseissä on bisneksen tuottaminen. Kolmas sektori lähtee palvelujen tarjonnassa humanitaarisista periaatteista. Kolmas sektori nähtiinkin parhaimpana sosiaalisen yrityksen toiminnan kasvualustana. Kaikki kuluu yksittäisen ihmisen palvelujen tarpeeseen, ja onnistuessaan toiminnalla on vaikutuksia ihmisen syrjäytymisen ehkäisyyn. Tarvetta olisi eri intressitahojen avoimelle foorumille. Toiminta toisi tullessaan ”uuden ruiskun” koko talousalueelle ja sen pitäisi löytää oma paikkansa tässä yhteiskuntajärjestelmässä.

Toiminta liittyy myös aluepolitiikkaan. Erään haastateltavan mielestä valtakunnan politiikalla ohjataan ihmisten liikkuvuutta eri alueiden välillä. Nyt on käynnissä toinen uusjako, jossa köyhät suunnataan pois maaseudulta ja rikkaat valtaavat maaseudun. Köyhillä ei ole enää varaa elää maaseudulla. Pohjoinen ulottuvuus tuli keskusteluissa esille, ja jotkut kokivat Pohjois-Suomen parempana alueena tämäläyppisen toiminnan syntymiselle kuin Keski- ja Etelä-Suomen.

”Mitä pohjoisemmaksi mennään, sen tärkeämpi, mitä pienempi paikkakunta. Tää on niinku valtakunnan politiikkaa. Ne imee kaikki ihmiset ja varat täältä pohjosesta väestökeskuksiin, ett saatais vähän tasapainotettua sitä. Kaveri on sanonuki, että tässä on uus isojako käynnissä. Köyhät pois maaseudulta ja rikkaat saa ostaa sieltä sitte paljon maata ja koska niillähän sinne on varaa mennä.” (H11)

Tarvitaan sosiaalisia innovaatioita. Teknisiä innovaatioita on jo kyllin, sillä

”ei me niillä teknisillä innovaatioilla, ei me tämmösiä sosiaalisia ongelmia pystytä poistamaan. Sosiaaliset ongelmat poistetaan sosiaalisilla innovaatioilla.” (H8)

Erään haastateltavan mielestä ympyrä alkaa sulkeutua eli vaikutuksen pitkällä tähtäyksellä kohdistuvat yksilöön ja hänen hyvinvointiinsa.

”Varmaan kaikista tai ainakin toivottavaa varmasti olis, että tuota ne vaikutukset pitkällä tähtäimellä kohdistui siihen yksilöön eli että niinku mä siellä alussa sanoin, että ympyrä alkaa sulkeutua, eli kohderyhmäkeskeinen ajattelu on minulle mieluista.” (H16)

5.3.3 Positiivista pilkettä

Institutionaalisen ajattelun omaavat haastateltavat kokivat toiminnalla olevan edellistä ryhmää vähemmän positiivista vaikutusta alueelle. Jos käytetään asteikkoa suuri-keskisuuri-pieni merkitys, tämä ryhmä näki merkityksen olevan pienen tai keskisuuren.

”Niin tai sitte se, ni-in... että jos se onnistuu ja tulee paljon tätä yritystoimintaa, niin se vähentää työttömyyttä huomasti ja sehän voi olla kaikkee muutaki siltä väliltä sitte. Että sillä on pieni merkitys tai keskisuuri merkitys. Riippuu siitä, mikskä ne nyt sit kehitetty. Mutta vielähän se ei oo päässy sillä lailla niin vallalle, kun mitä, että tää on tää esityöskentelyä.” (H19)

Koska vielä ei ole kovin paljon konkreettisia kokemuksia sosiaalisesta yritystoiminnasta, joka ymmärrettiin tässä lainsäädännön mukaisiksi sosiaalisiksi yrityksiä, käsityksissä alueellinen merkitys ehdollistettiin onnistumiselle. Lainsäädännön onnistuminen on merkittävä tekijä toiminnan laajenemiselle, ja mikäli lainsäädäntö kohtaa oikeat tekijät, toiminnalla voi olla suurikin merkitys alueelle. Tällöin alueelle tulee yritystoimintaa. Samalla työttömyys vähenee ja ostovoima lisääntyy. Saadaan raha kiertoon.

Tutkittavien mielestä toiminnalla on vaikutusta alueen työmarkkinoiden positiiviseen imagoon, jolloin viestitään siitä, että halutaan pitää huolta vaikeasti työllistyvistä väestöstä. Yritystoiminnalla on myös positiivinen sosiaalipoliittinen merkitys, esimerkiksi moniasiakkuuden vähenemisenä. Työllä on merkitystä yksilön kokeman tarpeellisuuden ja identiteetin vahvistajana.

”No, sitten taas, kyllähän sillä on silleen tämmösiä sosiaalipoliittisia merkityksiä. Siis hyvinkin. On asiakkaita, jotka on hyvin monessa paikassa asiakkaana. Ja jos niitä, tämmösiä yksilön tilanteita saadaan vähänki muutettua ja parannettua pidemmäksi aikaa hetkellisestikään, niin sehän on... ja minusta sinällensä, vaikka ois kuin pitkään, niin se on semmonen ihmisen identiteetti asia kyllä hyvin paljon, kun huomaa, että pystyy ja on vielä paikkoja yhteiskunnassa, että 'Minuakin tarvitaan'. Niin hyvin tärkeä asia.” (H30)

Käsityksissä heijastui traditionaalinen viranomaisajattelu, jossa asiakas näkyy kohteena, ei niinkään aktiivisena toimijana.

”Ja sit, ku me saatas niitä työn syrjään kiinni, niin totta kai se näkyisi sitten ostovoimana ja sitä kautta tulis rahaa liikenteeseen ja hyvinvointia alueelle. Että kyllä.” (H28)

5.3.4 Uutta toimeliaisuutta

Yritysnäkökulmaa ensisijaisesti korostavat haastateltavat eivät painottaneet puheissaan alueen merkitystä kovin paljon. Toiminnan liiketaloudelliset perusteet esiintyivät vahvemmin heidän puheissaan. Alueelle tulisi saada synnytettyä normaalia yrityksen kannattavuuteen ja voittoon tähtäävää yritystoimintaa, jolla olisi myös vaikutusta alueen elävyyteen ja ihmisten toimeliaisuuden kasvattamiseen. Toiminta loisi uutta koko alueelle. Sosiaalisen yrittäjyyden mahdollisuudet löytyvät käsitysten mukaan maaseudulta esimerkiksi maaseudun palvelujen säilyttämisessä. Tosin välimatkat luovat omat haasteensa toiminnan toteutumiselle.

”Jos siitä syntyy taas sitte edelleen tämmöstä niin sanottua liiketaloudellisin perustein toimivaa normaalia yritystoimintaa, niin se on aivan hyvä asia.” (H22)

5.3.5 Yritys yhden asian järjestämiseksi

Yksilöä korostavat tutkittavat kokivat alueellisen merkityksen tässä vaiheessa olevan aika minimaalista. Tämä on yksi mahdollinen tapa hoitaa ja organisoida asioita. Korkean työttömyyden alueilla kaikki keinot ovat kuitenkin tarpeellisia. Työttömyyden ja sosiaalisen pahanolon vähentäminen ovat ihmiselle tärkeitä.

”Et ihan myönteiseen suuntaan vievä, mutta aika paljon pittää Kemijoessa vettä varmaan virrata, että se semmosen aseman pystyis saavuttaan, ett sillä ois kauheen iso merkitys.” (H33)

”Kyllä sillä... tietysti onhan se, se on yritys yhden asian järjestämisestä. Ja onhan sillä merkitystä.” (H20)

Ryhmän mukaan tästä tuskin valtavirtaa tulee, mutta erityisesti yksittäisen ihmisen kannalta hänen työllistymiseensä asialla on positiivinen vaikutus. Kantovoimana on asenteiden ja tukimuotojen muutos. Nykyisessä yksilöllisyyttä ja oman edun hakemista korostava maailma ei ilman erillistä systeemiä lähde muutokseen, joten tarvitaan tällaisia rakenteita. Toiminta nähdään olevan ura-urta-va ja siitä tulisi tiedottaa, ”että se ei olis vain sana”.

”Työ on ihmiselle kuitenkin aika tärkeä.” (H14)

6. MONIULOTTEISTA KESKUSTELUA

6.1 Yhteenveto tuloksista

Tutkimuksessa mukana olleille oli tavallaan ennakko-oletuksena annettu kaksi selkeää sosiaalisen yrittämisen perustekijää, sosiaalinen ja yritys. Sosiaalinen liittyy tässä lähes itsestään selvänä yrittäjyyteen Pohjoinen Equal -hankkeen tavoitemäärittelyn vuoksi. Tätä yhdistelmää ei yleensä kyseenalaistettu muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Kolmantena ulottuvuutena oli myös lähes itsestään selvänä ennakko-oletuksena työllisyys, joka liittyy projektin toimeksiantoon. Haastateltavien puhe välittyi annettujen käsitteiden pohjalta. Ensimmäinen kysymyksenasettelu, mikä tekee yrityksestä sosiaalisen, sisältää kaksi ensimmäistä olettamusta. Kolmas olettamus tuotiin esille keskusteluissa eri merkityksin eri näkökulmia korostaen.

Käsitysten erilaiset variaatiot olen kuvannut edellisessä luvussa ryhmittelyn avulla. Kuunnellessani ja lukiessani haastatteluja huomasin henkilöiden ilmaisevan ajatuksia eri näkökulmia painottaen. Keskusteluissa tuli esille tietyt ajattelua ohjaavat yhteneväiset prosessit. Ryhmittely kuvaa samaisuutta. Poikkeavia käsityksiä odotetusti esiintyi jo siitäkin syystä, että projektissa mukana olevat ovat ideoimassa uutta. Ne ovat myös merkityksellisiä eri tarkoituksiperistä katsottuna.

Yleisellä tasolla voi tehdä sellaisen huomion, että useimmat haastateltavat ajattelivat, että haastatteluhetkellä aitoa sosiaalisista yritystoimintaa ei vielä ole, mutta sen kaltaiseksi luonnehdittavaa yritystoimintaa kylläkin, ja että lain odotetaan tuovan tähän tilanteeseen jotain uutta ja ratkaisevaa ilmiön selkeyttämiseksi. Usko ja toivo uuden voimaan epäselvyyksien ja olemassa olevien problemaattisten asioiden kristallisoitumiseen oli havaittavissa puheiden taustalla. Haastateltavat olivat ikään kuin odottavalla ja toiveikkaalla kannalla.

Lähes jokaisessa haastattelussa keskustelu virisi edellä mainittujen teemojen lisäksi voiton tuottamiseen tai tuottamattomuuteen. Hallituksen esityksessä eduskunnalle todetaan esityksen lähtökohtana olevan sosiaalisen yritystoiminnan mahdollisuuden saada korvaus yritystoiminnasta kantamastaan riskistä, joten sosiaalisen yrityksen voitonjakoa ei ehdoteta rajoitettavaksi laissa. Useat haastateltavat esittivät kuitenkin vastakkaisen näkemyksen asiaan, eli liikevoiton kohdentaminen tulisi määritellä sosiaalisessa yrityksessä.

Raportin teoriaosuudessa kuvailin erilaisia malleja sosiaalisista yrityksistä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole kategorisoida yrityksiä tiettyyn mallistoon, vaan tutkimuksen tavoitteena on eksplikoida erilaisia sosiaaliselle yritykselle kuuluvia ominaispiirteitä. Projektia toteuttavien tavoitteena on erilaisten ideoiden hankkiminen ja keikeleminen sosiaalisen yrittäjyyden kehittämiseksi ja toteuttamiseksi.

Yrityksen toteuttamis- ja juridiset muodot voivat olla erilaisia, mutta sosiaalisilla yrityksillä ymmärretään olevan kuitenkin niille ominaisia erityispiirteitä. Esittelen seuraavaksi aineistosta kohonneita sosiaalisen yritystoiminnan tunnuspiirteitä.

Sosiaalinen yritystoiminta

Tutkimuksessa erottui viisi eri käsitystä sosiaalisesta sosiaalisen yritystoiminnan perusulottuvuudeksi:

1. Yhteiskunnan tasa-arvon ylläpitäminen
 - Sosiaaliset yritykset vahvistavat yhteiskunnallista tasapainoa.
2. Työllistäminen sosiaalisena päämääränä
 - Yrityksillä on kansalaisten työllistäminen laaja-alaisesti sosiaalisena mis- siona.
3. Vaikeasti työllistettävien tukeminen
 - Erilaisen työkyvyn omaavien ihmisten työllistyessä sosiaaliin yrityksiin heidän identiteettinsä vahvistuu.
4. Yrityksen arvoperustan näkyväksi tekeminen
 - Yrityksissä huomioidaan inhimilliset arvot taloudellisten arvojen rinnalla.
5. Sosiaalisen individualismin toteuttamisen mahdollistaminen
 - Yritystoiminta on yksilöllistä, itseensä uskovaa yrittämistä, johon yhdis- tyy verkostoitumiseen perustuvaa luottamusta ja kumppanuutta.

1. Yhteiskunnan tasa-arvon ylläpitäminen

Haastateltavista löytyi ryhmä, jonka puheessa korostui selkeästi ja ensisijaisesti laaja-alainen yhteiskunnallinen ajattelutapa. Ryhmä, jossa **yhteiskunnallisen ba- lanssin** ylläpitäminen tuli käsityksissä näkyvimmin esiin, oli lukumäärältään suurin. Tähän ryhmään kuuluvien mielestä sosiaaliset yritykset ovat ilmentymä uu- desta yhteiskunnallisesta kehitysvaiheesta, jossa sosiaalinen on tullut näkyväm- mäksi. Vastaajat puhuivat sosiaalisesta pääomasta, yritysten sosiaalisesta vastuus- ta, sosiaalitaloudesta. Tutkimuksessa tuli ilmi, että sosiaaliset yritykset ovat ilmiö- nä kytköksissä johonkin yhteiskunnassa tapahtuvaan laaja-alaisempaan prosessiin. Keskusteluissa pohdittiin yhteiskunnallisesta vastuusta ja sen laajenta- misesta yrittäjyyteen. Vastuuintressin tiedostaminen laajasti toisi nykyisyyteen kaivattua yhteiskunnallista tasapainoa.

Jos vertaa nyt toteutettua tutkimusta 1990-luvun puolivälissä tehtyyn tutki- mukseen (Lehtinen & Valtonen 1996) kunnallisjohdon käsityksistä sosiaalisesta ja taloudesta, voidaan havaita, että sosiaalinen näyttäytyy vahvempana tähän tutki- mukseen osallistujien puheessa. Käsitykset pitää suhteuttaa kuitenkin aikansa yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja haastateltaviin. Vuonna 1996 tehdyssä kunnal- lisjohdon käsityksiä selvittäneessä tutkimuksessa tuli esille, että sosiaalinen näkyi

kunnallisjohdon ajattelutavoissa utuisena, moraalisen ja avoimena hallitsemattomana maailmana. Talous näyttäytyi vuorostaan suljettuna faktojen maailmana. Tutkimustulokset kertoivat tuolloin iduillaan olevasta uudenaikaisesta ajattelutavasta, vaikka taloustekninen ajattelutapa olikin vahvasti vallalla. Ajattelu taloudesta ja sosiaalisesta jakautui kahteen osaan, faktojen ja tunteiden kenttään.

Näiden kahden tutkimuksen kohderyhmät eivät ole verrannollisia keskenään, ja vain tekemällä uudelleen kunnallisjohdolle seurantatutkimuksen sosiaalisen ja talouden tilasta, tutkimus toisi vertailukelpoista tietoa sosiaalisen ulottuvuuden näkymisestä kunnallistalouden kontekstissa. Tämän tutkimuksen kohderyhmä on taustaltaan heterogeenisempi ja lähtökohdiltaan orientoitunut sosiaaliseen eri merkityksessä kuin aikaisemman tutkimuksen kohderyhmänä ollut kunnallisjohdot. Nyt tutkittiin sosiaalisen näkymistä yrittäjyydessä ja vuonna 1996 tehdyssä tutkimuksessa pohdittiin sosiaalisen näkymistä kunnan taloudessa. Yhteistä näillä on kuitenkin talouden ja sosiaalisen yhteyden problematiikka.

Vuonna 1996 tehdyssä tutkimuksessa kysyttiin myös, voiko kunta toimia kuten yritys. Yleisesti vastaukset olivat, että se ei voi toimia kokonaisuudessaan kuten yritys, koska kunnan toimintaideologia on erilainen kuin yrityksen. Yksi vastaaja arvioi kuitenkin, että kunta voisi toimia kuten vanhanaikainen yritys, jossa yritys piti huolta jäsenistään. Analogia sosiaaliseen yritykseen tuli näkyviin tätä kautta.

Tässä tutkimuksessa yhteiskunnalliseen vastuuseen orientoituneiden vastaajien käsitykset fokusoituvat selkeimmin seuraavaan ajatukseen:

”Mitä paremmin yrityksillä menee, sitä paremmin menee myöskin sillä ympäröivällä alueella tai yhteiskunnallisesti.” (H1)

2. Työllistäminen sosiaalisena päämääränä

Toisen vastaajaryhmän käsityksissä painottuivat projektissa valitut toiminnot, joita tässä tapauksessa ohjaavat EU:n ohjelmakokonaisuuksiin kuuluvat erilaiset koikeilu- ja kehittämisprojektit. Equal-yhteisöaloiteohjelmassa korostuu kansainvälisen yhteistyön avulla uusien keinojen löytäminen syrjäytymisen, syrjinnän ja epätasa-arvon torjumiseksi työmarkkinoilla. Pohjoinen Equal -hankkeen neljän kaupungin erityispiirteet ja Pohjoinen Equal -hanke heijastuivat keskusteluissa.

Ryhmän peruskäsitys oli, että sosiaalisen yrityksen keskiössä on työmarkkinalisessa erityisasemassa olevien **työllistäminen**, joka on ilmausutettu yrityksen **sosiaalisena päämääränä**. Käsityksissä joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti ilmaistiin myös yksilön hyvinvointi ja tasavertaisuus, jotka vahvistuvat työllistämisen avulla. Lisäksi näkemykset perustuvat kaikista ryhmistä vahvimmin dokumentteihin pohjautuvaan ajatteluun.

Käsitykset nojautuvat tunnettuihin määritelmiin:

”Kyllähän se on moneen kertaan määritelty niinkö siinä CEFEC, tuota sehän se on se ensimmäinen määritelmä tullut 30 % vajaakuntoisia vaikeasti työllistettäviä.” (H11)

Puhetta ja ajatuksia ohjasi juuri haastattelujen ajankohtana – kesällä 2003 – julkistettu hallituksen esitys sosiaalisia yrityksiä koskevasta laista, joka tuli voimaan vuoden 2004 alusta.

Tutkimuksen analyysivaiheen edetessä mietin myös, voitaisiinko tämä ryhmä yhdistää seuraavaan ryhmään, joiden käsitykset pohjautuivat institutionaaliseen kontekstiin. Pohjoinen Equal -hanke näyttäytyisi silloin instituutiona. Onhan projekti instituutio, mutta päädyin pitämään ryhmät erillään, koska tämän ryhmän käsitykset olivat projektitoimintakeskeisiä ja pidättyivät paikallisuuteen liittyvässä toimeksiannossa. Institutionaalinen konteksti välittyi erityisesti projektin sidosryhmien viranomaispuheissa ja värittyi asiakasnäkemyksellä. Ryhmien käsityksissä on hyvin paljon samansuuntaisuutta, mutta ne lähestyvät eri lähtökohdisia puheena olevaa asiaa.

3. Vaikeasti työllistettävien tukeminen

Yksilön identiteetin vahvistaminen työllistämisen avulla näkyi vahvimmin **institutionalisesta** kontekstista tarkasteltuna niiden sidosryhmiin kuuluvien toimijoiden käsityksissä ja näkemyksissä, jotka heijastivat oman taustayhteisön asialle antamia haasteita tai velvoitteitakin. Myös tämän ryhmän käsityksistä voi havaita osittain dokumentteihin pohjautuvaa ajattelua. Asiaa käsiteltiin useimmiten asiakkuuden kautta ja viranomaisnäkökulmasta, jolloin asiakas on objekti. Työttömien mahdollisuus työllistyä oli haastateltavilla päällimmäisenä ajatuksena. Saman asian voi esittää kysymyksen muodossa, eli miten työttömät saadaan työllistettyä. Ajattelussa otettiin esille yksilönäkökulma alisteisena instituutiosta lähtevälle ajattelulle. Asiakkaiden **työllistymismahdollisuus** vahvistaisi samalla työttömien itsetuntoa ja auttaisi heitä oman elämänsä arjessa. Ryhmän käsitykset seuraavaan ilmaisuun tiivistettynä korostavat asiakasta kohteena.

”No tää, edelleenkin nään sen saman, että saadaan työtön työllistymään.” (H19)

4. Yrityksen arvoperustan näkyväksi tekeminen

Yritystoimintaa korostava näkökulma painotti yritystoiminnalle luonteenomaisia piirteitä, kuten taloudellisesti kannattavaa yritystoimintaa. Yksilö esiintyi puheessa suhteellisen harvoin. Kuitenkaan sosiaaliset yritykset eivät ole täysin verrattavissa liiketaloudellisiin perustein toimiviin yrityksiin, vaan niiden **arvoperustana on pehmeinä pidettävien arvojen näkyminen** kovaksi muodostuneessa yritysmaailmassa. Tässä ryhmässä kulminoitui vahvimmin sosiaalisen ja yritystoiminnan yhteensovittamisen problematiikka. Lähes ikuisuuskytymykseltä kuulostaa edelleen, miten ratkaista talouden ja sosiaalisen yhteensopivuus. Ihminen on kui-

tenkin kokonaisvaltainen toimija. Yritystoiminta on luotava inhimillisistä lähtökohdista pystyäkseen saamaan myös taloudellista kantovoimaa tulevaisuudessa. Käsitusten perusajatus on tiivistetty seuraavaan:

”Mutta se ei oo, semmosen sosiaalisen yrittäjyyden tavote ei ole se, mikä on yrittäjätoiminnassa, että se on se tuotos ja panos näin vastakkain.” (H24)

5. Sosiaalisen individualismin toteuttamisen mahdollistaminen

Yksilönäkökulmaa painottava ryhmä toi esille ihmisen henkilökohtaisia ominaisuuksia sosiaalisessa yritystoiminnassa. Lähtökohtana on ihminen ja hänen elämäntilanteensa. Työllistyminen esiintyi puheissa vahvasti, ei työllistäminen. Työ sosiaalisessa yrityksessä nähtiin sosiaalisena investointina, jolla tarkoitettiin ihmisten tukemista arkielämästä selviytymisessä. Työhön investointi tuottaa terveydellistä hyvinvointia, sosiaalisia suhteita, koulutus- ja ammatillista kehittämismahdollisuuksia, elämänrytmin jäsentymistä ja vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka käsitöksissä oli **vahvuutena yksilö, yksintoimiminen ei tuo toivottua tulosta**, vaan yrittäminen perustuu **sosiaaliseen vuorovaikutukseen, suvaitsevuuuteen ja yhdessä yrittämiseen**. Yksilöllisen eduntavoittelun ja kilpailun tilalle on tullut uudenlaista myötäelämistä.

”Mun mielestä sosiaalinen yrittäjyys, se pitäis olla nimenomaan enemmänkin sitä, että ihmiset yrittävät yhdessä, ett se korostuu.” (H20)

Tutkimus osoitti, että sosiaalisen yrittämisen tehtävänä on kaikista edellä luetelluista lähtökohdista tarkasteltuna vahvimmin erityisasemassa olevien ihmisten auttaminen työelämään integroitumisessa, jolla on positiivinen vaikutus yksilön elämään laajemminkin. Toiminta liittyy kuitenkin myös yhteiskunnan rakenteiden uudelleen arviointiin eriarvoisuuden minimoimiseksi.

Pekka Stenholm ja Johanna Lehto (2000, 95) ilmaisevat tutkimuksessaan yritystoiminnan kaksi perustavoitetta, **taloudellisen ja asiallisen perustarkoituksen**. Taloudellisen perustarkoituksen mukaan liiketoiminnan on tuotettava katetta yritystoiminnan kustannuksiin ja siten tavoiteltava voittoa. Asiallisena perustarkoituksena on tuottaa tuotteita tai palveluja eli suoritteita. Tutkimuksen mukaan sosiaalisessa yrityksessä asialliseen perustarkoitukseen liittyy tuotteiden tai palvelujen tuottamisen lisäksi sosiaalinen tavoite, vajaakuntoisten työllistäminen. Lakiesityksessä (2003) puhutaan vuorostaan sosiaalisesta ulottuvuudesta, joka ilmenee yrityksen elinkeinotoiminnan yhteydessä toteutettavana erityisryhmien työllisyyteen liittyvänä vastuuna.

Tämän tutkimuksen tulosten yhteenvedona voi edellä esitettyä Stenholmin ja Lehdon sosiaalisen yrityksen mallintamista soveltaen nostaa asiallisen perustarkoituksen alaelementiksi merkitty sosiaalinen tavoite omaksi, tasavertaiseksi perustarkoitukseksi taloudellisen ja asiallisen perustarkoituksen kanssa. Sosiaalisen

yriksen **sosiaalinen perustarkoitus** tarkoittaa työmarkkinallisessa erityisasemassa olevien työntekijöiden työllistämistä ja sen johdannaisena heidän hyvinvointinsa lisäämistä.

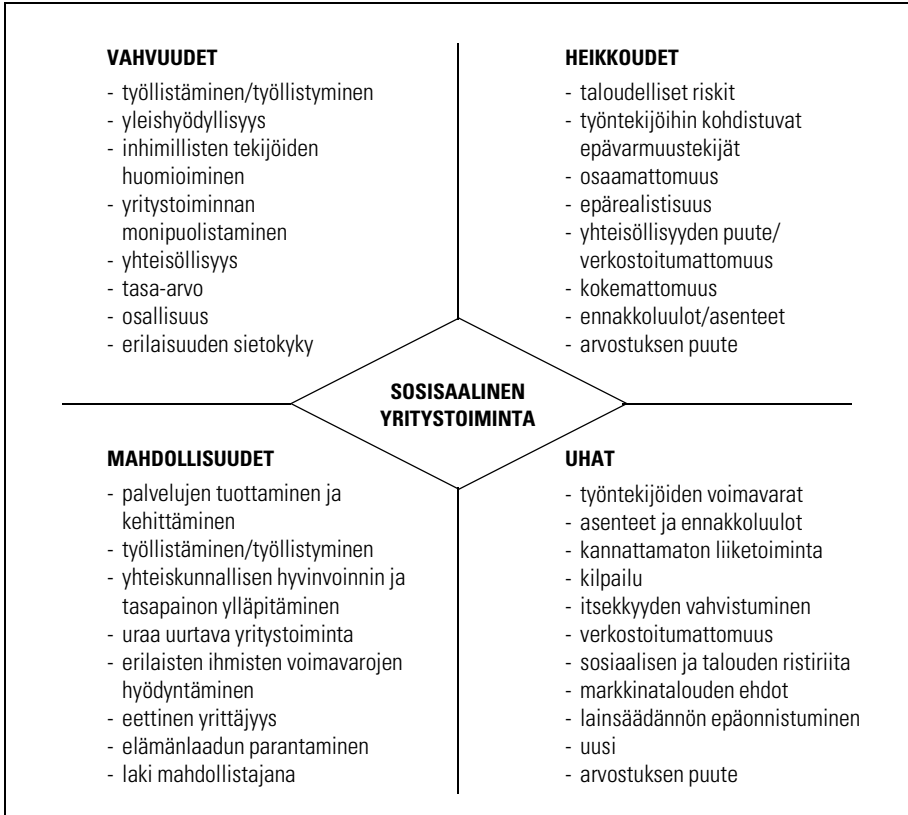
Arkkipiispa Jukka Paarma (2004) otti esille arvokeskustelun puheessaan Yhteiskuntavastuu ja alueiden mahdollisuudet -juhlaseminaarissa Rovaniemellä 26.03.2004 vertaillen ihmisen ja järjestelmän välistä suhdetta. Ihmisjoukon yhtäläisen arvon rinnalla on ihmisen itseisarvo. Puheen sisällössä oli monia yhtymäkohtia haastateltavien sosiaalisen yrittämisen sisällön määrittelyyn. Vastauksena kysymykseen, ketä varten järjestelmät ovat, Paarma totesi sosiaaliseen yritykseen sopivasti osuen, että ihminen ei ole firmaansa varten, vaan firma ihmistä varten. Hän jatkoi, että näin on myös muitten järjestelmien kohdalla, kuten esimerkiksi oppilaitoksen, poliittisen järjestelmän, julkisen hallintojärjestelmän virkamiehineen, jotka ovat vaarassa liian usein liukua toimimaan omaehtoisesti.

Kilpailukyky, josta käytiin myös keskustelua haastatteluissa, on Paarman mukaan saanut ylisuuren painoarvon. Nyky-yhteiskunnassa taloudelliset arvot ovat saaneet liian suuren vallan monella alueella niin yhteiskunnan tasolla kuin yksittäisen ihmisen asenteissakin. Alitajuntaamme ohjaa aksiooma taloudellisesti korkeamman elintason mahdollista paremman elämän tuottajana. Osa tämän tutkimuksen haastateltavista varoitti ihmisen esineellistämistä. Paarma varoitti pitämästä ihmistä työvoimana ja tuotannon tekijänä, jolla on vain rahassa mitattava arvo. Yksilöä kunnioittava näkemys ohjaa huomioimaan hänet kokonaisuutena ihmisenä, josta työpaikalla ei näy vain osa kokonaisuudesta. Paarma toi myös esille syntyneen uuden yhteisöllisyyden, joka viitoittaa kehitystä tiettyyn suuntaan. Tähän uuteen yhteisöllisyyteen voidaan sijoittaa sosiaalinen yrittäjyys tai joidenkin haastateltavien esittämällä termillä ilmaistuna yhteisöyrittäjyys. Yksilöllisen eduntavoittelun ja kilpailun tilalle kaivataan uudenlaista myötäelämistä.

Kokonaisvaltaisesti ajateltuna koko tutkimusjoukon käsityksissä julkituodut ajatukset yhteiskunnan tasolta yksilön tasolle ovat merkityksellisiä. Kumpikaan ääripää ja sen väliin jäävät käsitykset eivät sulje pois toisiaan. Uhkatekijöinä voi nähdä liian suuren painoarvon antaminen jollekin tietylle osalle kokonaisuutta. Balanssin edellytys on kohtuullisuus. Jos verrataan kokonaisuuden ääripäitä, niin ideologiassa, jossa yhteiskunnallisen vastuun odotetaan väistyvän yksilövastuun vallatessa tilaa, myös liiallinen yksilöllisyyden korostaminen johtaa entistä enemmän kovenemaan maailmaan, välinpitämättömyyteen ja pyrkyryyteen. Kaiken tämän seurauksena on eriarvoisuus, josta kirjoitan enemmän seuraavassa luvussa.

Kuviossa 2 on tiivistetty koko tutkimusjoukon käsitykset sosiaalisen yritystoiminnan vahvuuksista, heikkouksista, mahdollisuuksista ja uhista. Vahvimmin esille tulleet asiakokonaisuudet olen priorisoinut ensimmäisiksi.

Kuvio 2. Yritystoiminnan vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet ja uhat

Tutkimusjoukon mielestä sosiaalisen yrityksen **vahvuudet** liittyvät työllisyyslottuvuuden lisäksi ihmisen ominaisuuksien kunnioittamiseen ja sitä kautta elämän arjen parantamiseen. Toiminnan nähdään pitemmällä aikavälillä olevan yhteiskunnallisesti kannattavaa. Uusien liiketoiminta-alueiden löytäminen monipuolistaa yritystoimintaa.

Sosiaalisen yritystoiminnan **mahdollisuutena** tutkittavat mainitsivat palvelutuotannon uudelleenmuotoutumiseen vastaamisen. Työhön liittyvät vahvuudet luovat myös mahdollisuuksia tällaiselle toiminnalle työvoiman turvaamisen ja mielekkään työpaikan muodossa, joka vuorostaan heijastuu ihmisarvon lisääntymisenä ja elämänlaadun kohoamisena.

Heikkoudet, joita jokainen konstruktio sisältää, kombinoituvat vahvimmin taloudelliseen kannattamattomuuteen sekä työntekijöihin kohdistuviin epävarmuustekijöihin. Liiketoiminnallinen osaamattomuus ja toiminnan epärealistiset lähtökohdat eivät tue kestäväää liiketoimintaa. Verkostoituminen eri tahojen kanssa on yritystoiminnan kehittymisen edellytys.

Työntekijöihin kohdistuvat epävarmuustekijät ovat päällimmäinen **uhka** tulevaisuudessa. Haastateltavat näkivät vahvana uhkana myös liiketoiminnan kannattamattomuuteen liittyvät erilaiset sisäiset ja ulkoiset tekijät sekä yhteiskunnallisten arvojen pysymisen markkinavoittoisina.

Tutkimukseen osallistuneiden mielestä negatiiviset asenteet ja ennakkoluulot, niin uutta toimintaa kuin sosiaalista kohtaan eivät edesauta tällaisen yritystoiminnan laajentumista. Verkostoituminen ja yhteisöllisyys mainittiin swot-analyysin eri kohdissa. Ne ovat vahvuus ja mahdollisuus, mutta niiden puuttuminen on heikkous ja uhka toiminnalle. Lain toivottiin luovan mahdollisuuksia selkeyttää toimintaa ja myös tekevän toiminnan läpinäkyvämmäksi, mutta epäonnistukseen se voi olla myös uhka toiminnan kehittymiselle.

Alueellinen merkitys

Sosiaalisten yritysten menestykseen liittyvinä tekijöinä on Euroopan tasolla pidetty paikallisuutta, ei pelkästään toiminnan sosiaalisten integraatiopäämäärien vuoksi, vaan myös yrityksen taloudellisen toiminnan turvaamiseksi (Mannila 1996, 41; Stenholm & Lehto 2000, 42). Positiivisuus alueelle näkyi myös tämän tutkimusjoukon ajattelussa, sillä sosiaalisella yritystoiminnalla koettiin olevan työllistävä ja aluetta monipuolistava vaikutus, mutta se on kuitenkin vielä tässä vaiheessa marginaalinen. Yritykset eivät ole rahasampoja, mutta niiden oletetaan olevan sosiaalisesti kestäviä vaihtoehtoja, joissa laadukkaat tuotteet tuottavat määrän sijasta enemmän menestystä. Nyt ollaan luomassa vasta sosiaalisen yrittäjyyden infrastruktuuria alueelle. Vahvan pohjatyön tavoitteena on nostaa tällaisen yrittämisen imagoa, joka luo positiivista pilkettä ja uutta toimeliaisuutta paikallisuuteen.

Tulosten yhteenvedon päätän Paarman puheen loppulauseeseen:

”Kahdesta siis emme saa luopua: Jokaisen ihmisen ihmisarvo ja kaikkien ihmisten yhtäläinen arvo, joka vaatii kaiken eriarvoisuuden vastustamista ja oikeudenmukaisen yhteisen ponnisteleminen ja tulosten jakamisen toteuttamista.”

6.2 Kritiikin paikalta kehittämiseen

Tutkimuksen yhtenä teemana oli haastateltavien ymmärtämän sosiaalisen yritystoiminnan vahvuuksien, heikkouksien, mahdollisuuksien ja uhkien arviointi. Tältä pohjalta on hyvä edetä kritikoiden raportin loppuvireeseen. Tässä osiossa esitetyt kannanotot on tarkoitettu kehittävään jatkokeskusteluun. Toivottavasti ne antavat potkua kehittää sosiaalisen yrittämisen asemaa.

Seuraavat kriittiset ja kehittävät esitykset ovat aineistosta esille otettuja yksittäisten henkilöiden näkemyksiä. Näkemykset ovat kontekstisidonnaisia, joten ne eivät ole ainoa totuus asiasta.

Suomessa sosiaalista yrittäjyyttä on viime aikoina värittänyt vuoden 2004 alusta voimaan tullut laki ja tätä ennen hallituksen esitys laiksi. Lain ydin on lyhyesti ja yksinkertaistetusti ilmaistuna: sosiaalinen yritystoiminta on yritystoimintaa, jossa on työsuhteessa normaalityösuhteisten lisäksi sosiaalisiin erityisryhmiin kuuluvia, vajaakuntoisia ja pitkäaikaistyöttömiä. Laki sosiaalisista yrityksistä, joka oli hallituksen esitysvaiheessa haastatteluhetkellä, sai osakseen ennakko-oletuksiin pohjautuvia kriittisiä kannanottoja.

Tutkittavat näkivät pääosin eron sosiaalisen ja normaalin yrityksen välillä olevan siinä, että sosiaalinen yritys työllistää 30 prosenttia erityisryhmiä. Lain taustafilosofia pohjautuu enemmän kohderyhmä- ja subventio-ajatteluun eikä niinkään sosiaaliseen ajatteluun.

Sosiaalisen yrittämisen alkuvaiheeseen kuuluvana haastateltavat pitivät taloudellisia ongelmia. Tällaisesta yritystoiminnasta kiinnostuneilla ei heidän mukaansa ole monestikaan alkupääomaa käynnistää ja pyörittää yritystoimintaa. Kun lähökohtana on vielä yksilötason vaikeuksista irrottautuminen, tarvitaan suunnaton määrä energiaa ja rohkeutta lähteä perustamaan yritystä. Liiallinen idealismi ei ole pitemmällä tähtäyksellä kannattavaa, tarvitaan realismia.

Tutkimuksessa ilmeni, että sosiaalisen yrityksen toimintaedellytysten erääksi keskeiseksi ongelmaksi nousee rahoitus, mutta joidenkin haastateltavien mielestä myös ylimittainen byrokratia. Vaikka sosiaaliset yritykset pystytettäisiin yhteensuorittavuuden nimissä, yrityksen kuolemanlaakso on se, johon yritystoiminta tarvitsisi erilaista, niin taloudellista kuin henkistä tukea. Erään haastateltavan mukaan viranomaistaholta tarvitaan tukea yrityksen sisällön ohjaukseen ja neuvontaan eikä pelkästään muotovirheiden etsimiseen. Yritysneuvonta on ohutta, koska toiminta ei ole vielä saanut vakiintunutta muotoaan.

Tutkittavien mielestä sosiaalinen yritystoiminta on paljolti puheen tasolla. Konkreettinen toiminta puuttuu vielä. Tällöin puhutaan sosiaalisesta yrityksestä, jolla tarkoitetaan nimenomaan lakiperusteista sosiaalista yritystä. Muuta erilaista sosiaalisen yrittämisen muotoista liiketoimintaa kyllä löytyy. Selkeämpi yritysidentiteetti helpottaisi yritysten toimintaedellytyksiä kaikin puolin. Yritystoiminnan heikkoutena nähdään sen pienuus, mutta pienuus muuttuu positiiviseksi yh-

dessä yrittämisenä, jolloin ollaan yhdessä isoja. Kuitenkaan todellinen maailma ei vielä kohtaa sosiaalisen yritystoiminnan yhteiskunnallista tilausta. On luotu kysyntää eri instansseissa, mutta todellinen kysyntä puuttuu. Nyt on meneillään **to-dellisuuden kohtaamattomuus -tila**.

”Pehmeän rahan yrittäminen ja kovan rahan yrittäminen, siitä tulee iso hässäkkä.” (H8)

Lähes jokainen haastattelu viesti jossain muodossa uudentalaiselle toiminnalle ominaista epäilyä toiminnan onnistumisesta tulevaisuudessa. Laki tuntui olevan toiveitten lähde. Sen toivottiin tuovan jämakkyyttä nykyiseen sirpaleiseen toimintaan. Osa haastateltavista kuvasi toiminnan perustuvan lappumaiseen ajattelumalliin, jolloin entisten toimintojen päälle tai rinnalle lyödään uusi lappu. Tarvitaan sosiaalisen yrittäjyyden infrastruktuurin luomista yhteisen osaamisverkoston kautta, joka toimisi myöhemmin kasvualustana kyseille yritystoiminnalle ja parantaisi yritysten toimintaedellytyksiä. Sosiaalisen yrityksen imagoa korostaisi erilaisten työkuluttuuriin integroituminen, mikä tarkoittaisi integroitumista sekä työntekijä- että yritystasolla. Arvoja ja asenteita muuttamalla näiden tasojen toimivuutta parannettaisiin.

Tutkimuksessa tuotiin ilmi myös sosiaalisen yritystoiminnan analogia projektitoiminnan kanssa. Jotkut kokivat, että molemmat ovat välvaiheita tai tilapäisluonteisia ja monta kertaa porttina johonkin, toisinaan kehitykseen, toisinaan takaisin lähtötilanteeseen. Eräs tutkimukseen osallistunut pohti, että sellainen taustaideologia on eettisesti arveluttavaa, että pitkäaikaistyöttömän tai vajaakuntoisen ajatellaan pääsevän ongelmastaan tilapäisellä, työllistämistuella työllistämällä. Hänen mukaansa hyvinvointivaltiossa pitäisi olla taloudellisia mahdollisuuksia toimia eettisesti oikein.

Hän lisäsi, että tukijaksojen jälkeen osa vajaakuntoisista ei lakkaa olemasta vajaakuntoinen. Keskustelu liittyi sosiaalisen yrityksen rooliin työllistäjänä. Onko se välimuoto tai vaihe siirtyä avoimille työmarkkinoille tai palata takaisin työttömäksi?

”No, minä en käsitä sitä ollenkaan tämmöstä tätä taustaideologiaa. Saattaa olla, että mie olen tästä pumaskasta ymmärtänyt jotenki väärin, mutta minusta tää on semmonen kummallinen. Niinku eettisesti se on minusta vähän arveluttava. Siinä ajatellaan sillä lailla, että jos joku on pitkäaikaisesti työtön tai sitten on vajaakuntoinen, niin se tämmösellä hyppyyttämistyöllistämällä, sillä sitte tilapäisellä alipalkatulla työllistämällä siitä ongelmastaan paranee. Että käytännössähän tämä tarkoittaa, että työllistämistuella työllistetty ihminen niin se ei saa semmosta palkkaa, että se toimeen tulis sillä. Son edelleenki riippuvainen sitten monenlaisesta tuesta, mahollisesti toimeentulotuesta, mahollisesta asumistuesta niin.” (H7)

Puhe jatkuu...

”Niin siinä on tämä. On tuota iso kysymys se, että täsähän vain niinku kierrätetään niitä työttömiä ja vajaakuntoisia näitten yritysten läpi ikään kuin, ja ne taas käypi josaki sitten tuota surkistumassa josaki työttömänä jonku aikaa. Ja sitten niistä taas ehkä tullee kelvollisia tähän niin, että se on se sama ajattelu, mikä on ollu työhallinnolla tähänki asti ollu, josta ne ei pääse millään irti, että ne ajattelee, että työttömän asiaa ei pysyvästi piäkkään ratkaista, vaan se pittää vain tilapäisesti semmosta, miksi-käs sitä työllistämistä voisi sanoa, että ei siinä ei välttämättä ole nähtävissä pelekästään hyvää.” (H7)

Haasteltavat toivat esille yhdessä yrittämisen, jolloin toiminta muistuttaisi lähinnä osuuskuntatoimintaa. Sosiaalisuus voidaan ymmärtää monella tavalla. Ymmärrettynä vuorovaikutuksena, yhteydenpitona tai seurallisuutena hyvin erilaisen ihmisten kanssa, sosiaalinen yritystoiminta antaisi vakuuttavamman pohjan onnistumiselle. **Sosiaalisen yrityksen nimikaiku** ei välttämättä aina ole yritykselle positiivinen imago. Sosiaalinen viittaa myös negatiivisiin määritteisiin. Seurauksena on, että potentiaalisia yrityksiä jää syntymättä. Esimerkiksi verkosto- tai yhteisöyrittäjyys kuvaisi paremmin joidenkin mielestä yritysmuotoa. Asenteet ja enakkoluulot ovat toiminnan arvostamisen taustalla.

Toiminta liittyy yhteiskunnan rakenteiden uudelleen arviointiin. Osa haasteltavista epäili lain johtavan **rakenteellisen eriarvoisuuden lisäämiseen** sen painottaessa kohderyhmää eikä yritystoiminnan sisältöä.

”Ja mä nään sen ongelman, että kun sosiaalisen yrittäjyyden lainsäädännössä painotetaan näihin erityisryhmiin, niin kohta sana ”erityisryhmä” tarkoittaa tavalla tai toisella vammaista. Elikkä tai kyvyttöntä pikemminki. Ja se korostaa sitten tämmöstä eriarvoisuutta.” (H20)

Muutama vastaajista ennakoiki, että laki luo asenteita ja lisää lokeroajattelua. Jotta eriarvoisuutta ei lisättäisi, ihmisten pitäisi työskennellä samassa toimintaympäristössä ilman kategorisointia. Yrityksen henkilöstön jakautuminen työntekijöihin ja ”prosenttilaisiin” pelättiin toteutuvan.

Yhteistyössä tekemisen tarve korostui keskusteluissa, mutta jotkut arvelivat kilpailulähtöisyyden ”lyövän korville” yhteistyötä. Yhteiskunnassa tulisi olla laajemmin sosiaalisen ajatusmaailman ideologia. Kaikkien ihmisten arvot eivät ole rahassa mitattavia. Laajemmassa merkityksessä nyky-yhteiskunnan arvomaailma näyttää olevan rahassa mitattavissa ja ongelma tulee näiden kahden, pehmeitä ja kovia arvoja sisältävän ideologian kohtaamattomuudessa. Yritystoiminta tulisi nähdä osana elämän strategiaa.

Työskentely sosiaalisissa yrityksissä on tarkoitettu kehittämään työntekijän vakaaksi jääneitä kvalifikaatioita, mutta työsuhteen ollessa lyhytaikainen se voi johtaa näiden henkilöiden koulutuksesta syrjäyttämiseen. Ei katsota tarpeelliseksi kouluttaa henkilöitä toiseen yritykseen. Tämä tulee erityisesti esiin silloin, kun sosiaalinen yritys on välivaihe avoimille työmarkkinoille.

Sosiaalisen yrityksen tulisi mahdollistaa ihmiselle eteneminen työurallaan.

”Mun mielestä tässä sosiaalisessa yrityksessä täytyis olla, että jos ajatellaan että sinne tulee kuntoutujia jostain tuutista, niin kyllä niille pitää semmoiset rappuset näyttää, että jos sä pärjää, jos tää on sinusta jees, sä voit edetä. Siis ihmiselle pitää näyttää mahdollisuuksia. Se on niinku ihan semmonen elämän totuus, että ei tässä nyt ajatella, että jotku on niinku ikuisia luuserikategoriaan tuomittuja ja ne on sitten vaan niitä veivinvääntäjiä. Vaan ajatus on se, että kun aikas väännät, niin tiedät, mistä väännät ja sitte voit ruveta kättelemaan sitä seuraavaa askelmaa.” (H2)

Hanke-Centtereiden roolina voitaisiin nähdä myös liikeideoiden välittäjän rooli.

”Siis periaatteessa se ajatus on siinä, että jos on olemassa liikeideoita, mutta sen toteuttaja, sen ideoija ei kerta kaikkiaan jaksakaan sitä tehdä. Niin eikö Hanke-Centteri vois olla semmoinen paikka, jonne tämmösen vois ikäänku jättää lainausmerkeissä hyvään huomioon, koska sekin on yhdellä tavalla ihan niinku semmosta sosiaalista toimintaa?” (H2)

Sosiaalisten yritysten tuotannon hintataso liittyy voitontavoitteluun. Monesti palvelut tai tuotteet joudutaan kysynnällisistä syistä hinnoittelemaan minimiin, jolloin yritys toimii elämän ja kuoleman välimaastossa. Sosiaalisen yrityksen hinnoittelun tulee olla markkinahintoihin perustuvaa ja laissa nähtiinkin hyvänä puolena se, että toiminta ei perustu alihinnoitteluun. Muutamien haastateltavien mielestä puute on se, että laissa tai haastatteluaikana vielä lakiesityksessä ei oteta kantaa voitonjakoon. Voitto tulisi hyödyntää työntekijöiden eduksi. Hänen mukaansa pitäisi kuitenkin pyrkiä pois **”itsemurha hintatasosta”**.

Eräs tutkittavista näki sosiaalisen yrittäjyyden yksilön sisäsyntyisenä ominaisuutena. Sitä ei kouluttamalla pystytä luomaan. Sosiaalinen ja yrittäjyys ovat tästä syystä samankaltaisia. Ne ovat ihmisen luontaisia piirteitä, joita ei voi opettaa henkilölle, jolle se ei kuulu luonteeseen millään tavalla. Pakkokeinotkaan eivät tähän auta, vaan yrittäminen vaatii ihan oman filosofiansa onnistuakseen. Kuitenkin henkilö voi kovan ammatillisen kokemuksen kautta muuntua ja oppia yrittäjäksi. Ammatillisuus on niin kovaa, että heikko yrittäjätaipumus ja osaaminen kompensoituu rautaisella ammattitaidolla omalla alallaan eli tasapaino tulee sitä kautta. Jotkut voivat olla kuitenkin ”hyviä yrittäjiä” sillä tavalla, että he eivät välttämättä osaa käytännön töitä tehdä, mutta he ovat hyviä delegoimaan ja organisoimaan asioita. Yrittäjän tehtäväksi jää tällöin voiton kerääminen.

”P: Voiko tässä ajatella, että yrittäjäksi synnytyään, siis muuksikin kuin sosiaalisesti yrittäjäksi synnytyään. Sitä ei niinku opita.

H: Sitä ei voi kouluttamalla luoda.

P: Se on ihmisen luontainen taipumus yrittäjäksi.

H: Sitä mieltä mä oon ihan vakaasti. Sen takia mä en oikein hyväksy näitä yrittäjyyskoulutuksiakaan, jossa luodaan ihmisille haavekuvat ja muut usutetaan yrittäjiksi henkilöitä, joilla ei ole mitään.” (H11)

Talouskasvun edellyttämät uudet työpaikat ovat osoittautuneet työpaikoiksi, joissa vaaditaan monesti korkeaa osaamista ja huipputuottavuutta. Osa haastateltavista puhui uhkaavasta työvoimapulasta. Yksi vastaus työvoimapulaan on, että joudutaan pohtimaan työntekijöiltä vaadittavan osaamis- ja vaatimustason alentamista, jotta pystytään vastaamaan työvoiman tarjonnassa syntyneeseen aukkoon. Pitkäaikaistyöttömiä ja heikommassa työmarkkina-asemassa olevia sisältävä työvoimareservi tulisi uudelleenlähtötilanteeseen työntekijöinä.

Italiassa on todettu alueen monipuolisen taloudellisen rakenteen antavan parempia toimintaedellytyksiä sosiaaliselle yritystoiminnalle luomalla kysyntää tuotteille ja palveluille (Stenholm & Lehto 2000, 45). Haastateltavilla oli vastakkaisia näkemyksiä sosiaalisen yrityksen alueellisen menestymisen edellytyksistä. Toisen näkemyksen mukaan pienillä pohjoisen maaseudun paikkakunnilla nähdään tämäntyyppisten yritysten tulevaisuus nimenomaan maaseudun asuttuna pitämisen näkökulmasta. Myös isompien teollisuusalueiden kaupungit luovat mahdollisuuksia sosiaaliselle yrittämiselle. Sosiaalisella yritystoiminnalla on tilausta erityisesti sellaisella paikkakunnalla, jolla on uutta työtä tarjolla, kuten esimerkiksi jäteongelmien ratkaisemisessa. Kaksi käsitystä eivät sulje pois toisiaan, vaan tästä voi tehdä johtopäätöksen, että sosiaaliset yritykset voivat menestyä erilaisilla alueilla.

Haasteita sosiaaliselle yritykselle asettaa kilpailu normaaliyritysten kanssa, kun kolmannes yrityksen työntekijöistä ei yllä tuottavuudessa samalle tasolle niin sanottujen normaalin tuottavuuden omaavan työntekijöiden kanssa. Käsitykset sosiaalisten tukien synnyttämästä kilpailuhäiriöistä olivat tässä tutkimuksessa kahdensuuntaisia. Toisaalta myönnettyt tuet kompensoivat alemmaa tuottavuusvajetta 30 prosenttiin kuuluvien kohdalla, eivätkä aiheuta kilpailuun laajemmin. Toisaalta normaaliyritysten kateus ja epäily alihinnittelusta voi vaikeuttaa kumppanuutta. (Vrt. Stenholm & Lehto 2000, 90.) Haastattelussa esitettiin pohdittavaksi kysymys, mikä tai kuka määrittelee työntekijän tuottavuusvajeen erityisesti taloudellisen kompensaation näkökulmasta, jotta se ei vääristäisi kilpailua.

Sosiaalisen yritystoiminnan esiin tuleminen haastaa koko yritysmaailman arvomaailman uudelleen arviointiin ja samalla niillä koetaan olevan oma erityinen lisäarvoa tuottava roolinsa työttömyyden kovan ytimen pehmentämisessä. Tukiverkoston monipuolisuus on rikkaus yritykselle. Sosiaalisen yrityksen ideologia

on siinä, että pelkästään yritysvoinnon varaan ei yritystä tule perustaa, vaan tarvitaan myös aitoa halua auttaa ihmistä ja koko yhteiskuntaa. Vahva suunnan näyttäjä on rahavirtojen allokointi, jolla voidaan ohjata myös sosiaalisten yritysten kehittymisen suuntaa.

6.3 Luotettavuus ja hyödynnettävyys

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta mitattaessa tulee ottaa huomioon kaksi asiaa:

1. Missä määrin löydetty merkitykset ja merkityskategoriat vastaavat teoreettisia lähtökohtia?
2. Miten ne vastaavat tutkimushenkilöiden ilmaisuisissaan tarkoittamia merkityksiä?

Tällöin puhutaan tulkintojen validiteetista. Aineisto on validia silloin, kun tutkimushenkilöt puhuivat tai muuten ilmaisivat itseään samasta asiasta kuin tutkija oletti. Aineisto on myös oltava relevanttia ongelmanasettelun taustalla olevien teoreettisten käsitteiden osalta. Johtopäätökset ja merkityskategoriat ovat valideja vastatessaan tutkittavien näkemyksiä. Puhutaan tutkimuksen intersubjektii-visuudesta, joka tarkoittaa tässä sitä, että tulkintaan vaikuttavat sekä haastateltavien että tutkijan mielessä vaikuttavat merkitykset. Johtopäätösten validiteetti muodostuu tulkittujen merkitysten relevanttiudesta tutkimuksen teoreettisessa viitekehityksessä. Teoreettisten linjausten ulkopuolelle jäävät kategoriat eivät ole valideja. Intersubjektiiivinen luottamus ja yhteisymmärrys täyttää tutkimuksen aitous kriteerit. (Ahonen 1994, 129-130.)

Koska valittu tutkimusaihealue on uusi ja varsin moniulotteinen, haastateltavat ilmaisivat ajatuksensa omista lähtökohdistaan. Myöskään sellaista käsitystä itselleni ei yleisesti ottaen jäänyt, että haastateltavat olisivat kertoneet ajatuksiaan siten, miten haastattelija odottaa heidän sanovan. Muutamissa haastattelutilanteissa haastateltava otti esille leikinomaisesti, että ”kuinka sinä haluat minun vastaavan?”

Pyrin itsekontrolliin omien ajatusvirikkeiden minimoimiseksi, jotta haastateltaville olisi jäänyt enemmän tilaa rauhassa tuoda omia ajatuksiaan esille. Tosin muutama haastateltavista kertoi avoimesti oman tietämyksensä tason tästä uudesta ilmiöstä olevan vielä aluillaan ja pahoitteli, ettei voinut syvällisempää tietämystään ilmaista asiasta, koska aihe on hänelle vielä uusi. Korostin, että en tarkastele tiedon, ajatusten ja näkemysten oikeellisuutta, enkä tietämättömyyttä, vaan haluan kuulla heidän omat, tämänhetkiset käsityksensä asiasta. Tutkijan omaa subjektiivisuutta voidaan kuvata ilmaisulla hallittu subjektiivisuus, jolla tarkoitetaan sitä, että tutkija tiedostaa omat lähtökohtansa ja pohtii niiden merkitystä johtopäätösten tekoon (Ahonen 1984, 129). Itse koen ottavani jokseenkin avoimesti vastaan tietoa kyseessä olevasta aiheesta. Sanoin jokseenkin avoimesti siksi, että jou-

duin joissakin tilanteissa pysähtymään niin haastattelujen aikana kuin analyysi- ja raportointivaiheessa ja tarkentamaan oman teoreettisen tiedon vaikuttavuutta asian sisällön ymmärtämiseen ja tulkintaan.

Aineiston aitoutta mitatessa voin todeta, että etsin vastauksia tiettyihin ennalta tehtyihin kysymyksiin. Suurin osa haastateltavista odotti kysymyksen ja vastasi suoraan siihen. Joidenkin kohdalla keskustelu eteni laajemmin henkilön persoonallisten piirteiden mukaan, tässä tapauksessa puheen repertuaarin mukaan. Pyrin palamaan kuitenkin kysymyksillä haastattelurungon teemoihin, mikäli henkilö ei vastannut omassa laajassa verbaalissa ilmaisussaan aiheeseen. Aihealueen ulkopuolelta keskusteleminen oli yleisesti minimaalista johtuen etukäteen sovitusta tiivistä aikataulusta.

Michael Uljensin (1992, Häkkisen mukaan 1996, 26) kritiikin mukaan fenomenografisessa tutkimuksessa käsitykset rajoittuvat tutkittavaan joukkoon ja näin ollen katsotaan, että ne eivät ole valideja missään muussa yhteydessä kuin tutkituilla henkilöillä. Valitut tutkimushenkilöt ovat taustaltaan sosiaaliseen yritystoimintaan eri intensiteetillä perehtyneitä, joten heidän käsityksensä kautta tehtyjen johtopäätösten yleisyyttä arvioidessani voin todeta, että niiden vastaavuus laajemmin vallalla olevaan tietoisuuteen sosiaalisesta yrittäjyydestä on astetta syvempää tietoisuutta aiheesta. Näin oletan olevan, koska kyseessä on tutkimusjoukko, jonka jokainen yksittäinen henkilö on joutunut tai hänellä on ollut tilaisuus perehtyä asiaan jossain muodossa. Tutkimustulosten hyödynnettävyyttä arvioidessa katson erityisesti swot-analyysin tuottaman tiedon olevan relevanttia nimenomaan sosiaalisen yritystoiminnan kehittämisen kannalta.

Näkemykseni mukaan tässä tutkimuksessa löydetty merkitykset ja merkityskategoriat vastaavat tutkittavien näkemyksiä tutkimushetken ajassa ja paikassa tuotettuina ja sillä ymmärryksellä, mikä tutkittavilla oli haastatteluhetkellä. Käsitykset ovat voineet muuttua jo tutkimuksen raportointivaiheeseen mennessä uuden informaation vuoksi ja asian saadessa laajemmin näkyvyyttä.

Johtopäätösten luotettavuutta voi lukija arvioida analyysissa yksilöityjen teemojen avoimeksi kirjoitetun tekstin kautta. Haastattelulainaukset kertovat niiden yhteyksiä tulkintaan ja kuvaukseen. Tuloksin ja sitaattien yhteyttä olen peilannut jonkin verran aiheesta aikaisemmin tuotettuun teoreettiseen kirjallisuuteen. Käsitelin tutkimushenkilöiden näkemyksiä mahdollisimman laajoina yksikköinä. Ilmaisujen merkitys riippuu ilmaisun antajasta (haastateltava) ja vastaanottajasta eli tässä tapauksessa myös tulkitsijasta (tutkija), joka ymmärtää ilmaisun merkityksen oman asiantuntemuksensa ja henkilökohtaisen mielensisältönsä avulla. (Ahonen 1994, 124.) Tutkijan oman viitetaustan tiedostaminen tavoittaa mahdollisimman objektiivisen merkityksenannon. Kuitenkin tietty subjektiivinen elementti säilyy tulkinnassa aina.

Tämä tutkimusraportti on intersubjektiivinen ääni lukijoille sosiaalisesta yrittämisestä haastateltavien kertomana ja tutkijan tulkitsemana.

Ahonen, Sirkka 1994: Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, Leena & Ahonen, Sirkka & Syrjäläinen, Eija & Saari, Seppo: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Kirjayhtymä Oy. Helsinki, 113-160.

Borzaga, Carlo & Defourny, Jacques (toim.) 2001: The Emergence of Social Enterprise. Routledge. London & New York.

Cefec 2004: Cefec -verkoston kotisivu. <http://www.cefec.de/activities.htm>. [Luettu 23.6.2004].

Defourny Jacques 2001: From third sector to social enterprise. Teoksessa Borzaga, Carlo & Defourny, Jacques (toim.) 2001: The Emergence of Social Enterprise. Routledge. London & New York, 1-28.

Hallituksen esitys sosiaalisen yrityksen lainsäädännöksi (HE 132/2003).

Harjunen, Raimo 2003: Sosiaalisen yrittäjyyden mahdollisuudet integroida syrjäytyneet takaisin työelämään. Esitelmä 5.8.2003. www.sonetbotnia.net. Luettu 09.02.2004.

Helander, Voitto 1998: Kolmas sektori. Käsitteistä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

Häkkinen, Kirsti 1996: Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä. Teoreettinen katsaus fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtiin. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.

Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. 2003. Teema: Sosiaalitalous. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu. Numero 3. Volume 11.

Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki 2000: Tutkimustyön metodeista. Opinpajan Kirja. Tampere.

Kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmä- ja toimikuntaraportteja 7/2002: Sosiaalisen yritystoiminnan edistäminen. Kauppa- ja teollisuusministeriön asettaman työryhmän loppuraportti 2002.

Kukkonen, Tuula 2003: Vajaakuntoisten työllistyminen ja yritysten sosiaalinen vastuu. Yhteiskuntapolitiikan raportteja N:o 9. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Joensuun yliopistopaino. Joensuu.

Laine, Timo 2001: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.

Lehtinen, Pirkko & Valtonen, Hannu 1996: Ehkäisevä sosiaalipolitiikka ja talous kuntien päätöksenteossa. Kuntaprojektin tutkimuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1996:7. Oy Edita Ab. Helsinki.

Loranca-Garcia, Santiago 2000: Paikallisen sosiaalisen pääoman rakentaminen Euroopan unionissa -kumppanuudet ja kolmas sektori. Teoksessa Kajanoja, Jouko ja Simpura, Jussi (toim.): Sosiaalinen pääoma: globaaleja ja paikallisia näkökulmia. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. Raportteja 252. Saarijärvi.

Mannila, Simo 1996: Sosiaaliset yritykset Euroopassa. Eräitä käytännön näkökulmia. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus ja kehittämiskeskus. Gummeruksen Kirjapaino Oy. Helsinki.

Mononen, Arto 1998: Sosiaaliset yritykset E.C.HO- ja STEPS-verkostoissa. Kuntoutus 1998:4, 46-50.

Paarma, Jukka 2004: Yhteiskuntavastuu ja alueelliset mahdollisuudet. Juhlaseminaari 26.3.2004. Seminaarin puheenvuorot. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 35-41.

Pohjoinen Equal -hankkeen projektisuunnitelma.

Pukio, Matti & Saikkonen Paavo 2003: Sosiaalisista yrityksistä ja hallituksen lakiesityksestä sosiaalisista yrityksistä. (<http://www.mol.fi/tyoministerio/sosiaalinenyritys/index.htm>)

Pukio, Matti & Saikkonen Paavo & Varanka, Marjatta 2003: Tutustumismatka Britannian sosiaalisiin yrityksiin Lontoo 17.-18.11.2003. (<http://www.mol.fi/tyoministerio/sosiaalinenyritys/index.htm>)

Pyykkönen, Miikka 2004: Sosiaalisesta yhteisöstä sosiaaliseksi yritykseksi. Tapaustutkimus palveluja tuottavan ja työllistävän sosiaalisen yritysmallin kehittämisestä Jyväseudulla. Julkaisematon tutkimushankkeen loppuraportti.

Pättiniemi, Pekka 2000: Sosiaaliset yritykset paikkaavat palvelun aukkoja. Esitelmä. www.pellervo.fi.

Pättiniemi, Pekka 2003: Sosiaaliset yritykset Suomessa. Esitelmä 26.9.2003. Rovaniemi.

Pättiniemi, Pekka 2004: Sosiaalinen yritystoiminta ja kolmas sektori. Esitelmä 12.02.2004. Kemi.

Saarinen, Juha 2004: Kymmenen hakenut sosiaalisten yritysten rekisteriin. VATES-info. VATES -säätien tiedotuslehti 1/2004, 11.

Saikkonen, Paavo 2004: Sosiaalisiin yrityksiin odotuksia myös Britanniassa. Työelämä. Työpoliittinen lehti Nro 1/2004. Työministeriö. Pieksämäki.

Siltaoja, Marjo & Takala, Tuomo 2003: Yrityksen yhteiskuntavastuu ja maine – fenomenografinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteiden tiedekunta. Working Paper N:o 254/2003. Jyväskylä.

Social Firms UK Web Pages, 2004: What is a social firm? <http://www.socialfirms.co.uk/index.html>. [Luettu 23.6.2004]

Stenholm, Pekka & Lehto, Johanna 2000: Sosiaalinen yritys Suomessa. Soveltuvuustutkimus sosiaalisen yrityksen mallista. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. Sarja B Tutkimusraportteja B 9/2000. Turku.

Suomen Equal -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanon väliraportti 2002: Kehittämisen vauhdittamisesta tulosten koostamiseen. I väliraportti. Sosiaalikehitys Oy.

Suomen Equal -yhteisöaloiteohjelman toimeenpanon väliraportti 2003: Kehittämisen vauhdittamisesta tulosten koostamiseen. II väliraportti. Sosiaalikehitys Oy.

Suoninen, Eero 1995: Miten rakennamme kulttuurin virtaa? Diskurssianalyttisen tutkimusotteen lähtökohtia. Teoksessa Leskinen, Jaakko (toim.): Laadullisen tutkimuksen risteysasemalla. Kuluttajatutkimuskeskus. Ykköspaino Oy. Helsinki.

Tuohinen, Titta 2004: Yrittäjyyden uudet muodot. <http://www.mol.fi/tiepa/final/ylhteiso.html>. [Luettu 23.06.2004]

Työhön, elämään, työelämään. Vammaisten oikeus työhön on toteutettavissa EU-Suomessa. E.C.HO ja STEPS-projektien loppuraportti 1998: Sosiaali- ja terveystieteen tutkimus- ja kehittämiskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Työministeriö 2004: Sosiaalinen yritys. www.mol.fi/tyoministerio/sosiaalinenyritys/ (Luettu 21.10.2004)

Uljens, Michael 1989: Fenomenografi – forskning om upphattningar. Studentlitteratur. Lund.

Valtonen, Hannu 1998: Talouden positio. Talouden, politiikan, taloustieteen ja sosiaalipolitiikan suhteista. Teoksessa Niemelä, Heikki & Saari, Juho & Salminen, Kari (toim.): Innovatiivinen sosiaalipolitiikka. Kansaneläkelaitos. Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 25. Hakapaino Oy. Helsinki, 55-70.

VATES -säätiö 2004: VATES -säätiön kotisivut. <http://www.vates.fi/>.

Wenestam, Claes-Göran 1984: Hur vi skapar mening i det vi erfar – en introduktion. Teoksessa Marton Ference & Wenestam, Claes-Göran. (toim.): Att uppfatta sin omvärld: varför vi förstår verkligheten på olika sätt. AVE/Gebers. Stockholm.

Ylipaavalniemi, Pasi & Varanka, Marjatta 2002: Työllistävä sosiaalinen yritys – osaratkaisu työllistymisen ongelmiin. Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2002, 57-68.

Liite 1 – Haastattelurunko

I Sosiaalinen yritys

1. Mikä sinun mielestäsi tekee yrityksestä sosiaalisen yrityksen?

II Ympäristö

2. Minkälainen yhteiskunnallinen tilaus on olemassa tällaiselle toiminnalle?

III Pohjoinen equal -hanke

3. Miten sosiaalinen yritystoiminta ilmenee tässä hankkeessa?
4. Minkälaisille liikeideoille sosiaalinen yritystoiminta ovat syntyneet ?

Jos toiminta ei ole vielä päässyt alkuun, yleisellä tasolla kysymykset:

5. Millaisella toimialalla sosiaalista yritystoimintaa voi harjoittaa?
6. Mikä on haasteellisinta?
7. Voiko sosiaalinen yritys tuottaa voittoa? Ja jos voi, mihin mahdollinen voitto tulisi kohdentaa?

IV SWOT 2003

8. Mitkä ovat sosiaalisen yritystoiminnan vahvat puolet?
9. Mitkä ovat sosiaalisen yritystoiminnan heikot puolet?
10. Mitä mahdollisuuksia sosiaalisella yritystoiminnalla on?
11. Mitä uhkia näet sosiaalisella yritystoiminnalla olevan?

Valueen kehittäminen

12. Mikä merkitys sosiaalisella yritystoiminnalla on alueen kehittämislle?

VI CASE - tapaus

13. Mitä hanketta olisi hyvä tutkia tarkemmin?
14. Mitä aihetta tulisi tutkia?

Liite 2 – Teemojen sisällöt näkökulmittain

	Yhteiskunnallinen	Paikallinen	Institutionaalinen	Yritys	Yksilö
Sosiaalinen yritys	<ul style="list-style-type: none"> - yhteiskunnallinen vastuu työllistämisestä ja hyvinvoinnista - sosiaalinen vastuu - tasa-arvon lisääminen 	<ul style="list-style-type: none"> - määritelmät lähtökohtana - työllistäminen , - 30 % osuus - lakiperusteinen ajattelu - rajoitettu voittojako 	<ul style="list-style-type: none"> - asiakkaan valinnan mahdollisuus työllistystä - henkinen ja taloudellinen tuki - omatoimisuus - ketä voisi ohjata? - vahvat vetäjät 	<ul style="list-style-type: none"> - voiton jako - kannattavuus - verohelpotukset - tuotos - panos -tuulos - vaikeasti työllistävien työllistyminen 	<ul style="list-style-type: none"> - ihmisten auttaminen - yhteiskuntaan integroiminen - yhdessä yrittäminen - diagnoosi porttina - elämän uraputki
Vahvuudet	<ul style="list-style-type: none"> - työllistäminen - yleishyödyllinen intressi - yksilöllisyys - erilaisuuden sietokyky - yhteiskunnan rahoitus - yhteiskunnallisen muutoksen inhimillistäminen 	<ul style="list-style-type: none"> - uusi yrittäjyys - motivoituneisuus - syrjäytymisen ehkäisy - vertaistuki - tasa-arvo - osallisuus - ammatillinen kasvu 	<ul style="list-style-type: none"> - työttömän työllistyminen - auttaminen - motivoituminen - sisäistäminen - kannustaminen - uusi mielenkiintoista - työyhteisö rikastuu 	<ul style="list-style-type: none"> - liikevoitto - markkinointi - terve kilpailu - yhteisöllisyys - voitto palvelutuotannon kehittämiseen - pienyrittäjyys 	<ul style="list-style-type: none"> - holistinen näkemys ihmisestä - eettiset arvot taustalla - suvaitsevuus - hyvinvointiin panostaminen - tietoisuuden lisääminen
Heikkoudet	<ul style="list-style-type: none"> - liiketaloudellinen osaamattomuus - kokemattomuus - epärealistisuus - taloudellinen riski - laajan hyväksymisen puute - heikko sosiaalinen status - poliittiset ideologiat esteenä 	<ul style="list-style-type: none"> - ammattitaidottomuus - epärealistisuus - kokemattomuus - sosiaaliseen liittyvät mielikuvat - kannattamattomuus 	<ul style="list-style-type: none"> - arvostuksen puute - heikko imago - tietämättömyys - ennakkoluulot - idealismia - henkilökohtaiset ongelmat - luottamuksen puute - kokemussettomuus - lainsäädäntöön liittyvät ongelmat 	<ul style="list-style-type: none"> - tilapäisratkaisu - työntekijöiden segregaatio ja kierrätys - ei järjestelmää tukenä - henkilöiden varaan rakennettu - kokemattomuus - sosiaalisen ja talouden ymmärtäminen. 	<ul style="list-style-type: none"> - työntekijöihin kohdistuva epävarmuus - asenteet/ - ennakkoluulot - yritystoiminnan vaatimukset - sosiaalisen/ suvaitsevuuden/ hyväksymisen puuttuminen/ - laki eriarvoistaa

	Yhteiskunnallinen	Paikallinen	Institutionaalinen	Yritys	Yksilö
Mahdollisuudet	<ul style="list-style-type: none"> - yhteiskunnallisen balanssin ylläpitäminen - yhteiskunnallisiin ongelmiin vastaaminen - työvoiman turvaaminen ja hyödyntäminen - verkostoituminen - yritystoiminnan kehittäminen -> ihmisarvon lisääntyminen 	<ul style="list-style-type: none"> - palvelujen tuottaminen - omatoimisuus - työllistäminen - yritystoiminnan laajeneminen - uraa uurtaminen - laki sos.yrityksistä - verkostoituminen - elämänlaadun parantaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - asiakkaille työllistymismahdollisuus - yksilölliset ratkaisut - vastaus palvelutuotannon muutokseen - tarpeisiin vastaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - yhteiskunnallinen tilaus - vastaus palvelutuotannon muutokseen - mielekäs työpaikka - ammattitaidon ylläpitäminen - siirtymä-mahdollisuus - uutta yritystoimintaa 	<ul style="list-style-type: none"> - uudenlainen vaihtoehto - erilaisten ihmisten voimavarojen hyödyntäminen - sitoutuneisuus - työn riittävyys - lain antama mahdollisuus
Uhat	<ul style="list-style-type: none"> - liiketoiminnan kannattamattomuus - yhteiskunnalliset arvot markkina-voittoiset - julkisen sektorin taloudellinen ahdinko - työmarkkinoiden eriytyminen - asenteet 	<ul style="list-style-type: none"> - asenteet - työntekijöihin kohdistuvat uhat - "sosiaalinen" - innostuksen lakkaaminen - osaamattomuus - tietämättömyys - kokemuksen puute - epäonnistuminen - palvelujen laatu 	<ul style="list-style-type: none"> - kokemattomuus - suunnittelematomuus - lyhytnäköisyys - lainsäädäntö - verkostoitumatomuus - kannattamattomuus - sitoutumattomuus - luottamuksen puute - innostumattomuus - toimeentulon saannin epävarmuus 	<ul style="list-style-type: none"> - eriarvoisuuden vahvistuminen - tekijöiden puute - ammattitaidottomuus - uusi - pelisääntöjen puuttuminen - taloudelliset ongelmat - arvostuksen puute 	<ul style="list-style-type: none"> - julkisen ja yksityisen vahvuus - markkinoilla - taloudelliset ongelmat - sosiaalisen ja talouden ristiriita - kilpailu - kateus - ennakkoluulot
Merkitys alueelle	<ul style="list-style-type: none"> - työllistämismahdollisuus - monipuolistava vaikutus - verkostoituminen - yritysmaailman uudelleen mallintaminen - ostovoiman lisääntyminen - uusi toimintakulttuuri - infrastruktuurin luominen 	<ul style="list-style-type: none"> - palvelujen tarjonta - työpaikkojen luonti - uusi toimintakulttuuri - uusi yrittäjyys - henkilökohtainen vastuu - aluepoliittinen merkitys - syrjäisyyden ehkäisy - kansalaisten tarpeeseen vastaaminen 	<ul style="list-style-type: none"> - keskisuuri merkitys - uutta yritystoimintaa - vähentää työttömyyttä - positiivista imagoa - sosiaalipoliittinen merkitys - ihmisen identiteetin vahvistaja - positiivista pilkettä 	<ul style="list-style-type: none"> - uutta toimeliaisuutta - kilpailua - maaseudulla mahdollisuudet 	<ul style="list-style-type: none"> - minimaalinen - yksi tapa organisoida asioita - työttömyyden väheneminen - sosiaalisen pahanolon väheneminen - uraa uurtava - virasto- - käytäntöjen muutos

